תלמוד בבלי · כללי הש״ס

ספר דרך תבונות

רבי משה חיים לוצאטו [הרמח"ל]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר דרך תבונות

רבי משה חיים לוצאטו [הרמח"ל]

מקור הטקסט: פרויקט בן־יהודה

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-דרך-תבונות/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה – סֵפֶר דֶּרֶךְ תְּבוּנוֹת 4
הַסְכָּמַת הָרַבָּנִים 4
הַקְדָּמַת הַמַּגִּיהַ 5
הַקְדָּמַת הַמְחַבֵּר 5
פרק א 7
פרק ב 8
פרק ג 9
פֶּרֶק ד 12
פרק ה 14
פֶּרֶק ו 16
פֶּרֶק ז 18
פֶּרֶק ח 20
פֶּרֶק ט 26
פֶּרֶק י 29
פֶּרֶק יא 33
לוח המלות הלמודיות הבאות בזה הספר 38
שִׁיר לרמח"ל 39

הקדמה – סֵפֶר דֶּרֶךְ תְּבוּנוֹת

כּוֹלֵל בּוֹ כָּל דַּרְכֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת וְהַהַשְׂכָּלָה לְהָבִין בְּנָקֵל דַּרְכֵי הַתַּלְמוּד
וִיסוֹדוֹת הַפִּלְפּוּל בְּדֶרֶךְ קְצָרָה חִבְּרוֹ וְגַם סִדְּרוֹ מַעֲלַת הֶחָכָם הַנַּעֲלֶה
כְּמוֹהָרַ"ר **מֹשֶׁה חַיִּים לוּצַאטוֹ** נַר"וֹ
וְהֶגֶה בְּעִיּוּן נִמְרָץ עַ"יְ הֶחָכָם הַנַּעֲלֶה כְּמוֹהָרַ"ר **דָּוִד** בֶּן לְהָרַב הַגָּדוֹל
וְהַמֻּבְהָק כְּמוֹהָרַ"ר **רָפָאֵל מָיְלדוֹלָה** נַר"וֹ וְהוּבָא אֶל הַדְּפוּס עַ"יְ
הֶחָכָם הַנַּעֲלֶה בְּהָרַ"ר **מֹשֶׁה יִשְׂרָאֵל** נַר"וֹ
בְּלִי לְזַכּוֹת אֶת הָרַבִּים זְכוּת
הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ לְדוֹר דּוֹרִים
אנש"ו
בְּאַמְשְׁטֶרְדַם
בְּבֵית וּבַדְפוּס שֶׁל הָרַב הֶחָכָם הַשָּׁלֵם כְּמוֹהָרַ"ר
יוֹסֵף דַּיָּן מנויין נַר"וֹ בִּשְׁנַת **נֵס יי יִתֵּן הַטּוֹב** לע"ק

הַסְכָּמַת הָרַבָּנִים

הַסְכָּמַת הָרַבָּנִים הַמֻּבְהָקִים הַמְאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים הַגְּאוֹנִים הַמִּשְׁתַּמְּשִׁים
בְּכֶתֶר א' אַבְ"דּ וְרִ"מְ בְּקִ"ק תִּ"ת שֶׁל עִיר אַמְשְׁטֶרְדַם יע"א
בְּהְיוֹת כִּי רָאוֹ רָאִינוּ סֵפֶר דֶּרֶךְ **תְּבוּנוֹת** אֲשֶׁר אָזַן וְחִקֵּר וְתִקֵּן הֶחָכָם הַנַּעֲלֶה אֲשֶׁר עָמְלוֹ
בַּתּוֹרָה בְּפִלְפּוּל וּסְבָרָא יְשָׁרָה כְּמוֹהָרַ"ר **מֹשֶׁה חַיִּים לוּצַאטוֹ** נַר"וֹ סֵפֶר קְטֹן הַכַּמּוּת וְרַב
הָאֵיכוּת כִּי בוֹ יִתְבָּאֲרוּ לַתַּלְמִידִים הַמַּשְׂכִּילִים יְסוֹדוֹת הַפִּלְפּוּל עַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו נְתִיבוֹת
הַסְּבָרָא וְדַרְכֵי שִׁקּוּל הַדַּעַת לְצָרְף וּלְלַבֵּן דִּבְרֵי חֲכָמִים הַסְּתוּמִים לְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר הָאֱמֶת
וּבֵין חֹשֶׁךְ הַכָּזָב וְהַשֶּׁקֶר וּלְהַעֲמִיד דָּבָר עַל בֵּרְיוֹ שֶׁיִּהְיֶה הֵן שֶׁלּוֹ צֶדֶק וְלָאו שֶׁלּוֹ צֶדֶק
וּשְׁגִיאוֹת וְטָעֲיוֹת לֹא יַעַמְמוּהוּ לַעֲלוֹת בִּמְסִלּוֹת הַש"ס בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָהּ אִם לְקַשְׁיָא
אִם לְתֵרוּץ אִם לִסְתֹּר וְאִם לְהוֹכִיחַ הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת כְּמִשְׁפַּט הַשֵּׂכֶל הַיָּשָׁר
וּכְתוֹרַת הַסְּבָרָא הַנְּכוֹנָה וְכֵן אָמַרְנוּ יִישַׁר חֵילוֹ וְיָפוּצוּ מַעְיְנוֹתָיו חוּצָה וּלְהַסִּיר מֵעָלָיו הֶזֵּק
הַנִּכָּר מִמַּסְגֵי גְּבוּל הַסְּכָמְנוּ לִגְזֹר בִּגְזֵרַת חֲכָמִים אֲשֶׁר בְּנַחַ"ש נִשְׁמָעִים שֶׁלֹּא יִכָּנֵס זָר
בִּגְבוּלוֹ לְהַדְפִּיס סֵפֶר הַנַּ"ל עַד עָבֹר מָשָׁךְ עֶשֶׂר שָׁנִים מִיּוֹם כְּלוֹת הַדְּפוּס וְלִשּׁוֹמְעִים יִנָּעֵם
וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בְּרָכַת טוֹב כ"ד הָעוֹמְדִים עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה
קְ"קַ תַּ"ת בְּאַמְסְטֶרְדַם בַּסֵּדֶר וּבִשְׁנַת **הַשֶּׁמֶשׁ** עַל **הָאָרֶץ** לְפ"נ.

דָּוִד יִשְׂרָאֵל עַטְיָאס

יִצְחָק חַיִּים ן' דָּנָה דֵּי בְּרִיטוֹ

הַקְדָּמַת הַמַּגִּיהַ

הַקְדָּמַת מַעֲלַת הֶחָכָם

הַמַּגִּיהַ נַר"וּ

מָגֵן דָּוִד יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ

הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאתִי בְּאַמְתְּחוֹת אִישׁ תְּבוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת ה"ה מַעֲלַת הָרַב הַמְחַבֵּר נַר"וּ הֵבֵאתִי אֲלֵיכֶם עֲדַת ה' לְמַעַן יִתֵּן הַקּוֹרֵא בּוֹ הוֹדוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ לִיוֹלְדוֹ וְהוֹרָתוֹ עַל רֹב הַתּוֹעֲלִיּוֹת שֶׁנִּמְשָׁכוֹת מִתּוֹכוֹ אֲשֶׁר מוֹרֶה בָּאֶצְבַּע.

דֶּרֶךְ **הַתְּבוּנוֹת** וְהַהַשְׂכָּלוֹת לְהָבִין דַּרְכֵי הַלִּמּוּד וְיסוֹדוֹת הַפִּלְפּוּל בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר קָצָר וּמַסְפִּיק לְצַיֵּר צִיּוּר הָעִנְיָנִים וְלַהֲבָנַת הַמַּאֲמָרִים וְהַלֶּדֶת תּוֹלְדוֹתֵיהֶן קַבָּלָתָם אוֹ הַכְחָשָׁתָם בַּדֶּרֶךְ הַיּוֹתֵר נָקֵל לְלַמֵּד לְאָדָם דַּעַת וּתְבוּנָה לְהַכִּיר אֶת הָאֱמֶת לְקָרְבָהּ וְלַעֲרֹךְ הַטְעָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לִטְעֹן בְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן לְקַיְמָם אוֹ לְבַטְלָם וּלְהַבְחִין כֹּחָם כְּדֵי לְהַכְרִיעָם וְחִלּוּק הַמַּאֲמָרִים אֲשֶׁר דָּתֵיהֶן שׁוֹנִים הַנִּשׁוּאִים וְהַנּוֹשְׂאִים וְהַנּוֹשֵׂא אִישׁ אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ כָּל חֵלֶק בִּשְׁעָרָיו וְכָל סֵדֶר בְּמִסְלוֹתָיו אֲשֶׁר עַ"כ בְּרֹאשׁ פִּרְי תְּעוּדָתוֹ דִּבַּרְתִּי עַל לִבּוֹ לַחֲקֹק אוֹתוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹת לְזוּלָתוֹ וְיַחֲשֹׁב וְיִשְׁמַע לְקוֹלִי מֵרֹב עַנְוָתָנוּתוֹ וְהִנּוֹ בְּיֶדְכֶם כְּדֵי לֶהָנוֹת מֵאוֹרוֹ טַעְמוֹ וְרֵיחוֹ כִּי טוֹב סַחֲרוֹ וּמֻבְטָחֵנִי שֶׁיּוֹעִיל לְחוֹקְרוֹ וּלְדוֹרְשׁוֹ לְהָבִין כָּל דָּבָר וְדָבָר לַאֲמִתּוֹ כִּדְכָתַב הָרַב הַמְחַבֵּר נַר"וּ בְּהַקְדָּמָתוֹ. וּמֵרֹב חֲסִידוּתוֹ זָכָה אוֹתִי לִהְיוֹת סְנִיף לְדָבָר מִצְוָה לִהְיוֹת עוֹמֵד עַל הַפְּקִידִים בְּמִלָּאכְתָּ הַדְּפוּס לְהַגִּיהַ אוֹתוֹ מִכָּל שְׁגִיאוֹת כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי הַיּוֹם הַזֶּה וּתְהִלּוֹת לָאֵל יִתְ' שֶׁיָּצָא הַדָּבָר מְתֻקָּן מִתַּחַת יָדִי וְהוּא כַּכֶּסֶף נִבְחָר צָרוּף וְנָקִי מִכָּל סִיג וּפְסֹלֶת אֲשֶׁר בְּשָׂכָר זֶה אֵל חַי חֶלְקִי יְזַכֵּנִי לְהוֹצִיא לָאוֹר מַעֲשֵׂי יָדַי וְלַעֲשׂוֹת עוֹד מִשֶּׁלִּי סְפָרִים הַדָּבָר עַד אֵין קֵץ לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָה וּלְזַכּוֹת אֶת הָרַבִּים וְהוּא בְּרֹב חֶסֶדָיו יַצִּילֵנִי מִכָּל שְׁגִיאוֹת וְיַרְאֵנִי מִתּוֹרָתוֹ נִפְלָאוֹת וְיַדְרִיכֵנִי **בְּדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת** אָכִי"ָר ב"ר זְעִירָא דְּמִן חַבְרַיָּא הַיּוֹשֵׁב בְּאֹהֶל שֶׁל תּוֹרָה בַּמִּדְרָשׁ הַגָּדוֹל שֶׁל **עֵץ חַיִּים** אֲשֶׁר בַּקִּ"ק ת"ק יע"א פֹּה בְּעִיר **אַמְשְׁטֶרְדַם** הַמְהֻלָּלָה.

דָּוִד בֶּלָא"א מ"ו בְּמוֹהַר"ר **רָפָאֵל מֵילְדוֹלָה** ס"ט.

הַקְדָּמַת הַמְחַבֵּר

הַקְדָּמַת הָרַב הַמְחַבֵּר נַר"וּ

חָמְדַּת יְדִיעַת הָאֱמֶת — הוּא עִנְיָן טִבְעִי אֶל הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית הַזֹּאת אֲשֶׁר בָּנוּ, עַד אֲשֶׁר לֹא יִמָּצֵא אָדָם בָּרִיא בְשִׂכְלוֹ, שֶׁלֹּא יִתְאַמֵּץ וְיִשְׁתַּדֵּל כְּפִי כֹּחַ הַשֵּׂכֶל שֶׁבּוֹ, לְגַלּוֹת אוֹתָהּ בָּעִנְיָנִים שֶׁיְזַדְּמֵן לוֹ לְהַשְׁקִיף עֲלֵיהֶם, וְלִדְחוֹת הַשֶּׁקֶר וּלְרַחֲקוֹ; וְאִלּוּ הָיָה הָאֱמֶת נִגְלֶה בְּכָל הָעִנְיָנִים, הִנֵּה לֹא הָיָה צָרִיךְ לָאָדָם לְשֶׁיִּתְחַכֵּם, אֶלָּא הַהַשְׁקָפָה שֶׁיִּהְיֶה מַרְבֶּה לְהַשְׁקִיף עַל עִנְיְנֵי הַמְּצִיאוּת וְהָיָה מַרְבֶּה לְהִתְחַכֵּם; אֲמְנָם, הִנֵּה אָנוּ רוֹאִים שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, לֹא מִצַּד הַמַּשָּׂג וְלֹא מִצַּד הַמַּשִּׂיג, וְזֶה כִּי הִנֵּה בֶּאֱמֶת אֵין לְךָ נִמְצָא שֶׁלֹּא יִהְיוּ בּוֹ בְּחִינוֹת רַבּוֹת כְּלָן אֲמִתִּיּוֹת, מֵהֶן בְּעַצְמוֹ וּמֵהֶן חוּץ מִמֶּנּוּ, דֶּרֶךְ מָשָׁל — צוּרַת הַשֻּׁלְחָן, מִדַּת אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ, וְכַיּוֹצֵא — הֵם בְּחִינוֹת בַּשֻּׁלְחָן עַצְמוֹ, תַּשְׁמִישׁוֹ שִׁוּוּיוֹ וּזְמַן הֵעָשׂוֹתוֹ - הֵם בְּחִינוֹת חוּץ מִמֶּנּוּ; וְאֲמְנָם, לֹא כָל הַבְּחִינוֹת מִתְגַּלּוֹת בְּשָׁוֶה, כִּי יֵשׁ בְּחִינוֹת נִגְלוֹת וּמֻשָּׂגוֹת מִיָּד, עַל יְדֵי הַחוּשִׁים, וְיֵשׁ מִתְעַלְּמוֹת יוֹתֵר, שֶׁצָּרִיךְ הִשְׂתַּדְּלוּת לַעֲמֹד עֲלֵיהֶם, וּבַנִּמְצָאוֹת עַצְמָם יֵשׁ חִלּוּק בֵּין נִמְצָא לְנִמְצָא, כִּי בְּחִינוֹת נִגְלוֹת בְּנִמְצָא אֶחָד תִּהְיֶינָה נַעֲלָמוֹת בְּאַחֵר, דֶּרֶךְ מָשָׁל — תַּשְׁמִישׁ הַשֻּׁלְחָן נִגְלֶה לַכֹּל, שֶׁהוּא לְשׁוּם עָלָיו אֹכָלִים אוֹ כֵלִים, תַּשְׁמִישׁ הַלֶּחֶם כְּמוֹ כֵן שֶׁהוּא לַאֲכִילַת הָאָדָם, אַךְ תַּשְׁמִישׁ עֲשָׂבִים רַבִּים מֵעֲשֵׂבֵי אֶרֶץ לֹא יִוָּדַע אֶלָּא אַחַר הִשְׂתַּדְּלוּת גָּדוֹל, אִם יִהְיֶה שֶׁיִּוָּדַע נִמְצָא שֶׁאֵין כָּל הַנִּמְצָאוֹת מְגֻלֵּי כָל הַבְּחִינוֹת, שֶׁבְּהַשְׁקִיף עֲלֵיהֶם הֻשַּׂג אֲמִיתָּתָם; וְזוּלַת כָּל זֶה הִנֵּה הַנְּפָשׁוֹן עַד נֶאֱמָן, שֶׁכַּמָּה וְכַמָּה מִן הַטָּעָיוֹת מִצְטַיְּרִים בְּלֵב רַבִּים מִבְּנֵי הָאָדָם לַאֲמִתִּים, וְהֵם חֲזָקִים בֶּאֱמוּנָתָם בָּם, לֹא יִרְאוּ בָהֶם שֶׁקֶר כְּלָל, וּכְבָר יִקָּרֶה לְאָדָם אֶחָד עַצְמוֹ שֶׁיַּחְשֹׁב בַּתְּחִלָּה עִנְיָן מִן הָעִנְיָנִים אֲמִתִּי וּבָרוּר, וְאַחַר כָּךְ יִמְצָאֵהוּ כוֹזֵב וְיָשׁוּב מִמֶּנּוּ; אִם כֵּן וַדַּאי הוּא שֶׁאֵין אֲמִתַּת הַנִּמְצָאוֹת נִגְלֵית וּמְבֹאָרֶת, אֲבָל יֵשׁ לִטְעוֹת — מָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לַשֶּׁקֶר שֶׁיֵּרָאֶה אֱמֶת, וְאֵין כֹּחַ הַשֵּׂכֶל חָזָק כָּל כָּךְ שֶׁיִּקְלַע אֶל הָאֱמֶת וְלֹא יַחֲטִיא, אֲבָל אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּטֶּה מִן הַדֶּרֶךְ מִבְּלִי שֶׁיַּרְגִּישׁ; וְכֵיוָן שֶׁהַדָּבָר כֵּן וַדַּאי שֶׁרָאוּי הוּא שֶׁיִּמְצָא לוֹ הַדְרָכָה וְלִמּוּד, שֶׁבּוֹ יִתְחַזֵּק בַּנְּתִיב הַיָּשָׁר לְבִלְתִּי נְטוֹת מִמֶּנּוּ, וְאִם יֶאֱרַע לוֹ שֶׁיֵּצֵא כִּי לֹא נִשְׁמַר, כְּשֶׁיַּשְׁקִיף הֵיטֵב יַכִּיר אֶת טָעוּתוֹ וְיֵדַע לְשׁוּב אֶל הַמְּסִלָּה; וְאֲמְנָם, כְּלָל הַהַדְרָכָה הַזֹּאת הוּא קִבּוּץ כָּל הַבְּחִינוֹת אֲשֶׁר בַּנִּמְצָאוֹת לְמִינִים, וּבֵאוּר דַּרְכֵיהֶם וְחֻקּוֹתֵיהֶם, כְּפִי אֲמִתַּת הַמְּצִיאוּת, וְהֵיוּ לַשֵּׂכֶל לְעֵינַיִם לְלֶכֶת בְּדַרְכָּהּ הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּלִי מִכְשׁוֹל וְהָיָה זֶה כָּעִנְיָן מַה שֶׁאָמְרוּ זַ"ל עַל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁעָשָׂה אָזְנַיִם לַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ כִּי עַל יְדֵי כְּלָלִים קְצָרִים וּמְעַטִּים, מְסֻדָּרִים כַּהֲגָן, הִנֵּה יִלָּקַח שִׁעוּר גָּדוֹל מִן הַחָכְמָה עַל נְקֻלָּה וְלֹא תַחֲשֹׁב שֶׁיִּהְיוּ כְּלָלִים הָאֵלֶּה עִנְיָנִים קַלִּים וְנִגְלִים מְאֹד, וְלֹא נוֹסַף בָּהֶם אֶלָּא הַהֶעָרָה וְהַסִּדּוּר, כִּי כְּבָר כֻּלָּם יִמָּצְאוּ בְּחֹק הַהַשְׂכָּלָה בַּטֶּבַע, אֶלָּא שֶׁעַד שֶׁלֹּא יִתְעוֹרֵר עֲלֵיהֶם הָאָדָם, וְלֹא יִהְיוּ מְסֻדָּרִים וַעֲרוּכִים אֶצְלוֹ, לֹא יַעְזְרוּ לוֹ, וּכְשֶׁיְּסֻדְּרוּ לְפָנָיו כָּרָאוּי

יִהְיוּ לְאָזְנַיִם לְקֻפַּת הַמַּשְׂכֻּלוֹת הַכְּבֵדָה שֶׁתִּנָּשֵׂא עַל יְדֵיהֶם בְּנָקֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל. וְהִנֵּה בְּרָאוֹתִי גֹּדֶל תּוֹעֶלֶת זֶה הָעִנְיָן וְרֹב הַצֹּרֶךְ בּוֹ, נִתְעוֹרַרְתִּי לְחַבֵּר חִבּוּר קָטָן זֶה שֶׁיּוֹעִיל לְמִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְהָקֵל עָלָיו הַהִתְלַמֵּד לְעַצְמוֹ וְהַלִּמּוּד לַאֲחֵרִים, בִּתְנַאי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּעֵינָיו הַדְּבָרִים קַלּוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא הַכֹּל לְמִי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין, אֶלָּא יְדַקְדֵּק בָּהֶם, וְיִשְׁתַּדֵּל לַעֲמֹד עַל בֻּרְיָן, כִּי לֹא הִנַּחְתִּי מִלְּדַקְדֵּק בִּדְבָרֵי לָשׁוֹם הָעִנְיָנִים בַּבְּרוּר הָאֶפְשָׁרִי כְּפִי דַּעְתִּי, וְהָיְתָה כַּוָּנָתִי בּוֹ לְסַדֵּר וּלְבָאֵר בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר קָצָר וּמַסְפִּיק דַּרְכֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת וְהַהַשְׂכָּלָה, לְהַכִּיר אֶת הָאֱמֶת לְקָרְבוֹ, וְאֶת הַשֶּׁקֶר לְהַרְחִיקוֹ וּבְהָיוֹת זֶה הַיָּם הַגָּדוֹל וּרְחַב יָדַיִם **יָם הַתַּלְמוּד** עָרוּךְ לְפָנֵינוּ, אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי פְּלִפּוּלָיו, וְגַלֵּי הִלְכוֹתָיו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְּהוֹמוֹת, דֶּרֶךְ הִנֵּה פְּנֵיהֶם לְבָרֵר וּלְלַבֵּן אֲמִתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, דֶּרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקָּרֵא לָהּ, בָּחַרְתִּי לְיַסֵּד עָלָיו יְסוֹדוֹת בְּנָיְנִי זֶה, לְמַעַן יַצְלִיחַ, וְאֵדַע כִּי לֹא יִמּוֹט, וְיִהְיֶה זֶה בִּנְיָן אָב לְכָל עִיּוּן וְהַשְׂכָּלָה.

וְהִנֵּה נִשְׁתַּדַּלְתִּי לְבָאֵר יְסוֹדוֹת הַפִּלְפּוּל הַיָּשָׁר וְשָׁרְשֵׁי הַמַּשָּׂא וּמַתָּן שֶׁל הַשַּ"ס בְּכָל חֶלְקָיו, שֶׁיּוֹעִיל לְמִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ עֲדַיִן לִידִיעַת לְמוּד הַשַּ"ס וְרוֹצֶה לִכָּנֵס בּוֹ בְּיֹשֶׁר וּבְנָקֵל, שֶׁכְּשֶׁיַּקְדִּים לְהִתְלַמֵּד בַּחִבּוּר הַקָּטָן הַזֶּה יִמְצָא אַחֲרֵי כֵן הֲלִיכוֹת הַהֲלָכוֹת מְרֻוָּחִים לְפָנָיו, וְיִהְלַךְ בָּהֶם בְּיֹשֶׁר וְלֹא בַּעֲקַלְתּוֹן, וּמַה שֶּׁהָיָה צָרִיךְ שֶׁיִּקְנֶה עַל יְדֵי זְמַן רַב וּשְׁקִידָה רַבָּה וְעִיּוּן גָּדוֹל יִקְנֶהוּ עַל יְדֵי זֶה בִּזְמַן מֻעָט וּבְמֻעָט טֹרַח, בְּמַה שֶׁסִּדּוּר הַדְּרָכִים וְחִלּוּק הָעִנְיָנִים יַעֲזֹרֵהוּ עֶזֶר גָּדוֹל, וְגַם לְמִי שֶׁכְּבָר רָגִיל בַּשַּ"ס אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹעִיל לְפְעָמִים לְהַצִּילוֹ מִן הַטָּעָיוֹת. וְהִנֵּה קָרָאתִי שְׁמוֹ כְּפִי עִנְיָנוֹ **דֶּרֶךְ תְּבוּנוֹת**, הָאֵל הַנּוֹתֵן דַּעַת וּתְבוּנָה יְחָנֵנוּ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל לְיִרְאָה אוֹתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלוֹם נֵצַח סֶלָה וָעֶד אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

פרק א

יְבָאֵר כְּלָל הַמַּשָּׂא וּמַתָּן הָעִיּוּנִי

הַמַּשָּׂא וּמַתָּן הָעִיּוּנִי, הוּא הָעֵסֶק וְהַחֲקִירָה, בְּמַאֲמָר מִן הַמַּאֲמָרִים, אוֹ דֵּעָה מִן הַדֵּעוֹת, לְבָרֵר וּלְגַלּוֹת אִם הוּא אֱמִתִּי אִם לֹא; וְאָמְנָם, הַבְּרוּר הַזֶּה יֵעָשֶׂה — בַּעֲרֹךְ הַטָּעָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לְטָעֵן, לְקַיְמוֹ וּלְאַמְּתוֹ, אוֹ לְבַטְּלוֹ וְלִסְתֹּר אוֹתוֹ, בְּאֹפֶן שֶׁיִּבָּחֵן כֹּחַ הַטָּעָנוֹת הַמְאַמְּתוֹת אוֹתוֹ וְכֹחַ הַסּוֹתְרוֹת, וְיִכָּרַע כְּפִי הַיּוֹתֵר נְאוֹתוֹת אֵצֶל הַשֵּׂכֶל.

הִנֵּה הָעֵסֶק הַזֶּה אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בֵּין רַבִּים, שֶׁאֶחָד מֵהֶם יַעֲמֹד לְצַד הָאֶחָד וְאֶחָד לְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ, פְּרוּשׁ אֶחָד יַעֲמֹד לְצַד קְיוּם הַמַּאֲמָר, וְאֶחָד יַעֲמֹד לְצַד סְתִירָתוֹ וּבְטוּלוֹ, וְיַעַרְכוּ טַעֲנוֹתֵיהֶם זֶה כְּנֶגֶד זֶה; וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה עֵסֶק אִישׁ אֶחָד לְבַדּוֹ, שֶׁיַּשְׁלִים לְכָל הַצְּדָדִין, פְּרוּשׁ שֶׁהוּא יַנִּיחַ אֶת הַמַּאֲמָר בַּתְּחִלָּה, וְהוּא עַצְמוֹ יַעֲרֹךְ נֶגֶד מַאֲמָרוֹ טְעָנוֹת, מַה שֶּׁאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲרֹךְ נֶגְדּוֹ מִי שֶׁהוּא בַּעַל דֵּעָה הֲפָכִית לַמַּאֲמָר הַהוּא, וְהוּא עַצְמוֹ יַחֲזֹר וְיִסְתֹּר הַטָּעָנוֹת שֶׁהֵבִיא וְיַקְיֵם

מַאֲמָרוֹ הָרִאשׁוֹן.

וּמִשְּׁנֵי הַדְּרָכִים הָאֵלֶּה נִמְצְאוּ בַּשַּׁ"ס וְכוּחִים וּפִלְפּוּלִים, כִּי יֵשׁ שֶׁנָּשְׂאוּ וְנָתְנוּ רַבִּים בְּאֶחָד מִן הָעִנְיָנִים, זֶה הַקְּשָׁה וְזֶה הֵשִׁיב, וְיֵשׁ שֶׁמְּסַדֵּר הַשַּׁ"ס עַצְמוֹ הַקְּשָׁה וְהֵשִׁיב, כְּאִלּוּ הָיוּ רַבִּים הַמְדַבְּרִים בָּעִנְיָן הַהוּא, וְיֵשׁ שֶׁיֹּאמַר הַשַּׁ"ס בְּפֵרוּשׁ, הוּא מוֹתִיב לַהּ וְהוּא מְפָרֵק לַהּ, וְהַיְנוּ — שֶׁהַמַּקְשֶׁה עַצְמוֹ נָתַן תְּשׁוּבָה לְקֻשְׁיָתוֹ, וְאוּלָם כָּל הַדְּרָכִים לְמָקוֹם אֶחָד הֵם בָּאִים, שֶׁהוּא בֵּרוּר אֲמִתַּת הַדְּבָרִים עַ"יְ עֲרִיכַת הַטְּעָנוֹת זוֹ לְעֻמַּת זוֹ, וּמִשְׁפַּט הַקֻּשְׁיָא שֶׁיַּקְשֶׁה אֶחָד עַל מַאֲמַר זוּלָתוֹ, אוֹ הַקֻּשְׁיָא שֶׁיַּקְשֶׁה בַּעַל מַאֲמָר אֶחָד עַל מַאֲמַר עַצְמוֹ — אֶחָד הוּא, וְכֵן מִשְׁפַּט הַתְּשׁוּבָה שֶׁתָּבוֹא עַל קֻשְׁיָא מִן הַקֻּשְׁיוֹת, בֵּין שֶׁתִּהְיֶה דִּבְרֵי הַמַּקְשֶׁה עַצְמוֹ, וּבֵין שֶׁתִּהְיֶה דִּבְרֵי זוּלָתוֹ — אֶחָד הוּא; וְכֵן כָּל שְׁאָר חֶלְקֵי הַפִּלְפּוּל, כִּי אֲנַחְנוּ לֹא נַבִּיט בְּכָל זֶה אֶל הַטּוֹעֲנִים אֶלָּא אֶל הַטְּעָנוֹת.

פרק ב

יְבָאֵר חֶלְקֵי הַמַּשָּׂא וּמַתָּן וְיסוֹדוֹתָיו

אָמְנָם חֶלְקֵי הַמַּשָּׂא וּמַתָּן הָרָאשִׁיִּים, שֶׁמֵּהֶן נִבְנִים הַסֻּגְיוֹת כֻּלָּן, בְּכָל הַתַּלְמוּד, — שִׁבְעָה הֵם:

מֵימְרָא, שְׁאֵלָה, תְּשׁוּבָה, סְתִירָה, רְאָיָה, קֻשְׁיָא וְתֵרוּץ.

וְזֶה פֵּרוּשָׁם:

מֵימְרָא, — הוּא שֶׁיֹּאמַר אוֹמֵר מַאֲמָר אֶחָד.

שְׁאֵלָה, — שֶׁיְּבַקֵּשׁ אֶחָד מֵאֶחָד יְדִיעַת עִנְיַן-מָה.

תְּשׁוּבָה, — שֶׁיָּשִׁיב הַנִּשְׁאָל לִשְׁוֹאֵל עַל שְׁאֵלָתוֹ.

סְתִירָה, — שֶׁיְּבַטֵּל מַאֲמָר שֶׁנֶּאֱמַר וְיַכְחֵשׁ מִכֹּל וְכֹל.

רְאָיָה, — שֶׁיּוּבָא מַה שֶּׁמִּמֶּנּוּ יִתְבָּאֵר אֲמִתַּת אֶחָד מִן הַמַּאֲמָרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ אוֹ מִן הַדֵּעוֹת שֶׁנִּסְבְּרוּ.

קֻשְׁיָא, — שֶׁיֵּרָאֶה הַיּוֹם בְּמַאֲמָר מִן הַמַּאֲמָרִים אוֹ דֵּעָה מִן הַדֵּעוֹת, מַה שֶּׁאֵינוֹ אֱמֶת אוֹ מַה שֶּׁאֵינוֹ נָאוֹת.

תֵּרוּץ, — שֶׁיּוּסַר הַקֻּשְׁיָא מִן הַמַּאֲמָר אֲשֶׁר הֻקְשָׁה עָלָיו אוֹ הַדֵּעָה.

וְהִנֵּה כָל אֶחָד מִן הַחֻלָּקִים הָאֵלֶּה יִתְחַלְּקוּ עוֹד לַחֻלָּקִים אֲחֵרִים וְיִתְבָּאֲרוּ לְפָנֵינוּ בְּסַיְעָתָא דִשְׁמַיָּא.

וּמַה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתֵּדַע הוּא, כִּי הִנֵּה כָּל מַשָּׂא וּמַתָּן הַזֶּה נוֹסֵד עַל יְסוֹדוֹת רִאשׁוֹנִים, נִמְצָאִים בְּטֶבַע שִׂכְלֵנוּ, אֲשֶׁר עַל פִּיהֶם יִתְנַהֵג לְהָבִין מַאֲמָר אֲשֶׁר יֵאָמֵר, וּלְקַבֵּל דֵּעָה מִן הַדֵּעוֹת, אוֹ

לְהַכְחִישָׁם, כִּי הִנֵּה עַל הַיְסוֹדוֹת הָאֵלֶּה יִבָּנוּ כָּל הַקֻּשְׁיוֹת וְהַתֵּרוּצִים, הָרְאָיוֹת וְהַדְּחִיוֹת, וְכֵן כָּל שְׁאָר הַחֲלָקִים הַנִּבְחָנִים בּוֹ; דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּשֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת ד') "הַקּוֹרֵא דִּיעֲבַד — אֵין, לְכַתְּחִלָּה — לָא". הִנֵּה זֶה נוֹסַד עַל מַה שֶּׁמְּצִטַּיֵּר בְּשִׂכְלֵנוּ מִלָּשׁוֹן זֶה, שֶׁכַּוָּנַת אוֹמְרוֹ הָיָה לְדַבֵּר בְּמִי שֶׁכְּבָר קָרָא, וְהֵפֵךְ זֶה (חֻלִּין ד"ב) "הַכֹּל שׁוֹחֲטִין" — לְכַתְּחִלָּה, כִּי טָבַע הַלָּשׁוֹן מוֹרֶה לָנוּ כָּךְ, וְכֵן כְּשֶׁהִקְשׁוּ בַּשַּׁ"ס (פְּסָחִים ד') "הַאי 'הַכֹּל' נֶאֱמָנִים' — כָּל הַבָּתִּים בְּחֶזְקַת בְּדוּקִים מִבְּעִי לֵהּ", נוֹסָדָה הַקֻּשְׁיָא הַזֹּאת עַל מָה שֶּׁטָּבַע הַלָּשׁוֹן, זֶה שֶׁל "הַכֹּל נֶאֱמָנִים", מוֹרֶה הֱיוֹת הַדִּין הַהוּא הַמֻּזְכָּר שָׁם תְּלוּי בִּהְיוֹת הַכֹּל נֶאֱמָנִים עַל הַבְּדִיקָה, וּלְפִי מַה שֶּׁרוֹצֶה לְהַעֲמִיד שָׁם הַשַּׁ"ס אֵינוֹ תָּלוּי בֶּאֱמֶת אֶלָּא בִּהְיוֹת חֶזְקָתָן שֶׁל הַבָּתִּים שֶׁהֵם בְּדוּקִים, וְהַטֶּבַע מוֹרֶה לָנוּ שֶׁכְּשֶׁנִּרְצֶה לְהַגִּיד זֶה הָעִנְיָן לֹא נֹאמְרֵהוּ אֶלָּא בְּלָשׁוֹן כָּזֶה: "כָּל הַבָּתִּים בְּחֶזְקַת בְּדוּקִים". וְכֵן כָּל הַקֻּשְׁיוֹת כֻּלָּן, וְכָל הַתֵּרוּצִים, וְכָל שְׁאָר חֶלְקֵי הַפִּלְפּוּל, כְּשֶׁתַּחֲקֹר עֲלֵיהֶם בֶּאֱמֶת, תִּמְצָאֵם נוֹסָדִים עַל יְסוֹדוֹת כְּאֵלּוּ עִנְיָנִים חֲקוּקִים בְּטֶבַע הַהֶבְנָה הַשִּׂכְלִית שֶׁשִּׂכֶל הָאָדָם מְחֻיָּבָם מֵעַצְמוֹ בְּלִי שֶׁיִּצְטָרֵךְ לָזֶה לְמוּד כְּלָל.

וְאָמְנָם, פְּעֻלּוֹת הַשֵּׂכֶל בְּהַשְׂכָּלָתוֹ שְׁלֹשָׁה:

הָאֶחָד — צִיּוּר הָעִנְיָנִים וַהֲבָנַת הַמַּאֲמָרִים וְהַסְּבָרוֹת כְּמוֹת שֶׁהֵם.

הַשֵּׁנִי — הֻלֶּדֶת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם.

הַשְּׁלִישִׁי — קַבָּלָתָם אוֹ הַכְחָשָׁתָם.

וּבְכֻלָּן — מִתְנַהֵג וְהוֹלֵךְ כְּפִי הַיְסוֹדוֹת הַחֲקוּקִים לוֹ בַּטֶּבַע, וּכְמוֹ שֶׁזְּכַרְנוּ, וְתִרְאֶה עוֹד לְפָנִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְעַתָּה נְבָאֲרָה בִּפְרָטֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

פרק ג

יְבָאֵר מִינֵי הַמַּאֲמָרִים

הִנֵּה כָּל מַאֲמָר שֶׁיֵּאָמֵר, סְבָרָא שֶׁתִּסָּבֵר, וְעִנְיָן שֶׁיְּצַיֵּר, אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִבְנֶה מִשְּׁנֵי חֲלָקִים דְּהַיְנוּ: מֵעִנְיָן שֶׁיְּקָיֵם אוֹ יְשָׁלֵם, וּמִדָּבָר שֶׁבּוֹ יְקָיֵם הָעִנְיָן הַהוּא אוֹ יְשָׁלֵל מִמֶּנּוּ; דֶּרֶךְ מָשָׁל: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: "נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם" — קַיָּם עִנְיָן אֶחָד, שֶׁהוּא חוֹבַת קִדּוּשׁ הַיּוֹם, בְּדָבָר אֶחָד, דְּהַיְנוּ: כָּלָל הַנָּשִׁים. וְהִנֵּה הָעִנְיָן הַמְקֻיָּם אוֹ מְשׁוֹלָל — נִקְרָא "נָשׁוּא", וְהַדָּבָר שֶׁבּוֹ קַיָּם אוֹ שׁוֹלֵל מִמֶּנּוּ נִקְרָא — "נוֹשֵׂא"; נִמְצָא נוֹשֵׂא הַמַּאֲמָר הַזֶּה — נָשִׁים, וְהַנָּשׂוּא — הַחִיּוּב בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם. וּמִצַּד זֶה וָזֶה יֵחָלְקוּ הַמַּאֲמָרִים לְמִינִים שׁוֹנִים.

מִצַּד הַנּוֹשְׂאִים יִתְחַלְּקוּ הַמַּאֲמָרִים לִשְׁלֹשָׁה מִינִים:

כּוֹלְלִים, פְּרָטִיִּים, קְצָתִיִּים.

כּוֹלְלִים — הֵם הַמַּאֲמָרִים שֶׁנּוֹשְׂאֵיהֶם כּוֹלֵל, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּכְלֹל פְּרָטִים רַבִּים וּבְכֻלָּם יֵאָמֵר

בָּהֶם הַנִּשּׂוֹא שֶׁמַּבַּאֲמָר הַהוּא, דֶּרֶךְ מָשָׁל (סַנְהֶדְרִין ל') "כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא", הִנֵּה זֶה כּוֹלֵל פְּרָטִיִּים רַבִּים, שֶׁהֵם אִישִׁי הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית, וּבְכֻלָּם יֵאָמֵר הַנִּשּׂוֹא, שֶׁהוּא הַחֵלֶק בָּעֹהַ"בָּ.

פְּרָטִיִּים — הֵם שֶׁנּוֹשְׂאֵיהֶם פְּרָט אֶחָד לְבַד, דֶּרֶךְ מָשָׁל: "יְרוּשָׁלַיִם אֵינָהּ מְטַמְּאָה בִּנְגָעִים". קְצָתִיִּים — שֶׁיֵּזְכְּרוּ בְּנוֹשֵׂא קְצָת מִכָּלָל א', דֶּ"מ: "יֵשׁ מַתְּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן" וְכוּ' — הַכַּוָּנָה בּוֹ, קְצָת מִכָּלָל הַנְּשִׁים יֵאָמֵר בָּהֶם הַנִּשּׂוֹא, שֶׁהוּא הַהֶתֵּר לְבַעֲלֵיהֶן. וְאָמְנָם יֵשׁ הַמַּאֲמָר הַסְּתָמִי שֶׁלֹּא נִזְכַּר בְּנוֹשְׂאוֹ מִלַּת "כֹּל" וְאַעַפְּ"י כֵן כֹּחוֹ כְּכֹחַ הַמַּאֲמָר הַכּוֹלֵל, דֶּ"מ: "נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם" שֶׁזְּכָרְנוּ לְמַעְלָה, הִנֵּה הַכַּוָּנָה בּוֹ, שֶׁכָּל הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם. מִצַּד הַנִּשּׂוֹאִים יִתְחַלְּקוּ הַמַּאֲמָרִים לְאַחַד עָשָׂר מִינִים. וְזֶה, כִּי לֹא כָל נָשׂוֹא שֶׁיִּהְיֶה יֵאָמֵר עַל כָּל נוֹשֵׂא שֶׁיִּהְיֶה בְּדֶרֶךְ אֶחָד, אֲבָל יֵשׁ שֶׁיֵּאָמֵר בְּדֶרֶךְ אֶחָד וְיֵשׁ שֶׁיֵּאָמֵר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, וּמִצַּד זֶה יִתְחַלְּפוּ הַמַּאֲמָרִים לְמִינֵיהֶם.

הַמִּין הָאֶחָד — הוּא כְּלָל הַמַּאֲמָרִים שֶׁיֵּאָמֵר בָּהֶם נָשׂוֹא בַּנּוֹשֵׂא, בְּלִי שׂוּם תְּנַאי וּגְבוּל, כַּמַּאֲמָרִים שֶׁזְּכָרְנוּ לְמַעְלָה וַאֲחֵרִים זוּלָתָם, וְנִקְרָא זֶה **מַאֲמָר סְתָם**.

הַמִּין הַשֵּׁנִי — אוֹתָם שֶׁיֵּאָמֵר בָּהֶם הַנָּשׂוֹא בְּנוֹשֵׂא בְּדֶרֶךְ מְיֻחָד וּמֻגְבָּל, כְּגוֹן שֶׁיֵּאָמֵר הַנָּשׂוֹא בְּדֶרֶךְ וַדַּאִית אוֹ הֶכְרֵח, דֶּ"מ (פְּסָחִים ד'): "כֵּיוָן דְּחֻלְּדָה אוֹ בַּרְדְּלָס מְצוּיִים שָׁם, וַדַּאי גָּרְרוּהוּ בְּהֶהְיֵא שַׁעְתָּא", אוֹ שֶׁיֵּאָמְרוּהוּ בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁרוּת, דֶּ"מ (כְּתֻבּוֹת ד' ע"ה): "אֶפְשָׁר דְּמַעֲבַר לֵהּ בְּקִיּוּהָא דְּחַמְרָא", אוֹ שֶׁיֵּאָמְרוּהוּ בְּדֶרֶךְ סָפֵק, דֶּ"מ: "כָּל אַשְׁרַאי סָפֵק אָתֵי, סָפֵק לָא אָתֵי", אוֹ שֶׁיֵּאָמְרוּהוּ בְּדֶרֶךְ מְנִיעָה (כְּתֻבּוֹת שָׁם): "גַּבֵּי אִשָּׁה לָא אֶפְשָׁר". וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הַמִּין הַשְּׁלִישִׁי — הוּא הַמַּאֲמָר שֶׁיֵּאָמַר נָשׂוֹא בְּנוֹשֵׂא וְיִשָּׁלֵל מִכָּל זוּלָתוֹ, דֶּרֶךְ מָשָׁל: " מַאֲמַר הַכָּתוּב "הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם", אָמַר הֶתֵּר הֶעָשׂוּי בְּצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, וְשָׁלַל אוֹתוֹ מִכָּל מַה שֶּׁזּוּלַת זֶה, וְנִקְרָא **מַאֲמַר מְמַעֵט**.

הַמִּין הָרְבִיעִי — שֶׁיּוֹצִיא הַנָּשׂוֹא מִקְצַת מַמַּה שֶׁנִּכְלַל בְּנוֹשֵׂא הַמַּאֲמָר הַהוּא, דֶּרֶךְ מָשָׁל (חֻלִּין ד"ב): "הַכֹּל שׁוֹחֲטִין, חוּץ מֵחֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן", שֶׁהֲרֵי חֵשׁ"ן גַּם הֵם נִכְלָלִים בְּמַשְׁמָעוּת מִלַּת "כֹּל", וּמוֹצֵא הַנָּשׂוֹא מֵהֶם, דְּהַיְנוּ הֶתֵּר הַשְּׁחִיטָה, עִם מִלַּת "חוּץ", וְנִקְרָא **מַאֲמָר מוֹצִיא**.

הַמִּין הַחֲמִישִׁי — שֶׁיֵּאָמַר נָשׂוֹא בַּנּוֹשֵׂא, אַךְ לֹא בְּהֶחְלֵט אֶלָּא בִּבְחִינָה אַחַת אוֹ עִם תְּנַאי אֶחָד, דֶּ"מ (יְבָמוֹת ד' ל"ח): "כִּנְסָהּ — הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר וּבִלְבַד שְׁתִּהֵא כְתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי" וְכוּ', וְכֵן (דְּמַאי י"ב): "מְחַלְּלִין אוֹתוֹ כֶּסֶף עַל כֶּסֶף וְכוּ, וּבִלְבַד שֶׁיַּחֲזֹר וְיִפְדֶּה אֶת הַפֵּרוֹת", וְנִקְרָא **מַאֲמָר מֻגְבָּל**.

הַמִּין הַשִּׁשִּׁי — שֶׁיִּתְלֶה מְצִיאוּת עִנְיָן אֶחָד בִּמְצִיאוּת עִנְיָן אַחֵר, דְּ"מָ (שָׁם ט"ו): "אִם עָנִי אוֹ כֹּהֵן לְמוּדִם לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ יָבוֹאוּ וְיֹאכְלוּ", "אִם אַתָּה תָּבוֹא לְבֵיתִי אֲנִי אָבוֹא לְבֵיתֶךָ", וְנִקְרָא זֶה **מַאֲמָר תָּלוּי**. וְיִבָּחֲנוּ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים: הַקּוֹדֶם וְהַנִּמְשָׁךְ; **הַקּוֹדֶם** — הוּא הַחֵלֶק שֶׁהֶזְכַּר בּוֹ הַתְּנַאי, דְּ"מָ "אִם הָיָה עָנִי אוֹ כֹּהֵן לְמוּדִים לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ"; **הַנִּמְשָׁךְ** — הוּא הַנִּתְלֶה בָּרִאשׁוֹן, דְּ"מָ: "יָבוֹאוּ וְיֹאכְלוּ".

הַמִּין הַשְּׁבִיעִי — מַאֲמָר יֹאמְרוּ בּוֹ שְׁנֵי נִשּׂוּאִים אוֹ יוֹתֵר בְּנוֹשֵׂא אֶחָד, אוֹ נָשׂוּא אֶחָד בִּשְׁנֵי נוֹשְׂאִים אוֹ יוֹתֵר, וְיִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֵלֶק הָאֶחָד שֶׁיֹּאמְרוּ הַנִּשּׂוּאִים בְּנוֹשֵׂא יַחַד וְכֵן הַנָּשׂוּא בַּנּוֹשְׂאִים, דְּ"מָ (כְּלָאִים ל"א): "כִּלְאֵי הַכֶּרֶם אֲסוּרִים מִלְּזָרֵעַ וּמִלְּקַיֵּם וַאֲסוּרִים בַּהֲנָאָה", וְכֵן (תְּרוּמוֹת מ"ח): "אֵין תּוֹרְמִין לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן". הִנֵּה כָּאן נֶאֶמְרוּ נִשּׂוּאִים שׁוֹנִים, שֶׁהֵם אִסּוּר הַקִּיּוּם, אִסּוּר הַזְּרִיעָה וְאִסּוּר הַהֲנָאָה, בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם, וְכֵן אִסּוּר הַמְּדִידָה וְאִסּוּר הַמִּשְׁקָל וְאִסּוּר הַמִּנְיָן בְּהַפְרָשַׁת הַתְּרוּמָה. וּכְשֶׁאָמְרוּ (דְּמַאי י"ז): "הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל, מִן הַכּוּתִי, מִן הַנָּכְרִי, יְחַלֵּק לִפְנֵיהֶם", נֶאֱמַר נָשׂוּא אֶחָד שֶׁהוּא הַחִלּוּק לִפְנֵיהֶם בִּשְׁלֹשָׁה נוֹשְׂאִים, שֶׁהֵם: הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מִן הַכּוּתִי, הַמְקַבְּלוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וְהַמְקַבְּלוֹ מִן הַנָּכְרִי. וְהִנֵּה הַחֵלֶק הַזֶּה יִסְתָּעֵף עוֹד לִשְׁנֵי עֲנָפִים. הָאֶחָד, שֶׁיִּהְיוּ הַנִּשּׂוּאִים נֶאֱמָרִים בְּהַשְׁוָאָה אַחַת בְּנוֹשְׂאֵיהֶם; הַשֵּׁנִי, שֶׁאֶחָד מֵהֶם יֵאָמֵר בְּדֶרֶךְ חִדּוּשׁ וְהָאֶחָד כְּמוֹ עִנְיָן שֶׁכְּבָר נוֹדָע. דְּ"מָ: "הַבְּכוֹר, מוֹכְרִים אוֹתוֹ בַּעַל מוּם, חַי וְשָׁחוּט", הִנֵּה מְכִירָתוֹ חַי כְּבָר נוֹדַע, הַיְתֵרָה — שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ בְּתָמִים הוּא מֻתָּר, רַק מְכִירָתוֹ שָׁחוּט הוּא הַחִדּוּשׁ, שֶׁלֹּא הֻתַּר בָּהֶם. וְהִנֵּה בְּעָנָף זֶה יִמָּצְאוּ שְׁנֵי דְּרָכִים: הָאֶחָד הוּא שֶׁיִּקְדֵּם הַנּוֹדָע וְאַחַ"כ יָזְכַּר הַמְחֻדָּשׁ וְנִקְרָא זֶה "לֹא זוֹ אַף זוֹ", וְהוּא כַּמָּשָׁל שֶׁזָּכְרוּ: חַי וְשָׁחוּט; הַשֵּׁנִי, שֶׁיֵּזָכֵר הַמְחֻדָּשׁ תְּחִלָּה וְאַחַ"כ הַנּוֹדָע, וְזֶה נִקְרָא: "זוֹ — וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר זוֹ", דְּ"מָ: "מֻתָּרִים בַּאֲכִילָה וְכָל שֶׁכֵּן בַּהֲנָאָה". הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי מֵהַמִּין הַזֶּה שֶׁיֹּאמַר בְּנוֹשֵׂא אֶחָד, הֵיוֹתוֹ תָּלוּי בֵּין שְׁנֵי נִשּׂוּאִים — לֹא יַתֵּר לְהַמְצִא בּוֹ אֶחָד מֵהֶם בִּלְבַד. דְּ"מָ: "אוֹ חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם". וְהִנֵּה כְּלַל הַמִּין הַזֶּה נִקְרָא **מַאֲמָר "מְרֻבֶּה הָעִנְיָנִים"**, שֶׁהוּא מְרֻבֵּה הַנִּשּׂוּאִים אוֹ הַנּוֹשְׂאִים.

הַמִּין הַשְּׁמִינִי — שֶׁיֹּאמַר בְּנוֹשֵׂא נָשׂוּא אֶחָד בִּשְׁלִילַת נָשׂוּא אוֹ נוֹשֵׂא אַחֵר, דֶּרֶךְ מָשָׁל (תְּרוּמוֹת): "לֹא יַאֲבֹד אֶת הַשְּׂאֹר אֶלָּא יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם מֻצְנָע".

הַמִּין הַתְּשִׁיעִי — שֶׁיֹּאמַר בְּנוֹשֵׂא נָשׂוּא אֶחָד עִם הֱיוֹת בּוֹ נָשׂוּא אַחֵר מַכְחִישׁ אוֹתוֹ לְכָאוֹרָה, דְּ"מָ (מַעֲשְׂרוֹת פ"ד): "אַף עַל פִּי שֶׁאֲבִיהֶם תְּרוּמָה הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ"; כִּי הִנֵּה הֱיוֹת אֲבִיהֶם תְּרוּמָה לְכָאוֹרָה הוּא מַכְחִישׁ הֻתַּר אֲכִילַת הַגְּדוּלִים, אַךְ בֶּאֱמֶת אֵינוֹ כָּךְ.

הַמִּין הָעֲשִׂירִי — שֶׁיֹּאמַר בּוֹ עִנְיָן בְּדִמְיוֹן עִם עִנְיָן אַחֵר, דְּ"מָ (דְּמַאי י"ז): "כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בְּחֻלִּין כָּךְ חוֹלְקִין בִּתְרוּמָה". וְהִנֵּה בָּזֶה תִּרְאֶה שֶׁתָּמִיד יִלָּקַח עִנְיָן נוֹדָע וְיֻשְׁוֶה לוֹ אַחֵר,

בִּלְתִּי נוֹדָע. דְּ"מָ בַּמַּאֲמָר שֶׁזְּכַרְנוּ, הִנֵּה חִלּוּקָן בְּחֶלְיִן הוּא נוֹדָע וְהַשְׁוָה לוֹ הַחִלּוּק בַּתְּרוּמָה גַּ"כְּ, וְגָזַר הֱיוֹתָם שָׁוִים בְּמִקְבֵּל זֵיתִים לְשֶׁמֶן — וְנִקְרָא זֶה **מַאֲמָר מְדַמֶּה**.

הַמִּין הָאַחַד-עָשָׂר — שֶׁיֵּאמַר בּוֹ נָשׁוּא נִמְשָׁךְ מִנָּשׁוּא אַחֵר, דְּ"מָ (מַעְשְׂרוֹת ס"א): "הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק וְאָמַר: טְלוּ כֻּלָּם וְכוּ', לְפִיכָךְ אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם מְתַקְּנִים וַדַּאי".

וּמַה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתֵּדַע עוֹד, כִּי הִנֵּה דְּרָכִים רַבִּים יֵשׁ לִבְנֵי הָאָדָם לְפָרֵשׁ בִּלְשׁוֹנָם מַה שֶּׁיַּחְשְׁבוּ בְּמַחֲשַׁבְתָּם, כִּי הִנֵּה יֵשׁ שֶׁיַּאֲרִיכוּ בְּדִבְרֵיהֶם וְיֵשׁ שֶׁיְּקַצְּרוּ בָהֶם, יֵשׁ שֶׁיְּדַבְּרוּ בְּדֶרֶךְ **הַגָּדָה** וְיֵשׁ בְּדֶרֶךְ **תְּמִיהָה** וְיֵשׁ בְּדֶרֶךְ **רָמָז**. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל הַחִלּוּקִים הָאֵלֶּה אֵצֶל בַּעֲלֵי הַדִּקְדּוּק וְהַמְּלִיצָה, אַךְ מַה שֶּׁצָּרִיךְ לָנוּ עַתָּה הוּא, כִּי כָל דִּבּוּר שֶׁיֵּאָמֵר יִהְיֶה בְּאֵיזֶה סֵדֶר וְדֶרֶךְ שֶׁיִּהְיֶה, כְּשֶׁנֶּרֶד לְסוֹף כַּוָּנַת מְדַבְּרוֹ נִמְצָא וַדַּאי שֶׁרָצָה בּוֹ אֲמִירַת נָשׁוּא בְּנוֹשֵׂא, כִּי זוֹלַת זֶה לֹא הָיָה בְּדִבּוּרוֹ מַמָּשׁ, וְלֹא הָיָה מִצְטַיֵּר מִמֶּנּוּ בְּשֵׂכֶל שׁוֹמְעוֹ שׁוּם צִיּוּר שָׁלֵם. וְלָכֵן אַל תְּשֶׁת לִבְּךָ אֶל דֶּרֶךְ הַדִּבּוּר אֶלָּא אֶל הַמַּאֲמָר הַמְכֻוָּן בּוֹ. וְאִם תִּרְאֶה הַדִּבּוּר קָצָר — הַשְׁלֵימֵהוּ בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ, וְאִם תִּרְאֵהוּ אָרֹךְ — תְּסִיר מִמֶּנּוּ אֶת הַמּוֹתָר. וְלֹא תְצַיֵּר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ אֶלָּא הַנּוֹשֵׂא שֶׁעָלָיו יְדַבֵּר וְהַנָּשׁוּא שֶׁיֵּאָמֵר בּוֹ וְהַדֶּרֶךְ שֶׁיֵּאָמֵרֵהוּ בּוֹ וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל. כְּשֶׁתִּמְצָא בַּשַּׁ"ס (פְּסָחִים ד' ז': "הָתָם הֵיכִי נֵימָא? — נֵימָא לָמוּל, לָא סָנֵיא, דְּלָאו אִיהוֹ מָהֵל", הִנֵּה זֶה לְשׁוֹן קָצָר וּבְדֶרֶךְ תְּמִיהוּת, אַךְ הַכַּוָּנָה בָּזֶה הוּא: שֶׁשָּׁם אֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ אֶלָּא עַל הַמִּילָה, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם מָקוֹם לוֹמַר לָמוּל, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מֻכְרָח שֶׁיִּהְיֶה הוּא הַמָּל. וְנִמְצָא שֶׁזֶּה מַה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתְּצַיֵּר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ מִתּוֹךְ כָּל הַמִּצְוֹת הַהֵמָּה, וְכֵן כְּשֶׁחָזַר וְאָמַר: "אֲבִי הַבֵּן מַאי אִכָּא לְמֵימַר", הַכַּוָּנָה שֶׁאֲבִי הַבֵּן צָרִיךְ שֶׁיֵּאָמֵר לָמוּל, לְפִי מַה שֶּׁהִנִּיחַ שָׁם בַּתְּחִלָּה, וּכְשֶׁהֵשִׁיב: "אֵין, הָכִי נַמִּי", הַכַּוָּנָה שֶׁכָּךְ הוּא הָאֱמֶת, פֵּרוּשׁ, שֶׁאֲבִי הַבֵּן צָרִיךְ שֶׁיֵּאָמֵר לָמוּל, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה תָּדִין בְּכָל הַלְּשׁוֹנוֹת כֻּלָּם.

פֶּרֶק ד

יְבָאֵר עֲרֶכֵי הַמַּאֲמָרִים וְיַחֲסֵיהֶם

הִנֵּה עַד הֵנָּה בֵּאַרְנוּ מַה שֶּׁנָּבִין מֵהַמַּאֲמָרִים כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, עַתָּה נְבָאֵר מַה שֶּׁנָּבִין מֵהֲעֲרִיךְ מַאֲמָר עִם מַאֲמָר אַחֵר. בִּבְחִינַת עֲרָכָם וְיַחְסָם מִתְחַלְּקִים הַמַּאֲמָרִים לַעֲשָׂרָה מִינִים, וְהֵם: **הַדּוֹמִים**, **הַמִּתְחַלְּפִים וְהַהֲפָכִים**, **הַחִלּוּפִיִּים הַמִּתְהַפְּכִים וְהַנִּבְדָּלִים**.

הַדּוֹמִים הֵם שְׁנֵי מַאֲמָרִים שֶׁיֵּאָמְרוּ נָשׁוּא אֶחָד בְּנוֹשֵׂא אַחֵר עַצְמוֹ; אֶלָּא שֶׁבְּאֹפֶן הָאֲמִירָה וְסֵדֶר הַדִּבּוּר יִהְיֶה מִתְחַלֵּף, אוֹ שֶׁיֵּאָמְרוּ נָשׁוּא אֶחָד אוֹ שְׁנֵי נְשׂוּאִים דּוֹמִים בִּשְׁנֵי נוֹשְׂאִים דּוֹמִים, אוֹ שֶׁיֵּאָמְרוּ שְׁנֵי נְשׂוּאִים דּוֹמִים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד, דְּ"מָ כְּשֶׁאָמְרוּ (כְּתֻבּוֹת ל"ז): "רַ' יְהוּדָה וְרַ' דּוֹסָא אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד; רַ"י הָא דַּאֲמַרַן, רַ' דּוֹסָא, דְּתַנְיָא: שְׁבוּיָה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה"

וְכוּ'. הִנֵּה אַעַפ"י שֶׁאֵין מִלּוֹתֵיהֶם שָׁווֹת תִּמְצָא שֶׁכַּוָּנָתָם אַחַת. וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ (פְּסָחִים מ"ה): רַ"י בֶּן בָּרוֹקָא וְרַ' נַחְמָן אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד" וְכוּ', וּמְסַיֵּם שָׁם: "וְהָא אֲנִינוּת כִּלְאַחַר זְרִיקָא הַוְיָא" וְכוּ', הִנֵּה אֵין שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שָׁם אֶחָד, אֶלָּא דּוֹמִים זֶה לָזֶה.

הַמִּתְחַלְּפִים הֵם שְׁנֵי מַאֲמָרִים שֶׁאֹמְרוּ בְּנוֹשֵׁא אֶחָד, שְׁנֵי נְשׂוֹאִים מִתְחַלְּפִים אוֹ נָשׂוֹא אֶחָד בִּשְׁנֵי נוֹשְׂאִים מִתְחַלְּפִים, דְּ"מ (כְּתֻבּוֹת נ"ז): רַ' טַרְפוֹן אוֹמֵר נוֹתְנִין לָהּ הַכֹּל תְּרוּמָה; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מֻחֲצָה חֹלִין, מֻחֲצָה תְּרוּמָה.

הַהַפְכִיִּים הֵם שֶׁאֹמְרוּ עַל נָשׂוֹא אֶחָד בְּנוֹשֵׁא אֶחָד, אֶחָד הֵן וְאֶחָד לָאוּ, דֶּרֶךְ מָשָׁל (יְבָמוֹת נ'): "רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵין גֵּט אַחַר גֵּט וְלֹא מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ גֵּט אַחַר גֵּט וְיֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר". וְאוּלָם לְשֶׁיִּקָּרְאוּ הַפְכִיִּים צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ נָשׂוֹאָם אֶחָד וְנוֹשְׂאָם אֶחָד וְיוּבְנוּ — בִּזְמַן אֶחָד בְּמָקוֹם אֶחָד, בִּבְחִינָה אַחַת וּבַהֲבָנָה פְּשׁוּטָה בְּלִי שׁוּם שִׁתּוּף וְהַשְׁאָלָה. פֵּרוּשׁ, כִּי הִנֵּה מַאֲמָר: "לֹא תֵצֵא אִשָּׁה לֹא בְּטוֹטָפוֹת וְלֹא בְּסַנְבּוּטִין" וּמַאֲמָר: "יוֹצְאָה אִשָּׁה בְּטוֹטָפוֹת וּבְסַנְבּוּטִין", אֵינָם הַפְכִיִּים, לְפִי שֶׁהָאֶחָד הוּא בִּזְמַן שֶׁאֵינָם תְּפוּרִים, וְהַשֵּׁנִי בִּזְמַן שֶׁהֵם תְּפוּרִים; וְכֵן "לֹא בְכָבוּל" עִם "יוֹצֵאת בְּכָבוּל" אֵינָם הַפְכִיִּים, כִּי אֵינָם בְּמָקוֹם אֶחָד, כִּי הָאֶחָד לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהָאַחֵר לְחָצֵר, וְכֵן בִּשְׁאָר הַתְּנָאִים שֶׁזְּכַרְנוּ. וְכֵן מַאֲמָר: "וְאִם תִּקַּע— חַיָּב חַטָּאת" אֵינוֹ הַפְכִּיִי לְמַאֲמָר: "תְּקִיעָה חָכְמָה הִיא וְאֵינָהּ מְלָאכָה" כִּי הַבָּנַת הָרִאשׁוֹן הוּא תְּקִיעַת הַצִּיר בַּחוֹר שֶׁלּוֹ וְהַבָּנַת הַשֵּׁנִי — הַתְּקִיעָה בַּשּׁוֹפָר.

וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע כִּי בַּהַפְכִיִּים עַצְמָם, יֵשׁ **הַפְכִיִּים מַמָּשׁ**, שֶׁהֵם מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, וְיֵשׁ שֶׁאֵינָם **הַפְכִיִּים כָּל כָּךְ**, אַךְ עַל כָּל פָּנִים מַכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה וְנִקְרָאִים **מִתְנַגְּדִים**. שְׁנֵי מַאֲמָרִים כְּלָלִיִּים אוֹ שְׁנֵי מַאֲמָרִים פְּרָטִיִּים, שֶׁאֶחָד יְחַיֵּב וְאֶחָד יִשְׁלֹל — נָשׂוֹא אֶחָד בְּנוֹשֵׁא אֶחָד — הֵם **הַפְכִיִּים מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה**, דֶּרֶךְ מָשָׁל (שַׁבָּת קכ"ד): "כָּל הַכֵּלִים נִטְלִין לְצָרֵךְ וְשֶׁלֹּא לְצָרֵךְ: רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אֵין נִטְלִין אֶלָּא לְצָרֵךְ". אֵלֶּה שְׁנֵי מַאֲמָרִים הֵם הַפְכִיִּים מַמָּשׁ, שֶׁשְּׁנֵיהֶם כְּלָלִיִּים. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: טְמֵאָה הִיא, וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ" (שָׁם כ"ח) — הַפְכִיִּים מַמָּשׁ, שֶׁשְּׁנֵיהֶם פְּרָטִיִּים. אַךְ מַאֲמָר (שָׁם ע"ו): "וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה...חוּץ מִקְּלִפֵּיהֶן" עִם מַאֲמָר: "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חוּץ מִקְּלִפֵּי עֲדָשִׁים" אֵינָם הַפְכִיִּים אֶלָּא מִתְנַגְּדִים, כִּי תַּנָּא קַמָּא אָמַר עַל הַקְּלִפִּין שֶׁאֵינָם מִצְטָרְפִים עִם הָאֹכֶל וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עַל קְלִפֵּי הָעֲדָשִׁים לְבַדָּם שֶׁמִּצְטָרְפִים עִם הָאֹכֶל — וְנִמְצָא מַאֲמָר תַּנָּא קַמָּא כְּלָלִי וּמַאֲמָר רַבִּי יְהוּדָה פְּרָטִי, וּכְבָר יוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה לְתַנָּא קַמָּא בִּשְׁאָר הַפְּרָטִים הַנִּכְלָלִין בִּכְלַל הַקְּלִפִּין.

וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע עוֹד שֶׁכְּמוֹ שֶׁהֵם הַפְכִיִּים הַשְׁלִילָה וְהַקִּיּוּם, כָּךְ הֵם הַפְכִיִּים שְׁנֵי עִנְיָנִים,

שֶׁהַכַּוָּנָה בְּכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁלֵילַת חֲבֵרוֹ, דֶּרֶךְ מָשָׁל: טָמֵא וְטָהוֹר הֵם הַפְכִּים, כִּי כַּוָּנַת מִלַּת טָמֵא הוּא שְׁלֵילַת הַטָּהֳרָה וְכַוָּנַת טָהוֹר — שְׁלֵילַת הַטֻּמְאָה. אָמְנָם צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁיֵּשׁ **הַפְכִּים שֶׁבֵּינֵיהֶם אֶמְצָעִי וְהַפְכִּים שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם אֶמְצָעִי**, דֶּרֶךְ מָשָׁל: טָמֵא וְטָהוֹר, אָסוּר וּמֻתָּר — אֵין בֵּינֵיהֶם אֶמְצָעִי; אַךְ רְשׁוּת וְחוֹבָה יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֶמְצָעִי, שֶׁהוּא מִצְוָה.

עוֹד יֵשׁ מַאֲמָרִים שֶׁאֶחָד הוּא **חִלּוּפוֹ מַמָּשׁ** שֶׁל חֲבֵרוֹ, פֵּרוּשׁ, שֶׁמַּה שֶּׁהוּא הַנּוֹשֵׂא בְּאֶחָד יִהְיֶה הַנָּשׂוּא בַּשֵּׁנִי, וּמַה שֶּׁהוּא נָשׂוּא בְּאֶחָד יִהְיֶה הַנּוֹשֵׂא בַּשֵּׁנִי, דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁתֹּאמַר (יְרוּשַׁלְמִי): "אֵין עֲבֵרָה מִצְוָה, אֵין מִצְוָה עֲבֵרָה". הִנֵּה בָּרִאשׁוֹן — עֲבֵרָה הִיא נוֹשֵׂא וּמִצְוָה נָשׂוּא, וּבַשֵּׁנִי לְהֵפֶךְ. וְאוּלָם הַחִלּוּף הַזֶּה יוּכַל לִהְיוֹת בִּשְׁלֹשָׁה דְּרָכִים: הָאֶחָד, שֶׁיִּתְחַלֵּף הַסֵּדֶר, פֵּרוּשׁ: הַנּוֹשֵׂא וְהַנָּשׂוּא, וְיִשָּׁאֵר הַכַּמּוּת, פֵּרוּשׁ, שֶׁאִם הָיָה כְּלָלִי יִשָּׁאֵר כְּלָלִי וְאִם פְּרָטִי — פְּרָטִי; וְכֵן הַגְּזֵרָה, פֵּרוּשׁ, שֶׁאִם הָיָה מְקַיֵּם יִשָּׁאֵר מְקַיֵּם, וְאִם שׁוֹלֵל יִשָּׁאֵר שׁוֹלֵל, דֶּרֶךְ מָשָׁל שְׁנֵי הַמַּאֲמָרִים שֶׁזָּכַרְנוּ: "אֵין עֲבֵרָה מִצְוָה, אֵין מִצְוָה עֲבֵרָה". הַשֵּׁנִי — שֶׁיִּתְחַלֵּף הַסֵּדֶר וְגַם הַכַּמּוּת, אַךְ הַגְּזֵרָה תִּתְקַיֵּם. דֶּרֶךְ מָשָׁל, מַאֲמָר: "כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל אֵינוֹ מַאֲכִיל" עִם מַאֲמָר "יֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מַאֲכִיל וְאֵינוֹ אוֹכֵל", שֶׁהָרִאשׁוֹן **כְּלָלִי** וְהַשֵּׁנִי **קָצָתִי**. הַשְּׁלִישִׁי — **שֶׁיִּתְחַלֵּף** הַסֵּדֶר וְהַגְּזֵרָה וְיִשָּׁאֵר הַכַּמּוּת, מָשָׁל: "כָּל הָאוֹכֵל מַאֲכִיל" עִם מַאֲמָר: "כָּל שֶׁאֵינוֹ מַאֲכִיל אֵינוֹ אוֹכֵל".

הַמִּתְהַפְּכִים הֵם אוֹתָם שֶׁנִּשׁוּאֵיהֶם וְנוֹשְׂאֵיהֶם שְׁנֵיהֶם הַפְּכִיִּים, וְנִמְצָא עִנְיָנָם אֶחָד. דֶּרֶךְ מָשָׁל: " כָּל הָאוֹכֵל מַאֲכִיל, כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל אֵינוֹ מַאֲכִיל".

אַךְ הַמַּאֲמָרִים שֶׁאֵין לָהֶם יַחַס מְשֻׁתָּף כְּלָל, פֵּרוּשׁ, שֶׁאֵין נוֹשְׂאֵיהֶם וְלֹא נְשׂוּאֵיהֶם אֶחָד, וְגַם לֹא דוֹמִים כְּלָל, יִקָּרְאוּ **נִבְדָּלִים**.

פרק ה

יְבָאֵר דִּיּוּקֵי הַמַּאֲמָרִים

הִנֵּה עַד הֵנָּה דִּבַּרְנוּ מִמַּה שֶּׁמִּצְטַיֵּר בְּשִׂכְלֵנוּ מִן הַמַּאֲמָרִים שֶׁנִּקְרָא אוֹ שֶׁנִּשְׁמַע. אָמְנָם עוֹד נָחְקַק בְּטִבְעֵנוּ לְהִתְבּוֹנֵן **מִתּוֹךְ הַנִּשְׁמָע מַה שֶּׁלֹּא נִשְׁמַע**, מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ מִתְחַבֵּר בְּהֶכְרַח עִם הַנִּשְׁמָע. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה: "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ" — הִנֵּה מַאֲמָר הַזֶּה נָבִין תְּחִלָּה כְּפִי הֶבְנַת מִלּוֹתָיו אֵלֶּה, שֶׁאֵלֶּה הַמִּינִים הַמְּזֻכָּרִים בַּפָּרָשָׁה, מֻתָּר לָנוּ לֶאֱכֹל אוֹתָם; אָמְנָם, אִי אֶפְשָׁר לָנוּ שֶׁלֹּא נָבִין מִזֶּה גַּם כֵּן, שֶׁשְּׁאָר הַמִּינִים זוּלַת אֵלֶּה, אֵינָם מֻתָּרִים לָנוּ; וְכֵן כְּשֶׁאָמַר: "אֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרוֹנִים", נִתְבּוֹנֵן מִזֶּה מִכְּלָל דְּאִכָּא רִאשׁוֹנִים — כִּי אִי אֶפְשָׁר לְהָבִין "אַחֲרוֹן" מִבְּלִי "רִאשׁוֹן". וְאוּלָם, כָּל מַה שֶּׁאָנוּ מְבִינִים מִתּוֹךְ מַאֲמָר אֶחָד וְלֹא פֵּרַשׁ בּוֹ, נִקְרָאֵהוּ "**דִּיּוּק**". וְעַתָּה נְבָאֵר מִשְׁפָּטָיו.

הִנֵּה כְּמוֹ כֵן, מַאֲמָר שֶׁיֵּאָמֵר, רָאוּי שֶׁיִּשְׁמְרוּ כָּל מִלּוֹתָיו **הָעֵרֶךְ וְהַשִּׁעוּר** הָרָאוּי לָהֶן, פֵּרוּשׁ, שֶׁלֹּא יֵיחַד נָשׁוּא לְנוֹשֵׂא אֶחָד אִם הוּא רָאוּי לְרַבִּים, וְלֹא יֹאמַר בְּנוֹשְׂאִים רַבִּים נָשׁוּא שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא לְאֶחָד מֵהֶם. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה לֹא יְיַחֵד לְנוֹשֵׂא נָשׁוּא אֶחָד אִם רָאוּי לוֹ יוֹתֵר; וְלֹא יֹאמְרוּ בְּנוֹשְׂאִים נְשׂוּאִים רַבִּים אִם אֵין רָאוּי לוֹ אֶלָּא אֶחָד מֵהֶם. וְהִנֵּה עַל פִּי הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, כְּשֶׁיִּזְדַּמֵּן לְפָנֵינוּ מִן הַמַּאֲמָרִים, יַבִּיט שִׂכְלֵנוּ אֶל חֶלְקָיו וְאֶל שִׁעוּרָם, וּכְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה כָּךְ יִהְיֶה הַצִּיּוּר שֶׁיְּקַבֵּל מֵהֶם. וְכָל מַה שֶּׁהוּא חוּץ מִן הַגְּבוּל הַהוּא יִדּוֹן הֱיוֹתוֹ נִדְחֶה. דֶּרֶךְ מָשָׁל שְׁנֵינוּ: "רַ"יְ אוֹמֵר: הַצָּד צִפּוֹר לְמִגְדָּל וּצְבִי לַבַּיִת — חַיָּב". וְדִיקוּ בַּשַּׁ"ס: "לַבַּיִת הוּא דְּמְחַיַּב, אֲבָל לְבֵיבָרִין — לֹא". יְסוֹד הַדִּיּוּק הַזֶּה הוּא, כִּי הִנֵּה יְחֵד רַ"יְ הַחִיּוּב אֶל הַנּוֹשֵׂא הַמֻּגְבָּל שֶׁל צָד צְבִי לַבַּיִת, וּמִן הָרָאוּי שֶׁנָּדוּן מִדְּבָרָיו שֶׁכָּל מִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִכְּלָל הַנּוֹשֵׂא הַזֶּה שֶׁהִגְבִּילוֹ, לֹא יִהְיֶה בּוֹ נָשׂוּא זֶה, פֵּרוּשׁ: מִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה צָד לַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיֶה הַחִיּוּב עַל כָּל צָד, בְּהֶחְלֵט, לֹא הָיָה מַזְכִּיר בְּנוֹשְׂאוֹ "הַצָּד לַגְּבוּל", דְּהַיְנוּ "הַצָּד לַבַּיִת". וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

וְאָמְנָם צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁיֵּשׁ בַּדִּיּוּקִים שְׁנֵי מִינִים: **מֻכְרָח וּבִלְתִּי מֻכְרָח**. הַבִּלְתִּי מֻכְרָח הוּא הַתְּלוּי בִּדְקְדּוּק סֵדֶר הַמִּלּוֹת **וְיַחֲסָן**, דְּאַף עַל פִּי שֶׁתְּחִלַּת הַהִתְבּוֹנְנוּת נוֹתֵן שֶׁנְּדַקְדְּקֵהוּ, כְּבָר יוּכַל לִמְצֹא טַעַם שֶׁבְּעֲבוּרוֹ נוֹדָה בַּמַּאֲמָר וְנַכְחִישׁ הַדִּיּוּק, דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁשָּׁנִינוּ: "אִם רֹב יִשְׂרָאֵל — מְבָרֵךְ", וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ: "בְּדִין הוּא, דַּאֲפִלּוּ מֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה, וְאֵידֵי דְּתָנֵן רֵישָׁא רֹב תְּנָא סֵיפָא נַמִּי רֹב". — הִנֵּה נִדְחֶה הַדִּיּוּק בְּמַה שֶּׁאָמַר, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן הַתַּנָּא לְהוֹצִיא מֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה אֶלָּא לְהֶמְשֵׁךְ אַחַר לְשׁוֹן הָרֵישָׁא. אַךְ הַמֻּכְרָח הוּא הַתָּלוּי בְּעֶצֶם הַמַּאֲמָר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁנּוֹדַע הַמַּאֲמָר. וְנַכְחִישׁ הַדִּיּוּק הַהוּא, כִּי בֶּאֱמֶת אֵינוֹ **מִתְפָּרֵד** מִמְּנוּ דֶּרֶךְ מָשָׁל, כֵּיוָן שֶׁיְּדַעְנוּ מַאֲמָר: "כָּל עֲמַר דִּנְקִי — אַגַּב אִמֵּהּ סְלֵק", מֻכְרָח שֶׁנֵּדַע גַּם כֵּן, שֶׁכָּל דְּלָא סְלֵק לָא הֲוָה נְקִי אַגַּב אִמֵּהּ.

אָמְנָם כְּלַל הַדִּיּוּקִים הַמֻּכְרָחִים הֵם אֵלֶּה: כָּל מַאֲמָר כְּלָלִי מְקַיֵּם, יְדַיְּקוּ מִמֶּנּוּ שְׁנֵי דִּיּוּקִים, דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כָּל דִּנְקִי — אַגַּב אִמֵּהּ סְלֵק" — יְדַיֵּק מִמֶּנּוּ: כָּל דְּלָא סְלֵק לָא הֲוָה נְקִי אַגַּב אִמֵּהּ — וְנִקְרָא זֶה **חִלּוּף הַפְּכִי כוֹלֵל**, וִידַיֵּק מִמֶּנּוּ, שֶׁאֶחָד מִן הָעוֹלִים יָפֶה הוּא הַ"נְּקִי אַגַּב אִמֵּהּ", וְנִקְרָא זֶה **חִלּוּף קָצָתִי**. וְכָל מַאֲמָר כְּלָלִי שׁוֹלֵל יְדַיֵּק מִמֶּנּוּ דִּיּוּק אֶחָד לְבַד, דֶּרֶךְ מָשָׁל: "אֵין רַע יוֹרֵד מִלְמַעְלָה, אֵין יוֹרֵד מִלְמַעְלָה רַע". וְנִקְרָא זֶה **חִלּוּף כּוֹלֵל**. וְכָל מַאֲמָר קָצָתִי מְקַיֵּם יְדַיְּקוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה דִּיּוּקִים. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "יֵשׁ זָרִיז וְנִשְׂכָּר", יְדַיֵּק מִמֶּנּוּ: "יֵשׁ זָרִיז וְאֵינוֹ נִשְׂכָּר" — וְנִקְרָא זֶה **הֵפֶךְ**; וִידַיֵּק מִמֶּנּוּ: "יֵשׁ שֶׁאֵינוֹ נִשְׂכָּר וְהוּא זָרִיז" — וְנִקְרָא זֶה **חִלּוּף קָצָתִי הֵפְכִּי**; וִידַיֵּק מִמֶּנּוּ: "אֶחָד מִן הַנִּשְׂכָּרִים הוּא הַזָּרִיז" וְיִקָּרֵא זֶה **חִלּוּף קָצָתִי**. וְכֵן כָּל מַאֲמָר קָצָתִי שׁוֹלֵל יְדַיֵּק מִמֶּנּוּ שְׁלֹשֶׁת הַדִּיּוּקִים הָאֵלֶּה. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "יֵשׁ קָדְשִׁים

שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פִּדְיוֹן", תְּדַיֵּק מִזֶּה (יֵשׁ קֲדֻשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פִּדְיוֹן): יֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פִּדְיוֹן וְהֵם קֲדֻשִׁים, יֵשׁ שֶׁאֵין לָהֶם פִּדְיוֹן וְהֵם קֲדֻשִׁים.

פֶּרֶק ו

יְבָאֵר אֲמִתַּת הַמַּאֲמָרִים וּכְזָבָם

כְּלָל הַמַּאֲמָרִים שֶׁיֵּאָמְרוּ יִתְחַלֵּק **לַאֲמִתִּים וְכוֹזְבִים**. הָאֲמִתִּים הֵם – שֶׁיֵּאָמְרוּ מַה שֶּׁהוּא. הַכּוֹזְבִים – שֶׁיֵּאָמְרוּ מַה שֶּׁאֵינוֹ.

וְהִנֵּה צָרִיךְ שֶׁתִּבְחִין בָּזֶה בֵּין הַמַּאֲמָרִים **הַפְּשׁוּטִים** וּמַאֲמָרִים הַנֶּאֱמָרִים עַל דֶּרֶךְ **הַשְׁאָלָה** אוֹ **הַהַפְלָגָה**. כִּי הַפְּשׁוּטִים אֲמִתָּם וּכְזָבָם תְּלוּיִ בִּהְיוֹת צוֹדֵק אוֹ בִלְתִּי צוֹדֵק מַה שֶּׁנִּרְמַז בְּמִלּוֹתֵיהֶן לְפִי הֶבְנָתָן הַפְּשׁוּטָה. אַף בְּאוֹתָן שֶׁעַל דֶּרֶךְ **הַהַשְׁאָלָה** אוֹ **הַהַפְלָגָה**. כִּי הַפְּשׁוּטִים אֲמִתָּם וּכְזָבָם תְּלוּיִ בִּהְיוֹת צוֹדֵק אוֹ בִלְתִּי צוֹדֵק מַה שֶּׁנִּרְמַז בְּמִלּוֹתֵיהֶן לְפִי הֶבְנָתָן הַפְּשׁוּטָה. אַף בְּאוֹתָן שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַהַשְׁאָלָה אוֹ הַהַפְלָגָה – אֵין הָאֱמֶת וְהַכָּזָב תְּלוּיִ בְּמָה שֶּׁמּוּבָן מִפְּשָׁט מִלּוֹתֵיהֶן, אֶלָּא בָּרֶמֶז הַמְכֻוָּן בָּם. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרוּ לְרַבִּי יוֹחָנָן: "אֲרִי עָלָה מִבָּבֶל", אֵין אֲמִתַּת הַמַּאֲמָר הַהוּא בְּמוּבָן מִפְּשָׁט הַמִּלּוֹת אֶלָּא בָּרֶמֶז הַנִּרְמָז, שֶׁהוּא, שֶׁאָדָם חָכָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה עָלָה מִבָּבֶל, וְהוּא – רַב כָּהֲנָא.

עוֹד צָרִיךְ שֶׁתְּדַקְדֵּק בְּכָל מַאֲמָר שֶׁיִּהְיֶה לְדַעַת סוֹף גְּזֵרָתוֹ, שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה תָּלוּי אֲמִתַּת הַמַּאֲמָר אוֹ כְזָבוֹ. וְזֶה יִתְחַלֵּף לְפִי הִתְחַלֵּף הַמִּינִים שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה. כִּי הִנֵּה **הַמַּאֲמָר הַסְּתָמִי**, סוֹף גְּזֵרָתוֹ הוּא הַמְצָא הַנָּשׁוּא הַהוּא בַּנּוֹשֵׂא שֶׁיֵּאָמְרֶהוּ בּוֹ אוֹ הָעֵדֶר מִמֶּנּוּ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם" – סוֹף גְּזֵרָתוֹ, שֶׁיֵּשׁ לַנָּשִׁים חִיּוּב לְקַדּוּשׁ הַיּוֹם, וַאֲמִתּוֹ תָּלוּי בְּשֶׁיִּהְיֶה הָאֱמֶת כָּךְ. שֶׁתִּהְיֶינָה הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם. אַף **הַמַּאֲמָר הַמְיֻחָד** שֶׁזָּכַרְנוּ, שֶׁהוּא הָאוֹמֵר הַנָּשׁוּא בְּנוֹשֵׂא בְּדֶרֶךְ מְיֻחָד, הִנֵּה סוֹף גְּזֵרָתוֹ הוּא הַמְצָא הַנָּשׁוּא הַהוּא בְּאוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא, בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ: וְאִלּוּ יִמָּצֵא הַנָּשׁוּא בַּנּוֹשֵׂא אַף לֹא בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ, לֹא יִהְיֶה הַמַּאֲמָר צוֹדֵק. דֶּרֶךְ מָשָׁל מַאֲמָר: "כֵּיוָן דְּחָלְדָה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִים שָׁם – וַדַּאי גְּרָרוּהוּ" – אִלּוּ לֹא הָיָה וַדַּאי שֶׁיְּגָרְרוּהוּ, אֲפִלּוּ יֶאֱרַע כֵּן פְּעָמִים רַבּוֹת, לֹא הָיָה הַמַּאֲמָר צוֹדֵק. **הַמַּאֲמָר הַמְמֻעָט**, שֶׁאוֹמֵר **נָשׁוּא בְּנוֹשֵׂא** וְשׁוֹלְלוֹ מִכָּל זוּלָתוֹ – סוֹף גְּזֵרָתוֹ הוּא, שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדָּבָר לְבַדּוֹ נִמְצָא אוֹתוֹ עִנְיָן, וְאִלּוּ הָיָה נִמְצָא בְּזוּלָתוֹ לֹא הָיָה צוֹדֵק. דֶּרֶךְ מָשָׁל, מַאֲמָר הַכָּתוּב: "הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם" – אִלּוּ הָיָה מֻתָּר בְּיוֹם טוֹב עֲשִׂיַּת דְּבָרִים אֲחֵרִים זוּלָתִי אֹכֶל נֶפֶשׁ, לֹא הָיָה הַכָּתוּב אוֹמֵר "לְבַדּוֹ", שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ לְבַדּוֹ. **הַמַּאֲמָר הַמּוֹצִיא**, שֶׁמּוֹצִיא קְצָת מִן הַנִּכְלָלִים בַּנּוֹשֵׂא מִן הַנָּשׁוּא – גְּזֵרוֹתָיו שְׁתַּיִם. אַחַת, שֶׁבַּנּוֹשֵׂא הַהוּא נִמְצָא הַנָּשׁוּא הַהוּא: שְׁתַּיִם, שֶׁאוֹתָם הַמּוּצָאִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִן הַנּוֹשֵׂא הַהוּא, אֵין בָּהֶם הַנָּשׁוּא הַהוּא. וְאִם יִמָּצֵא

גַּם בְּמוּצָאִים, הִנֵּה לֹא יִהְיֶה כָּל הַמַּאֲמָר כּוֹזֵב, אֶלָּא הַגְּזֵרָה הַשְּׁנִיָּה תִּהְיֶה כּוֹזֶבֶת וְהָרִאשׁוֹנָה צוֹדֶקֶת. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "הַכֹּל שׁוֹחֲטִין חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן", אִלּוּ הָיָה הַדִּין שֶׁהַכֹּל שׁוֹחֲטִין וְגַם חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שׁוֹחֲטִין, לֹא נֹאמַר שֶׁכָּל הַמַּאֲמָר כּוֹזֵב, אֶלָּא הַגְּזֵרָה "הַכֹּל שׁוֹחֲטִין" צוֹדֶקֶת,:חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן" אֵינָהּ צוֹדֶקֶת. וְכֵן **הַמַּאֲמָר הַמְגֻבָּל**, אִם יִהְיֶה הַגְּבוּל בִּלְתִּי צוֹדֵק לֹא מִפְּנֵי זֶה יִהְיֶה בִּלְתִּי צוֹדֵק כָּל הַמַּאֲמָר. אֶלָּא הַגְּזֵרָה הָרִאשׁוֹנָה צוֹדֶקֶת. הַשְּׁנִיָּה בִּלְתִּי צוֹדֶקֶת. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "וּמְחַלְּלִין אוֹתוֹ כֶּסַח עַל כֶּסַח, וּבִלְבַד שֶׁיַּעֲלוּ הַפְּרוֹת" וְכוּ', אִלּוּ הָיָה זֶה הַתָּנַאי אֲמִתִּי וְלֹא הָיָה זֶה הַחִיּוּב, אַף עַל פִּי כֵן הָיְתָה אֲמִתִּית הַגְּזֵרָה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁ"מְחַלְּלִין אוֹתוֹ כֶּסַח עַל כֶּסַח" וְכוּ'. **וְהַמַּאֲמָר הַתָּלוּי** – שֶׁתּוֹלִים מְצִיאוּת עִנְיָן אֶחָד בְּמְצִיאוּת עִנְיָן אַחֵר, הִנֵּה אֵין סוֹף גְּזֵרָתוֹ שׁוּם אֶחָד מִן הָעִנְיָנִים בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אַךְ סוֹף גְּזֵרָתוֹ הוּא הֱיוֹתָם נִתְלִים זֶה בָּזֶה. וְאִלּוּ הָיוּ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים אֱמֶת, כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אַךְ תְּלָיָתָם זֶה בָּזֶה בִּלְתִּי צוֹדֶקֶת. יִהְיֶה הַמַּאֲמָר כּוֹזֵב: וְאִלּוּ הָיוּ הָעִנְיָנִים בִּפְנֵי עַצְמָם כּוֹזְבִים וּתְלָיָתָם זֶה בָּזֶה אֱמֶת – יִהְיֶה הַמַּאֲמָר אֲמִתִּי. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמַר הֶחָכָם לְאוֹתוֹ הַמִּין: "אִם תַּעֲשֶׂה כֵּן, רוֹפֵא אֱמֶת תִּקָּרֵא", לֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ רַק "שֶׁיֵּעָשֶׂה כֵּן" וְלֹא שֶׁיִּקָּרֵא "רוֹפֵא אֱמֶת", אֶלָּא שֶׁאִם הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן הָיָה נִקְרָא רוֹפֵא אֱמֶת – וּבֶאֱמֶת לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן וְלֹא הָיָה נִקְרָא רוֹפֵא אֱמֶת. וְכֵן כְּשֶׁאָמַר אֱלֹהִים: "וְאִם הַבַּעַל אֱלֹהִים – לְכוּ אַחֲרָיו!" – לֹא הָיָה מוֹדֶה אֵלִיָּהוּ חַס וְחָלִילָה שֶׁהַבַּעַל הוּא אֱלֹהִים, וְלֹא הָיָה אוֹמֵר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁרָאוּי שֶׁיֵּלְכוּ אַחֲרָיו, אֶלָּא שֶׁאִם הוּא אֱלֹהִים רָאוּי שֶׁיֵּלְכוּ אַחֲרָיו. וְזֶה הַמַּאֲמָר אֲמִתִּי בְּעַצְמוֹ, כִּי שְׁנֵי הַדְּבָרִים תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה בֶּאֱמֶת אַךְ שֶׁקֶר הוּא שֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל אֱלֹהִים וְשֶׁקֶר שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי שֶׁיֵּלְכוּ אַחֲרָיו. וְהֵפֶךְ זֶה, אִם יִהְיוּ הָעִנְיָנִים אֱמֶת וּתְלָיָתָם זֶה בָּזֶה שֶׁקֶר, יִהְיֶה הַמַּאֲמָר כּוֹזֵב. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם תֹּאמַר: "אִם מֹשֶׁה קִבֵּל אֶת הַתּוֹרָה – שְׁאוּל הוּא מֶלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁמָּלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל". הִנֵּה שְׁנֵי הָעִנְיָנִים אֲמִתִּים כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אַךְ אֵינָם תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה כְּלָל, וְהַמַּאֲמָר הַזֶּה שֶׁתּוֹלֶה אוֹתָם זֶה בָּזֶה הוּא בִּלְתִּי צוֹדֵק. אַךְ הַמַּאֲמָר שֶׁמְּקַבֵּץ נְשׁוּאִים רַבִּים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד אוֹ נוֹשְׂאִים רַבִּים לְנָשׂוּא אֶחָד, הִנֵּה סוֹף גְּזֵרָתוֹ שֶׁכָּל אוֹתָם הַנְּשׂוּאִים הֵם בְּאוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא אוֹ בְּכָל אוֹתָם הַנּוֹשְׂאִים יִהְיֶה אוֹתוֹ הַנָּשׂוּא, וְעַל כֵּן, לְשֶׁיִּהְיֶה צוֹדֵק צָרִיךְ שֶׁכֻּלָּם יִהְיוּ אֱמֶת. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמַר: "אֶחָד חוֹלֶץ אוֹ מְיַבֵּם"" – אִם הָאֱמֶת הָיָה שֶׁחוֹלֶץ וְלֹא מְיַבֵּם, הִנֵּה הַמַּאֲמָר הַזֶּה בִּלְתִּי צוֹדֵק. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלֶק מִמֶּנּוּ, שֶׁהוּא חוֹלֵץ, הָיָה צוֹדֵק. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה וְעַל דֶּרֶךְ זֶה, שִׁלְשֶׁת הַמִּינִים ח' ט' וְי', שֶׁכֻּלָּם מְקַבְּצִים עִנְיָנִים הַרְבֵּה כְּאֶחָד – לִהְיוֹת הַמַּאֲמָר צוֹדֵק, צָרִיךְ שֶׁכֹּל אוֹתָם הָעִנְיָנִים יִהְיוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָרִים בַּמַּאֲמָר, אַךְ הַמִּין הָאֶחָד עָשָׂר, הַהוּא שֶׁאֹמַר בּוֹ עִנְיָן נִמְשָׁךְ מֵעִנְיָן אַחֵר, הִנֵּה גְּזֵרוֹתָיו שָׁלֹשׁ: הַמְּצָא הַקּוֹדֵם וְהַמְּצָא הַנִּמְשָׁךְ וְהֵיוֹת מְצִיאוּת הַנִּמְשָׁךְ הֶמְשֵּׁךְ מְצִיאוּת הַקּוֹדֵם.

וְתִרְאֶה שֶׁבָּזֶה יִבָּדֵל הַמִּין הַזֶּה מִן הַמַּאֲמָר הַתָּלוּי, כִּי בַּתָּלוּי אֵין הַגְּזֵרָה עַל מְצִיאוּת שׁוּם אֶחָד מִן הָעִנְיָנִים אֶלָּא עַל הִתָּלוּתָם לְבַד, אַךְ זֶה גּוֹזֵר מְצִיאוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים וְגוֹזֵר הִתָּלוּתָם זֶה בָּזֶה. דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַמַּאֲמָר שֶׁהֵבֵאנוּ לְמַעְלָה: "הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק וְכוּ' אוֹכְלִים וּפְטוּרִים – לְפִיכָךְ, אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם מְתַקְּנִים וַדַּאי". הִנֵּה שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים נִגְזָרִים בַּמַּאֲמָר הַזֶּה: אֶחָד, שֶׁיְּכוֹלִים הַפּוֹעֲלִים לֶאֱכֹל בַּמָּקוֹם שֶׁהֵם בְּלִי הַפְרָשַׁת מַעֲשֵׂר – וְזֶה הַקּוֹדֵם. שְׁנַיִם, שֶׁאִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם – חַיָּבִים לְתַקֵּן וַדַּאי – וְזֶה הַנִּמְשָׁךְ; שְׁלִשָּׁה, שֶׁחִיּוּבָם וַדַּאי בְּהִכָּנְסָם לַבַּיִת, תְּלוּי בַּהֶתֵּר שֶׁהֵם מֻתָּרִים לֶאֱכֹל בְּלִי הַפְרָשָׁה בַּמָּקוֹם שֶׁהֵם. וְהִנֵּה, כְּדַי שֶׁיִּהְיֶה מַאֲמָר כָּזֶה אֱמֶת, צָרִיךְ שֶׁכָּל שְׁלֹשֶׁת הַחֲלָקִים יִהְיוּ אֱמֶת, וְאִם אֶחָד מֵהֶם לֹא יִהְיֶה אֱמֶת – הַמַּאֲמָר בְּלִתִּי צוֹדֵק.

פֶּרֶק ז

יְבָאֵר מִינֵי הַהֶקֵּשִׁים

הִנֵּה עַד הֵנָּה בֵּאַרְנוּ הַיְסוֹד הָרִאשׁוֹן – שֶׁהוּא **בַּהֶבְנַת הַמַּאֲמָרִים**. עַתָּה נְבָאֵר הַשֵּׁנִי – שֶׁהוּא **בְּהֶלֶּדֶת הַתּוֹלָדוֹת**.

טֶבַע הַהִתְבּוֹנְנוּת נוֹתֵן, שֶׁכַּאֲשֶׁר יֹאמַר נָשׂוּא אֶחָד בְּנוֹשֵׂא אֶחָד, כָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה נִכְלָל אוֹ מִתְחַבֵּר בָּאֱמֶת בַּנָּשׂוּא הַהוּא, יֹאמַר בְּאוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא. וְכֵן כָּל מַה שֶּׁנִּכְלָל בְּאוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא יֹאמַר בּוֹ אוֹתוֹ הַנָּשׂוּא. וְעַל פִּי הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, כְּשֶׁנִּשְׁמַע מַאֲמָר מִן הַמַּאֲמָרִים, יִוָּלְדוּ לָנוּ מִמֶּנּוּ מַאֲמָרִים הַרְבֵּה – כֻּלָּם נִמְשָׁכִים בֶּאֱמֶת מִן הַמַּאֲמָר הַהוּא שֶׁשָּׁמַעְנוּ וְנִכְלָלִים בּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּכְלָלִים הַפְּרָטִים בִּכְלָלֵיהֶם. דֶּרֶךְ מָשָׁל: שָׁמַעְנוּ, שֶׁהָעוֹשֶׂה אַב מְלָאכָה בְּשַׁבָּת חַיָּב סְקִילָה. הִנֵּה נָדַע שֶׁכָּל מַה שֶּׁהוּא אַב מְלָאכָה, יֵשׁ בּוֹ עִנְיָן זֶה שֶׁל חִיּוּב סְקִילָה: מֵעַתָּה, כָּל מַעֲשֶׂה שֶׁנֵּדַע הֱיוֹתוֹ אַב מְלָאכָה, נֵדַע וַדַּאי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִיּוּב סְקִילָה: וְנוֹלִיד מִזֶּה, שֶׁהַכּוֹתֵב בְּשַׁבָּת חַיָּב סְקִילָה, הַלָּשׁ חַיָּב סְקִילָה, וְכֵן כֻּלָּם. כִּי כָּל אֵלֶּה נִכְלָלִים בְּנוֹשֵׂא הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן, דְּהַיְנוּ: הָעוֹשֶׂה אַב מְלָאכָה. וְכֵן אִלּוּ שָׁמַעְתָּ מַאֲמָר, שֶׁהָאוֹמֵל שֶׁל מִילָה הוּא מָקְצֶה – הִנֵּה כָּל מַה שֶּׁיִּוָּדַע לָנוּ הֱיוֹתוֹ מִתְחַבֵּר לְנָשׂוּא זֶה שֶׁל מָקְצֶה תֵּדַע בְּלִי סָפֵק הַמְצָאוֹ בְּאוֹמֵל שֶׁל מִילָה; וְעַל כֵּן, כְּשֶׁתֵּדַע שֶׁהַמָּקְצֶה אָסוּר בְּטֹלְטוּל, תֵּדַע שֶׁהָאוֹמֵל שֶׁל מִילָה אָסוּר בְּטֹלְטוּל. וְהִנֵּה הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ יִמָּשֵׁךְ הַשֵּׁנִי נִקְרָא **הַקְּדָמָה**, וְהַנִּמְשָׁךְ נִקְרָא **תּוֹלְדָה**; וְהוֹלֶדֶת הַתּוֹלְדָה מֵהַקְּדָמָתָהּ נִקְרָא הֶקֵּשׁ, וּכְשֶׁיִּהְיֶה עַל דֶּרֶךְ זֶה נִקְרָא **הֶקֵּשׁ מוֹפְתִי**. וְאוּלָם הִנְךָ רוֹאֶה, שֶׁהֶמְשֵׁךְ תּוֹלְדָה זוֹ בָּא מִהְיוֹת נָשׂוּא הַתּוֹלְדָה מִתְחַבֵּר בֶּאֱמֶת עַל נָשׂוּא הַהַקְדָּמָה אוֹ נוֹשֵׂא הַתּוֹלְדָה נִכְלָל תַּחַת נוֹשֵׂא הַהַקְדָּמָה. וְאִלּוּ תִמְצָא שֶׁאֵין נָשׂוּא הַתּוֹלְדָה נִכְלָל אוֹ מִתְחַבֵּר בְּהֶכְרֵח וְתָמִיד בַּנָּשׂוּא הַהַקְדָּמָה, הִנֵּה הַתּוֹלְדָה לֹא תִוָּלֵד. דֶּרֶךְ

מָשָׁל מִשַּׁבָּת, שֶׁהַהַבְעָרָה אַב מְלָאכָה, וְשָׁמַעְתָּ שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה אַב מְלָאכָה בְּשַׁבָּת חַיָּב מִיתָה, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַעְתָּ ר"י אוֹמֵר שֶׁהַבְעָרָה אֵינָהּ אַב מְלָאכָה: הִנֵּה לֹא תוֹלִיד עוֹד שֶׁהַמַּבְעִיר יִהְיֶה חַיָּב מִיתָה. וְכֵן כְּשֶׁיָּדַעְתָּ שֶׁהַמַּקְצֶה אָסוּר בְּטַלְטוּל, וְחָשַׁבְתָּ שֶׁלְּטַלְטְלוֹ מִן הַצַּד יִהְיֶה גַּם כֵּן אָסוּר, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַעְתָּ שֶׁטַּלְטוּל מִן הַצַּד אֵין שְׁמוֹ טַלְטוּל – הִנֵּה לֹא תָּדִין עוֹד שֶׁיִּהְיֶה הַמַּקְצֶה אָסוּר לְטַלְטְלוֹ מִן הַצַּד. וְאָמְנָם, בַּדָּבָר הַזֶּה יִפֹּל הַטָּעוּת בְּשִׂכְלוֹ שֶׁל הָאָדָם, שֶׁיַּחֲשֹׁב מִתְּחִילָּה הֱיוֹת הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ אֶחָד וַיִּמְצָאֵהוּ אַחַר כָּךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר, וְגַם יִפֹּל הַמַּחֲלֹקֶת וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין הַסְּבָרוֹת וְעַל כֵּן יִקָּרֶה שֶׁאֶחָד יוֹלִיד תּוֹלְדָה אַחַת וְאַחֵר יַכְחִישֶׁהּ.

עוֹד מְשַׁבֵּעַ הַהִתְבּוֹנְנוּת הוּא, שֶׁהַדּוֹמִים יִלָּמְדוּ זֶה מִזֶּה. פֵּרוּשׁ, שֶׁאִם מָצָאנוּ שְׁנֵי נוֹשְׂאִים דּוֹמִים, מָצָאנוּ בְּאֶחָד מֵהֶם מְפֹרָשׁ נָשׂוּא אֶחָד, בְּדִין הִמָּצֵא הַנָּשׂוּא הַהוּא גַּם בַּשֵּׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֹּרַשׁ בּוֹ, וְנִקְרָא "**בִּנְיַן אָב**" אוֹ "**מַה מָּצִינוּ**". וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה נָדוּן מֵהַפָּחוּת עַל הַיֶּתֶר אוֹ לְהֶפֶךְ. וְהַיְנוּ, שֶׁאִם נִמְצָא נָשׂוּא בְּנוֹשֵׂא שֶׁהוּא פָּחוּת מֵחֲבֵרוֹ, וְרָאוּי אוֹתוֹ נָשׂוּא לְהִמָּצֵא בְּנוֹשֵׂא שֶׁיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ – נָדוּן הֱיוֹתוֹ בּוֹ. וְכֵן מֵהַיֶּתֶר לַפָּחוּת, וְזֶה נִקְרָא "**כָּל שֶׁכֵּן**" וְ"**קַל וָחֹמֶר**". דֶּרֶךְ מָשָׁל, אָמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים: "יָחִיד מוּצָא מִכְּלַל צִבּוּר וְנַעֲשֶׂה מוּצָא מִכְּלַל צִבּוּר. מַה יָּחִיד מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי אַף נָשִׂיא מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי" – זֶה לְמוּד מִכֹּחַ דְּמְיוֹן: וּכְשֶׁאָמְרוּ: "וּמַה אִם הַיָּחִיד, שֶׁאֵין מֵבִיא עַל הִוָּדְעוֹ זָכָר – מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, נָשִׂיא שֶׁמֵּבִיא עַל הִוָּדְעוֹ זָכָר – אֵינוֹ דִין שֶׁמֵּבִיא אָשָׁם תָּלוּי" – זֶה נִקְרָא קַל-וָחֹמֶר. וְהִנֵּה אִם תִּמְצָא שֶׁהַנּוֹשְׂאִים, שֶׁחִשַּׁבְתָּ הֱיוֹתָם דּוֹמִים, שֶׁאֵינָם דּוֹמִים בֶּאֱמֶת, תִּבָּטֵל הַתּוֹלְדָה; וְכֵן אִם תִּמְצָא, שֶׁאוֹתוֹ שֶׁחִשַּׁבְתָּ פָּחוּת אוֹ יֶתֶר, אֵינוֹ פָּחוּת אוֹ יֶתֶר, תִּבָּטֵל הַתּוֹלְדָה; אוֹ אִם תִּמְצָא נוֹשֵׂא אַחֵר דּוֹמֶה לַנּוֹשֵׂא הַנָּדוֹן, שֶׁאֵין בּוֹ הַנָּשׂוּא הַהוּא – תִּבָּטֵל תּוֹלְדָתְךָ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: כְּשֶׁהֵיינוּ חוֹשְׁבִים שֶׁ"לְמַד צִבּוּר מְנָשִׂיא" הֵשִׁיב הַשֵּׂ"ס (כְּרִיתוּת כ"ו): "צִבּוּר מְנָשִׂיא לֹא אָתֵי; מַה לְנָשִׂיא, שֶׁכֵּן יֵשׁ בְּקָרְבָּנוֹ נְקֵבָה" – וְנִמְצָא שֶׁאֵין הַצִּבּוּר וְנָשִׂיא דּוֹמִים בֶּאֱמֶת. וְכֵן כְּשֶׁלָּמְדוּ בְּקַל-וָחֹמֶר נָשִׂיא מִמָּשִׁיחַ: "וּמַה מָּשִׁיחַ שֶׁמֵּבִיא חַטָּאתוֹ מִשֶּׁעָבַר – אֵין מֵבִיא עַל הַקּוֹדְמוֹת, נָשִׂיא שֶׁאֵין מֵבִיא מִשֶּׁעָבַר, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יָבִיא עַל הַקּוֹדְמוֹת" – סָתְרוּ הַקַּל-וָחֹמֶר, בְּאָמְרָם: "מַה לַּמָּשִׁיחַ – שֶׁכֵּן אֵינוֹ מֵבִיא בִּשְׁגָגָה, תֹּאמַר בְּנָשִׂיא שֶׁמֵּבִיא בִּשְׁגָגַת מַעֲשֶׂה". – וְזֶה, מִפְּנֵי שֶׁבַּתְּחִלָּה חָשַׁבְנוּ הֱיוֹת מָשִׁיחַ יוֹתֵר מִנָּשִׂיא וְעַל כֵּן לָמַדְנוּ, שֶׁאִם הוּא אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל הַקּוֹדְמוֹת, כָּל שֶׁכֵּן הַנָּשִׂיא, שֶׁהוּא פָּחוּת מִמֶּנּוּ, וְאַחַר-כָּךְ מָצָאנוּ שֶׁאֵין הַנָּשִׂיא פָּחוּת, שֶׁהֲרֵי בִּבְחִינָה אַחֶרֶת הוּא יֶתֶר מִמֶּנּוּ, וְאִם כֵּן אִי אֶפְשָׁר לָדוּן מִזֶּה עַל זֶה. וּכְשֶׁרָצוּ לִלְמֹד נָשִׂיא מִיָּחִיד, בְּאָמְרָם: אִם יָחִיד, שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא עַל הִוָּדְעוֹ זָכָר – מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, נָשִׂיא, שֶׁמֵּבִיא עַל הִוָּדְעוֹ זָכָר – אֵינוֹ דִין שֶׁמֵּבִיא אָשָׁם תָּלוּי, סָתְרוּ הַדִּין, בְּאָמְרָם: "מָשִׁיחַ יוֹכִיחַ, שֶׁמֵּבִיא עַל הִוָּדְעוֹ זָכָר וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי". וְזֶה, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר מָצָאנוּ נוֹשֵׂא דּוֹמֶה לַנּוֹשֵׂא הַנָּדוֹן

שֶׁאֵין בּוֹ אוֹתוֹ הַנָּשׂוֹא.

עוֹד מִטַּבַּע הַהִתְבּוֹנְנוּת, שֶׁשְּׁנֵי עִנְיָנִים, שֶׁהֵם אֶחָד **קוֹדֶם** וְאֶחָד **נִמְשָׁךְ**, יַכְרִיחוּ זֶה אֶת זֶה. פֵּרוּשׁ, שֶׁבְּהִמָּצֵא הַקּוֹדֶם יִמָּצֵא הַנִּמְשָׁךְ וּבְהֶעְדֵּר הַנִּמְשָׁךְ יֵעָדֵר הַקּוֹדֶם. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אָמְרוּ בַּשַּׁ"ס (פְּסָחִים י"ט): "וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ רַבִּי עֲקִיבָא, לִתְנֵי רְבִיעִי בַּתְרוּמָה וַחֲמִישִׁי בַּקֹּדֶשׁ". – הִנֵּה זֶה הַהֶכְרֵח נוֹסֵד עַל יְסוֹד זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, וְהַיְנוּ, כִּי זֶה וַדַּאי שֶׁאִם הָיָה סוֹבֵר כְּרַבִּי עֲקִיבָא. הָיָה נִמְשָׁךְ מִזֶּה שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה רְבִיעִי וַחֲמִישִׁי. כֵּיוָן שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁאֵינוֹ שׁוֹנֶה רְבִיעִי וַחֲמִישִׁי, אִם כֵּן וַדַּאי שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵר כְּרַבִּי עֲקִיבָא. הִנֵּה הַדִּין הַזֶּה נִקְרָא **הֶקֵּשׁ תָּלוּי**, לְפִי שֶׁהַקְדָּמָתוֹ מַאֲמָר תָּלוּי.

עוֹד מִטַּבַּע הַהִתְבּוֹנְנוּת, שֶׁנִּשּׂוּאִים שׁוֹנִים, שֶׁמֻּכְרָח הִמָּצֵא אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ בַּנּוֹשֵׂא, כְּשֶׁיִּתְבָּרֵר לָנוּ מְצִיאַת הָאֶחָד, יֻכְרַח הֶעְדֵּר כָּל הָאֲחֵרִים, וּכְשֶׁיִּתְבָּרֵר לָנוּ הֶעְדֵּר כֻּלָּם חוּץ מֵאֶחָד, יֻכְרַח מְצִיאוּת הָאֶחָד הַנִּשְׁאָר. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אָמְרוּ בַּשַּׁ"ס (פְּסָחִים ד'–ה'): "שְׁמַע מִנָּהּ: הַבְעָרָה לְחֻלִּין יְצִיאָה" – נוֹסֵד זֶה הַלִּמּוּד עַל הַיְסוֹד הַזֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ. כִּי הִנֵּה הַבְעָרָה לֹא יְצִיאָה אֶלָּא לְחַלֵּק אוֹ לְלָאו, כֵּיוָן שֶׁרָאִינוּ שֶׁלֹּא יְצִיאָה לְלָאו – אִם כֵּן מֻכְרָח שֶׁיְּצִיאָה לְחַלֵּק. וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ בְּבָא-קַמָּא ק"ד): "הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּלָא עָשָׂה בְּעֵדִים – מְנָא יָדְעִינַן? – אֶלָּא דְּעָשָׂה בְּעֵדִים". יְסוֹד זֶה הוּא, כִּי אַחַת מֵאֵלֶּה לֹא יִמָּנַע – אוֹ עָשָׂה בְּעֵדִים אוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים: כֵּיוָן שֶׁנִּתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא בְּעֵדִים – שֶׁאִם כֵּן, "מְנָא יָדְעִינַן" – מֻכְרָח שֶׁעָשָׂה בְּעֵדִים וְהִנֵּה דִּין זֶה נִקְרָא **הֶקֵּשׁ מְחֻלָּק**, לְפִי שֶׁהַקְדָּמָתוֹ מַאֲמָר מֻחְלָק אוֹ נָשׂוּא זֶה אוֹ נָשׂוּא זֶה. יֵשׁ בְּנוֹשֵׂא זֶה, אוֹ לְהֶפֶךְ – אוֹ לְנוֹשֵׂא זֶה יֵיחַס זֶה הַנָּשׂוּא, וּכְמוֹ שֶׁזָּכַרְתִּי לְמַעְלָה.

פֶּרֶק ח

יְבָאֵר הָרְאָיוֹת הָאֲמִתּוֹת וְהָרְאָיוֹת הַמַּכְחִישׁוֹת וּסְתִירוֹתֵיהֶם וְחֻקּוֹת הַהַגָּדָה וְחֶסְרוֹנוֹתֶיהָ

כְּבָר בֵּאַרְנוּ הֲבָנַת הַמַּאֲמָרִים וְהֶלֶדֶת הַתּוֹלְדוֹת: עַתָּה נְבָאֵר **קַבָּלַת הַדֵּעוֹת** אוֹ **הַכְחָשָׁתָן**.

כָּל מַאֲמָר שֶׁנִּשְׁמָע אֶפְשָׁר שֶׁנְּקַבֵּל אוֹתוֹ וְאֶפְשָׁר שֶׁנַּכְחִישֵׁהוּ וְאֶפְשָׁר שֶׁנִּסְתַּפֵּק: מַאֲמָר שֶׁתָּבוֹא לָנוּ רְאָיָה אֶל אֲמִתּוֹ – **נְקַבְּלֵהוּ**, מַאֲמָר שֶׁתִּהְיֶה לָנוּ רְאָיָה עַל כְּזָבוֹ – נַכְחִישֵׁהוּ. וְשֶׁלֹּא תִּהְיֶה לָנוּ רְאָיָה לֹא עַל אֲמִתּוֹ וְלֹא עַל כְּזָבוֹ – **נִסְתַּפֵּק**.

הָרְאָיָה אֶל אֲמִתַּת הַמַּאֲמָר מִתְחַלֶּקֶת לִשְׁלֹשָׁה מִינִים: רְאָיָה מִצַּד הַטֶּבַע. רְאָיָה מִצַּד הַהַסְכָּמָה. רְאָיָה מִצַּד הַהֶקֵּשׁ.

רְאָיָה מִצַּד הַטֶּבַע הִיא, שֶׁיִּהְיֶה הַמַּאֲמָר מִן הַדְּבָרִים הַמְאֻמָּתִים אֵצֶל הַכֹּל בַּטֶּבַע, אוֹ נוֹסֵד עַל אֶחָד מִן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כִּי הִנֵּה שְׁנֵי מִינֵי עִנְיָנִים יֵשׁ, שֶׁהֵם מְאֻמָּתִים מִצַּד עַצְמָם וְאֵינָם צְרִיכִים רְאָיָה אַחֶרֶת, וְהֵם: הַמַּשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְהַמּוּחָשׁוֹת.

הַמַּשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הֵם הָעִנְיָנִים שֶׁשִּׂכֶל הָאָדָם מוֹרֶה אוֹתָם מֵעַצְמוֹ, וְלֹא יִצְטָרֵךְ עַל זֶה לְמוּד וְלֹא יִסְתַּפֵּק בָּהּ מִי שֶׁהוּא בָּרִיא בְשִׂכְלוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: שֶׁשְּׁנַיִם יוֹתֵר מֵאֶחָד, שֶׁהַחֵצִי פָּחוֹת מֵהַכֹּל. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הַמּוּחָשׁוֹת מַה שֶּׁהַחוּשׁ מֵעִיד עָלָיו, כְּגוֹן, שֶׁהָאֶבֶן קָשָׁה, שֶׁהַמַּיִם לַחִים. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרוּ (סַכָּה מ') "יְצָאוּ עֲצִים – שֶׁהֲנָאָתָן אַחַר בְּעוּרָן". הִנֵּה אֲמִתַּת זֶה הַמַּאֲמָר מִתְבָּרֶרֶת לָנוּ מִן הַחוּשׁ, שֶׁהֲרֵי בְּעֵינֵינוּ אָנוּ רוֹאִים וּמַרְגִּישִׁים אָנוּ זֶה, שֶׁאֵין הֲנָאַת הָעֵצִים אֶלָּא אַחַר שֶׁנִּבְעָרוּ. וְכָל כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

רְאָיָה מִצַּד הַהַסְכָּמָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמַּאֲמָר מַה שֶּׁדַּעַת כְּלָל הָאֲנָשִׁים מַסְכִּים עָלָיו. אוֹ נוֹסָד עַל זֶה, שֶׁאִז יִהְיֶה אוֹתוֹ הַמַּאֲמָר מְאֻמָּת לְכָל מִי שֶׁיִּהְיֶה מִן הַכְּלָל הַהוּא. וְיֵחָלֵק זֶה לִשְׁנֵי מִינִים: הָאֶחָד – כְּלָל הַמְפֻרְסָמוֹת וְהַשֵּׁנִי – הַמְקֻבָּלוֹת.

הַמְפֻרְסָמוֹת הֵם, שֶׁדַּעַת רֹב הָאֲנָשִׁים מַסְכִּים עָלָיו, מִצַּד הֱיוֹתָם אֱנוֹשִׁיִּים, דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהַגַּאֲוָה מְגֻנָּה וְשֶׁהָעֲנָוָה מְשֻׁבָּחַת. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הַמְקֻבָּלוֹת – מַה שֶּׁנִּמְסַר בַּמְּסֹרֶת מֵהָאָבוֹת וְהַמְלַמְּדִים: וְנִכְלָל בָּזֶה לָנוּ כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, וְכָל הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְכָל שִׁלּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת עִם כָּל מִשְׁפְּטֵיהֶם. וְנִמְצָא שֶׁיְּאֻמַּת לָנוּ מַאֲמָר כְּשֶׁיִּמְצָא אֶחָד מִן הַכְּתוּבִים אוֹ מִן הַהֲלָכוֹת שֶׁבְּעַל פֶּה אוֹ מִמַּאֲמְרֵי מִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָנוּ לַחְלֹק עֲלֵיהֶם, שֶׁיְּאֻמַּת מַאֲמָרֵנוּ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁשָּׁנִינוּ (יְבָמוֹת מ'): "אִם יֵשׁ אָב" וְכוּ', אָמְרוּ בַּשַּׁ"ס עַל זֶה: "דַּאֲמַר מָר: אָב קוֹדֵם לְכָל יוֹצְאֵי יְרֵכָיו": וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין צ'): "כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא". אִמְתּוּ מַאֲמָר זֶה בַּעֲבוּר הַכָּתוּב שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ". וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

רְאָיָה מִצַּד הַהֶקֵּשׁ הִיא, שֶׁיִּתְבָּרֵר לָנוּ הֱיוֹת מַאֲמָרֵנוּ תּוֹלְדָה אֲמִתִּית שֶׁל הַקְּדָמָה מְאֻמֶּתֶת, וְהַיְנוּ שֶׁיִּוָּלֵד וְיִמָּשֵׁךְ זֶה הַמַּאֲמָר מִמַּאֲמָר אַחֵר מְאֻמָּת לָנוּ. וְזֶה בְּכֹחַ אֶחָד מִן הַהֶקֵּשִׁים שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ לְמַעְלָה. דְּהַיְנוּ: **הֶהֶקֵּשׁ הַמּוּפְתִּי**, הַ"מָּה **מְצִינוּ**", הַ"כָּל-**שֶׁכֵּן**", **הַהֶקֵּשׁ תָּלוּי וְהַהֶקֵּשׁ מְחֻלָּק**. וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁכְּשֶׁם שֶׁיְּאֻמַּת מַאֲמָר אִם תָּבוֹא לָנוּ. רְאָיָה עָלָיו, יְאֻמַּת, אִם תָּבוֹא לָנוּ רְאָיָה עַל הֱיוֹת הֶפְכּוֹ כּוֹזֵב. כִּי זֶה מֵחֹק הַהֶפְכִּיִּים: כְּשֶׁאֶחָד יִשְׁלֹל – הַשֵּׁנִי יְקַיֵּם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ מֵאוֹתָם שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם אֶמְצָעִי, כִּי אָז שְׁנֵיהֶם שֶׁיִּשּׁוֹלְלוּ וִיקַיְּמוּ הַשְּׁלִישִׁי. וְאִרְאֶה לְךָ עַתָּה מָשָׁל אֶחָד עַל הָרְאָיָה שֶׁמִּצַּד הַמּוּפְתִּי. אָמְרוּ בַּשַּׁ"ס (יְבָמוֹת ס"ו): "מִנַּיִן לַכֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה? – שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ" וְגוֹ'. הִנֵּה הָיָה הַמַּאֲמָר שֶׁאִשֶּׁת כֹּהֵן אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה, וְהָרְאָיָה עַל זֶה מִכֹּחַ הַמּוּפְתִּי, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נִתְאַמֶּת לָנוּ שֶׁקִּנְיַן כַּסְפּוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, וְזֶה מִכֹּחַ הַכָּתוּב, שֶׁכָּךְ מְפֹרָשׁ "וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ" וגו', וְיָדַעְנוּ כְּמוֹ כֵן שֶׁאִשֶּׁת(!) שֶׁל הַכֹּהֵן הִיא קִנְיַן כַּסְפּוֹ, לְפִי שֶׁאִשָּׁה נִקְנֵית בְּכֶסֶף,

אִם כֵּן מֻכְרָח שֶׁתֹּאכַל בִּתְרוּמָה.

עוֹד אָמְרוּ (הוֹרָיוֹת ב'): מַאי שְׁנָא דִכְתַב רַחֲמָנָא לְבַסּוֹף לְמֵימְרָא דִמְחַיֵּב בְּכֻלָּן, דְּאִי סָלְקָא דַעְתָּךְ מִתְחַיֵּב בְּאֶחָד אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּכֻלָּן נִכְתְּבֵהּ רַחֲמָנָא לְהָדִין בְּאַחַת בְּדִלּוֹת אִי נַמִי בַּעֲשִׁירוֹת". הִנֵּה הָיָה כָאן הַמַּאֲמָר שֶׁרַק הַמִּתְכַּפֵּר בְּאֶחָד הוּא מִתְכַּפֵּר בְּכֻלָּן. וְהוּבָא רְאָיָה עַל זֶה מִכֹּחַ מוֹפֵת כָּזֶה: אִם גַּם מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּפֵּר בְּאֶחָד הָיָה מִתְכַּפֵּר בְּכֻלָּן, הָיָה הַכָּתוּב אוֹמֵר בְּאַחַת בְּדִלּוֹת אוֹ בַּעֲשִׁירוֹת. וְאִם אָנוּ רוֹאִים שֶׁלֹּא אָמְרוֹ הַכָּתוּב לֹא בְּדִלּוֹת וְלֹא בַּעֲשִׁירוֹת, אִם כֵּן מֻכְרָח שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּפֵּר בְּאֶחָד – אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר בְּכֻלָּן, אֶלָּא הַמִּתְכַּפֵּר בָּאֶחָד מִתְכַּפֵּר בְּכֻלָּן. וְזֶה עַל יְדֵי **הַהֶקֵּשׁ הַתָּלוּי** שֶׁזִּכְרָנוּ לְמַעָלָה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כָּל שְׁאָר הַהֶקֵּשִׁים.

הָרְאָיָה עַל הֱיוֹת הַמַּאֲמָר כּוֹזֵב – גַּם הוּא עַל שְׁלֹשָׁה דְּרָכִים, וְהֵינוּ מִצַּד **הַטָּבַע**, מִצַּד **הַהַסְכָּמָה** וּמִצַּד הַהֶקֵּשׁ. מִצַּד **הַטָּבַע**, שֶׁיִּמָּצֵא אֶחָד מִן הָעִנְיָנִים הַמְאֻמָּתִים בַּטֶּבַע שֶׁזִּכְרָנוּ שֶׁיַּכְחִישׁוּ אֶת הַמַּאֲמָר. דֶּרֶךְ מָשָׁל (בְּרָכוֹת): "גְּמִירִי דְּלָא עָבַר". כְּשֶׁלֹּא הֵבִיאוּ רְאָיָה נֶגֶד הַמַּאֲמָר מִכֹּחַ הַחוּשׁ וְאָמְרוּ: "וְהָא קָא חָזֵינַן דַּעָבַר".

מִצַּד **הַהַסְכָּמָה**, שֶׁיִּמָּצֵא כָּתוּב אוֹ מַאֲמָר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַחֲלֹק עָלָיו, שֶׁיַּכְחִישׁוּ אֶת הַמַּאֲמָר. דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּשֶׁאָמְרוּ: "כָּל זְכוּרְךָ – לְרַבּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים. הֵבִיאוּ רְאָיָה נֶגֶד זֶה מִן הַמִּשְׁנָה: "וְהֵא אֲנַן תְּנַן: חוּץ מֵחֲרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן". וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ (בָּבָא-קַמָּא פ"ג): "סְמֵא אֶת עֵינוֹ רוֹאִים אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בַּשּׁוּק". הֵבִיאוּ רְאָיָה נֶגֶד זֶה מֵהַכָּתוּב, וְהָא כְתִיב: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה נֶפֶשׁ אָדָם – מוֹת יוּמָת; עַיִן תַּחַת עַיִן" וְכוּ'.

מִצַּד **הַהֶקֵּשׁ**, כְּשֶׁנִּרְאֶה הֱיוֹת הַפֶּרֶךְ הַמַּאֲמָר, אוֹ הַמִּתְחַלֵּק מִמֶּנּוּ, תּוֹלְדָה אֲמִתִּית מֵהַקְדָּמָה מְאֻמֶּתֶת, אוֹ כְּשֶׁנִּרְאֶה יוֹצֵאת מִן הַמַּאֲמָר תּוֹלְדָה שֶׁכְּזָבָהּ מְפֻרְסָם, שֶׁאָז נָדִין שֶׁבְּהֶכְרַח הַהַקְדָּמָה גַּם כֵּן כּוֹזֶבֶת. וְזֶה בְּכֹחַ **הַהֶקֵּשׁ הַתָּלוּי** שֶׁזִּכְרָנוּ לְמַעְלָה. כִּי כֵיוָן שֶׁנִּתְבָּרֵר לָנוּ הֱיוֹת הַתּוֹלְדָה הַהִיא הֶמְשֵׁךְ שֶׁל מַאֲמָרֵנוּ, הִנֵּה מֵחֹק הַקּוֹדֶם וְהַנִּמְשָׁךְ הוּא, שֶׁבְּהֶעְדֵּר הַנִּמְשָׁךְ, יֶחְרַח הֶעְדֵּר הַקּוֹדֶם. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרוּ (שָׁם): "אִמָּא בְּמִיתָה מַמָּשׁ", סְתָרוּ הַסְּבָרָא הַזֹּאת בְּכֹחַ רְאָיָה זֹאת: "לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּהָא אִתְקַשׁ לְמַכָּה בְּהֵמָה". הִנֵּה כָּאן סָתְרוּ הַפֵּרוּשׁ שֶׁל מִיתָה מַמָּשׁ. מִפְּנֵי הֱיוֹת מִתְחַלְּפוֹ, שֶׁהוּא מָמוֹן, תּוֹלְדָה מֵהַקְדָּמָה אֲמִתִּית, דְּהַיְנוּ, שֶׁמַּכָּה בְּהֵמָה אֵינוֹ אֶלָּא בְּמָמוֹן, וְזֶה עַל יְדֵי הַ"מָּה מָצִינוּ", שֶׁזִּכְרָנוּ לְמַעְלָה מְיֻסָּד עַל אֶחָד מִן הַמְקֻבָּלוֹת אֲצְלֵנוּ, שֶׁהוּא שֶׁהַנּוֹשְׁאִים שֶׁהֻקְשׁוּ זֶה לָזֶה בַּכְּתוּבִים לְמֵדִים זֶה מִזֶּה. עַתָּה נֹאמַר: מַכַּה בְּהֵמָה אֵינוֹ אֶלָּא בְּמָמוֹן: מַכַּה אֵבֶר אָדָם לְמַד מִמַּכַּה בְּהֵמָה לְפִי שֶׁהֻקַּשׁ לוֹ, אִם כֵּן מַכַּה אֵבֶר בְּאָדָם אֵינוֹ אֶלָּא בְּמָמוֹן, נִמְצָא זֶה הַפֵּרוּשׁ מְקֻיָּם וְנִסְתָּר מֵאֵלָיו פֵּרוּשׁ "בְּמִיתָה", וּכְשֶׁאָמְרוּ: "אָמַר קְרָא: 'כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ' – וְאֵין נְתִינָה אֶלָּא מָמוֹן", הֵבִיאוּ

רְאָיָה נֶגֶד זֶה, בְּאָמְרָם: "אֶלָּא מֵעַתָּה, 'כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם' – הָכִי נַמִּי דְּמָמוֹן הוּא". הִנֵּה הָיָה הַמַּאֲמָר שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב נְתִינָה רוֹצֶה לוֹמַר מָמוֹן. מִכָּאן יוֹצֵאת תּוֹלְדַת שֶׁכְּשֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם", גַּם זֶה מָמוֹן, כִּי גַם זֶה לְשׁוֹן נְתִינָה – וְזֶה דָּבָר שֶׁכְּזֶבוֹ מְפֻרָסָם. אִם כֵּן וַדַּאי שֶׁהַהַקְדָּמָה כּוֹזֶבֶת. וְזֶה מִכֹּחַ הַהֶקֵּשׁ הַתָּלוּי כָּזֶה: אִם כָּל נְתִינָה שֶׁבַּתּוֹרָה הִיא מָמוֹן, גַּם 'כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם' הוּא מָמוֹן. 'כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם' וַדַּאי אֵינוֹ מָמוֹן, אִם כֵּן לֹא כָּל נְתִינָה שֶׁבַּתּוֹרָה מָמוֹן.

וְיֵשׁ מִין מוֹפֵת מַכְחִישׁ שֶׁכֹּחוֹ חָזָק מְאֹד. וְהוּא שֶׁנִּבְאַר כָּל הַדְּרָכִים שֶׁאֶפְשָׁר לְהִתְפָּרֵשׁ בָּם הַמַּאֲמָר. וְנִרְאֶה הֱיוֹתוֹ כוֹזֵב בְּכֻלָּם. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אָמְרוּ בַּשַּׁ"ס (בָּבָא-קַמָּא כ"ט): אָמַר ר' אַחָא: כְּגוֹן דְּעָבְרָא בְּמַיָּא דֶּרֶךְ שְׂרַעְתָּא דְּנַהֲרָא", וְסָתְרוּ זֶה בְּאָמְרָם: "הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּאִכָּא דַּרְכָּא אֲחֶרִינָא – פּוֹשֵׁעַ הוּא. אִי דְּלֵיכָּא דַּרְכָּא אַחֲרִינָא – אָנוּס הוּא". וְזֶה נִקְרָא גַּם כֵּן "מִמַּה נַּפְשָׁךְ".

וְאָמְנָם, בֵּין הָרְאָיָה **הַמְּאַמֶּתֶת וּבֵין הַמַּכְחֶשֶׁת** תִּסָּתֵרְנָה, אִם יִמָּצֵא שֶׁאֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁהֻזְכַּר בָּרְאָיָה, דְּהַיְנוּ, שֶׁהַמַּשְׂכִּיל אוֹ הַחוֹשׁ אוֹ הַמְפָרְסָם אוֹ הַמִּסֹּרֶת אוֹ הַכָּתוּב אֵינוֹ מְאַמְּתוֹ אוֹ אֵינוֹ מַכְחִישׁוֹ. וְכֵן הַהֶקֵּשׁ: אוֹ שֶׁיִּסָּתֵר הַהֶקֵּשׁ וּתְבָטֵל תּוֹלְדָתוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁהֵבִיאוּ רְאָיָה עַל מַאֲמָר רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר: "הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שָׁלוֹ – פָּטוּר", מִן הַכָּתוּב: "כִּי יִנָּצוּ אֲחִים יַחְדָּו – יָצָא עֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אַחֲוָה", סָתְרוּ לְדַעַת חֲכָמִים אֶת הָרְאָיָה בְּאָמְרָם: "אֲחִיו הוּא בְּמִצְוֹת", וְנִמְצָא שֶׁאֵין הַפָּסוּק הַזֶּה פּוֹטְרוֹ. וְכֵן כְּשֶׁרָצָה לְסָתֹר הַמַּאֲמָר: "גְּמִירִי דְּלָא עֲבַר כְּסָלָא", מִכֹּחַ הַחוּשׁ, בְּאָמְרוֹ: "וְהָא קָא חָזֵינַן דַּעֲבַר". סָתְרוּ הָרְאָיָה הַמַּכְחֶשֶׁת בְּאָמְרָם: "זִיוָהּ הוּא דַּעֲבַר", וְהַיְנוּ שֶׁאֵין הַחוּשׁ מַכְחִישׁ הַמַּאֲמָר הַזֶּה: וּכְשֶׁרָצוּ לְהוֹכִיחַ מִכֹּחַ קַל-וָחֹמֶר שֶׁנִּשְׁיא יָבִיא אָשָׁם תָּלוּי סָתְרוּ הַקַּל-וָחֹמֶר, בְּאָמְרָם: "מָשִׁיחַ, יוֹכִיחַ", וְנִמְצָא הַתּוֹלְדָה מְבֻטֶּלֶת.

וּמִסּוֹתְרוֹ, הַמּוֹפֵת הַמַּכְחִישׁ הוּא כְּשֶׁנַּחֲזוֹר עַל דַּעַת הַחוֹלֵק אוֹתוֹ הַקִּשׁי עַצְמוֹ שֶׁהֻקְשָׁה עַל מַאֲמָרֵנוּ, אוֹ הַקִּשׁי אַחֵר שֶׁנִּרְאֶה הֱיוֹת גַּם דַּעַת הַחוֹלֵק מֻכְחָשׁ, בְּאֹפֶן שֶׁבְּהֶכְרֵחַ צָרִיךְ שֶׁיִּסְכִּים הַחוֹלֵק עַצְמוֹ בְּאֵיזֶה תְּנַאי אוֹ חִלּוּק שֶׁבּוֹ יִמָּלְטוּ דַּעְתּוֹ וְדַעְתֵּנוּ מִן הַקִּשׁי שֶׁהָיָה נִרְאֶה בָּם, וְזֶה נִקְרָא "וּלְטַעְמְךָ" אוֹ "וּלְדִידְךָ". דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁהֻקְשׁוּ בַּשַּׁ"ס (בָּבָא-קַמָּא פ"ח): "אֶלָּא מֵעַתָּה, לְרַבָּנָן עֶבֶד יְהֵא כַּשֵּׁר לְמַלְכוּת", הֵשִׁיבוּ עַל זֶה: "אָמְרִי: וּלְטַעֲמַךְ תַּקְשֵׁי לָךְ גֵּר לְדִבְרֵי הַכֹּל?! – אֶלָּא אָמַר קְרָא: 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ' – הַמֻּבְחָר שֶׁבְּאָחֶיךָ".

וְיוֹתֵר חָזָק מִזֶּה יִהְיֶה כְּשֶׁנָּסִיר הַקִּשׁי מִמַּאֲמָרֵנוּ וְנַשְׁלִיכֵהוּ עַל דַּעַת הַחוֹלֵק אִתָּנוּ, אוֹ שֶׁהָרְאָיָה שֶׁהֵבִיא לְהַכְחִישׁ מַאֲמָרֵנוּ נַחֲזִירֶהָ רְאָיָה לְמַאֲמָרֵנוּ: וְזֶה נִקְרָא "אַדַּרְבָּא" אוֹ:הִיא הַנּוֹתֶנֶת", "מִשָּׁם רְאָיָה". דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁהֻקְשׁוּ בַּשַּׁ"ס (שָׁם פ"ג): "דְּנִין נְזָקִין מִנְּזָקִין וְאֵין

דַּיְנִין נְזָקִין מִמִּיתָה", הֵשִׁיבוּ: אַדְרַבָּא. דַּיְנִין אָדָם מֵאָדָם וְאֵין דַּיְנִין אָדָם מִבְּהֵמָה". וּכְשֶׁהֵבִיא רַ"מ רְאָיָה לִדְבָרָיו (שַׁבָּת פ"ב) מִפְּסוּק: "לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד", הֵשִׁיב לוֹ: "מִשָּׁם רְאָיָה! – וְלַחְשׁוֹף מַיִם מִגֶּבֶא".

וְהִנֵּה כָּל זְמַן שֶׁתִּסְתֵּר **הָרְאָיָה הַמְאַמֶּתֶת** יָשׁוּב הַמַּאֲמָר מְסֻפָּק אִם לֹא יִהְיֶה עָלָיו **רְאָיָה מַכְחֶשֶׁת**: וְכֵן כְּשֶׁתִּסְתֵּר הַמַּכְחֶשֶׁת יָשׁוּב מְסֻפָּק אִם לֹא יִהְיֶה עָלָיו רְאָיָה מְאַמֶּתֶת.

וְאָמְנָם, יֵשׁ מִין רְאָיָה אַחֶרֶת, שֶׁאֵינוֹ לֹא מְאַמֶּתֶת לְגַמְרֵי וְלֹא מַכְחֶשֶׁת לְגַמְרֵי, אֶלָּא מַטָּה הַדַּעַת לֹא מִן הַצְּדָדִין, וְנִקְרָא זֶה **סְבָרָא**. וְיִקָּרֵא זֶה בְּהִיוֹת הַטְּעָנוֹת שְׁקוּלוֹת לְהֵן וּלְלָאו, אֶלָּא שֶׁהַדַּעַת יְטֶה יוֹתֵר לְצַד אֶחָד מִשֶּׁכְּנֶגְדּוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל (חֻלִּין י"ט): "אִבָּא דְּאָמְרִי: אַף מַחֲזִיר וְאִבָּא דְּאָמְרִי: מַחֲזִיר – וּמִסְתַּבְּרָא כְּמָאן דְּאָמַר אַף מַחֲזִיר.

וּמִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁלִּהְיוֹת הָרְאָיוֹת אֲמִתִּיּוֹת וְהַתּוֹלָדוֹת צוֹדְקוֹת, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה **מַאֲמַר-הַיַּחַס** הַנָּכוֹן בֵּין כָּל הַמַּאֲמָרִים הַמּוֹלִידִים, וְהַתּוֹלָדוֹת הַמְאֻמָּתִים וְהַמְאֻמָּתִים, הַנִּסְתָּרִים וְהַסּוֹתְרִים; שֶׁיִּהְיוּ דּוֹמִים זֶה לָזֶה. וְזֶה, כִּי הִנֵּה כָּל נוֹשֵׂא שֶׁיִּהְיֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִבָּחֲנוּ בּוֹ בְּחִינוֹת רַבּוֹת. אִם בַּמֶּה שֶׁנּוֹגֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁל נוֹשֵׂא וְאִם בַּמֶּה שֶׁנּוֹגֵעַ בְּמַה שֶׁהוּא מִתְיַחֵס אֶל אֲחֵרִים. וְהַנִּשּׂוּאִים שֶׁיֵּאָמְרוּ בּוֹ – אֶפְשָׁר שֶׁיֵּאָמְרוּ בּוֹ לְפִי כָל מַה שֶׁבְּעַצְמוֹ אוֹ לְפִי קְצָת מִמַּה שֶׁבְּעַצְמוֹ, אוֹ לְפִי אֵיזֶה יַחַס מִיחָסָיו. וּכְבָר מָצִינוּ בְּמִינֵי הַמַּאֲמָרִים הַמַּאֲמָר שֶׁהוּא לְפִי בְּחִינָה א' שֶׁהוּא עַל פִּי הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה. דֶּרֶךְ מָשָׁל אָמְרוּ בַּשַּׁ"ס (פְּסָחִים כ'): "עֲזָרָה רְשׁוּת הָרַבִּים הִיא". הִנֵּה מַאֲמָר הַזֶּה לֹא יוּבַן בְּהֶחְלֵט שֶׁתִּהְיֶה הָעֲזָרָה רְשׁוּת הָרַבִּים לְכָל הַבְּחִינוֹת. אֶלָּא לְעִנְיַן סָפֵק טֻמְאָה, וְהַמַּאֲמָר שֶׁנֶּאֱמַר לְפִי בְּחִינָה א' לֹא תַעֲשֶׂהוּ הַקְּדָמָה לְתוֹלָדָה בִּבְחִינָה אַחֶרֶת. כִּי אֵין הַדִּמְיוֹן וְהַהַשְׁוָאָה בֵּיניֵהֶם אֲמִתִּיִּים אֶלָּא נִרְאִית. וְנִמְצָא שֶׁלֹּא תּוּכַל לְהוֹלִיד מִן הַמַּאֲמַר שֶׁזָּכַרְנוּ, "עֲזָרָה רְשׁוּת הָרַבִּים הִיא", שֶׁהַמְטַלְטֵל בָּהּ בְּשַׁבָּת חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת יִהְיֶה חַיָּב, כִּי לְעִנְיַן טֻמְאָה לְבַד הִיא רְשׁוּת הָרַבִּים וּלְעִנְיַן שַׁבָּת הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְכֵן לֹא תַכְחִישׁ מַאֲמָר אוֹמֵר הֱיוֹתָהּ רְשׁוּת הַיָּחִיד מִכֹּחַ הַמַּאֲמָר הַזֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ. כִּי הָאוֹמֵר רְשׁוּת הַיָּחִיד יְדַבֵּר לְעִנְיַן שַׁבָּת וְהַמַּאֲמָר הַזֶּה לְעִנְיַן טֻמְאָה. וְכֵן כָּל דּוֹמֶה לָזֶה, צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע שֶׁכְּלֵל הַבְּחִינוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּבָּחֲנוּ בְּנוֹשֵׂא מִן הַנּוֹשְׂאִים אַרְבַּע: מַה שֶּׁבְּעַצְמוֹ, מַה שֶּׁבִּסְגֻלָּתוֹ, מַה שֶּׁבִּמְקָרָיו, מַה שֶּׁבְּיַחְסוֹ אֶל זוּלָתוֹ. **מַה שֶּׁבְּעַצְמוֹ** – הוּא מַה שֶּׁבּוֹ תָּלוּי הֱוָיוֹת הַנּוֹשֵׂא הַהוּא בֶּאֱמֶת, שֶׁאִלּוּ הָיָה נֶעְדָּר לֹא הָיָה הַנּוֹשֵׂא הַהוּא מַה שֶּׁהוּא. דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַסַּכִּין, הֱיוֹתוֹ כְּלִי מְחַתֵּךְ הוּא. מַה **שֶּׁבִּסְגֻלָּתוֹ** – הוּא עִנְיַן שֶׁמִּתְלַוֶּה תָּמִיד אֶל הַנּוֹשֵׂא וְלֹא יָסוּר מִמֶּנּוּ אַף אֵין הֱוָיַת הַנּוֹשֵׂא תָּלוּי בּוֹ. שֶׁהֲרֵי אִלּוּ יְצַיֵּר הֶעְדְּרוֹ, לֹא הָיָה חָדֵל הַנּוֹשֵׂא מִלִּהְיוֹת מַה שֶּׁהוּא. דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּשֶׁאָמְרוּ (פְּרָה פ"ג): "חוּץ מִן הַחֲלָדָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְלַקֶּקֶת", הִנֵּה זֶה דָּבָר נִמְצָא תָּמִיד בַּחֲלָדָה – שֶׁהִיא מְלַקֶּקֶת, אַף אֵין הֱיוֹתָהּ חֲלָדָה

תָּלוּי בָּזֶה. מַה **שֶּׁבְּמִקְרֵיהוּ** – הוּא מַה שֶּׁמִּתְלַוֶּה אֶל הַנּוֹשֵׂא בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה. פֵּרוּשׁ: שֶׁכְּבָר הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְלַוֶּה לוֹ אוֹ שֶׁיִּתְלַוֶּה לוֹ עִנְיָן מִתְחַלֵּף מִזֶּה וַאֲפִלּוּ הַפְּכִי לוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיָה הַנּוֹשֵׂא הַהוּא מִי שֶׁהוּא. וְזֶה מַה שֶּׁנּוֹגֵעַ בְּצוּרַת הַנּוֹשֵׂא אוֹ בְּמִדָּתוֹ, פֵּרוּשׁ: הֱיוֹתוֹ עָגֹל אוֹ מְרֻבָּע, אָרֹךְ אוֹ קָצָר. שֶׁהֲרֵי הֶעָגֹל הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה מְרֻבָּע. הַמְּרֻבָּע הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה עָגֹל. הָאָרֹךְ הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה קָצָר וְהַקָּצָר אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה אָרֹךְ, וְלֹא מִפְּנֵי זוֹ הָיָה אוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא נוֹשֵׂא אַחֵר. מָה **שֶּׁבְּיַחַסּוֹ אֶל זוּלָתוֹ** – הוּא עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ בּוֹ מִפְּנֵי עַצְמוֹ כְּלָל, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְטָרֵף וּמִתְיַחֵס אֶל אַחֵר. דֶּרֶךְ מָשָׁל: הֱיוֹתוֹ דּוֹמֶה אוֹ בִּלְתִּי דּוֹמֶה זֶה אֵינוֹ עִנְיָן נִבְחָן בַּנּוֹשֵׂא מִצַּד עַצְמוֹ אֶלָּא מִצַּד הֱיוֹתוֹ נֶעֱרָךְ עִם אֶחָד הֱיוֹתוֹ פּוֹעֵל אוֹ הֱיוֹתוֹ נִפְעָל. וְכֵן עַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. מִמַּה שֶּׁלֹּא יִשְׁתַּלֵּם בִּמְצִיאוּת נוֹשֵׂא אֶחָד לְבַד אֶלָּא בִּמְצִיאוּת נוֹשְׂאִים שׁוֹנִים לְהְיוֹתָם מִתְיַחֲסִים זֶה לָזֶה. וְאָמְנָם, בְּכָל בְּחִינָה שֶׁתִּהְיֶה, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּאָמֵר נָשׂוּא בַּנּוֹשֵׂא, וְלֹא מִפְּנֵי זֶה נָדִין אוֹתוֹ הַנָּשׂוּא עַצְמוֹ בְּאוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא עַצְמוֹ בִּבְחִינָה אַחֶרֶת. דֶּרֶךְ מָשָׁל אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (פ' נָשׂא): "כְּשֶׁבָּא אִסּוּר הַקֵּל עַל אִסּוּר הַקֵּל אָסַר אֶת אוֹסְרָיו" וְכוּ', פֵּרוּשׁ: אֵשֶׁת אִישׁ נִקְרֵאת אִסּוּר קַל לְגַבֵּי חֲמוֹתוֹ בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֶתֵּר שֶׁאֵין כֵּן בַּחֲמוֹתוֹ. וְהִנֵּה מִצַּד אַחֵר אֶשֶׁת אִישׁ חֲמוּרָה מֵחֲמוֹתוֹ – שֶׁזּוֹ בְּחֶנֶק וְזוֹ בְּכָרֵת. אָמְנָם בִּבְחִינַת הֱיוֹת לָהּ הֶתֵּר נִקְרֵאת אֶשֶׁת אִישׁ קַלָּה וּבִבְחִינַת הֶעָנֶשׁ נִקְרֵאת אֶשֶׁת אִישׁ חֲמוּרָה. עוֹד צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע שֶׁהַנָּשׂוּא אֶפְשָׁר שֶׁיֵּאָמֵר בְּנוֹשֵׂא **בְּכֹחַ** וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּאָמֵר בְּפֹעַל. פֵּרוּשׁ: אֶפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר שֶׁאוֹתוֹ הַנָּשׂוּא הָיָה בְּפֹעַל בְּאוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא. דֶּרֶךְ מָשָׁל אָמְרוּ (זְבָחִים צ"א): "כֹּהֵן הַמְחַטֵּא מְחַלֵּק וְשֶׁאֵינוֹ מְחַטֵּא אֵינוֹ מְחַלֵּק". וְהִקְשׁוּ: "וּכְלָלָא הוּא? וַהֲרֵי מִשְׁמָרָה כֻּלָּהּ דְּאֵין מְחַטְּאִין וּמְחַלְּקִין!?" וְתֵרְצוּ: "רָאוּי לְחַטּוֹי קָאָמְרִינַן!" וְזֶה שֶׁהַמַּקְשֶׁה הֵבִין בַּתְּחִלָּה "כֹּהֵן הַמְחַטֵּא" – שֶׁמְּחַטֵּא בְּפֹעַל, וְעַל זֶה הֵבִיא רְאָיָה נֶגֶד זֶה הַמַּאֲמָר מִן הַמִּנְהָג הַנּוֹהֵג שֶׁבְּנֵי הַמִּשְׁמָרָה אֵינָם מְחַטְּאִין בְּפֹעַל וְאַף עַל פִּי כֵן מְחַלְּקִין, וְתֵרֵץ הַמִּתָּרֵץ, שֶׁאֵין לְהָבִין כָּאן מְחַטֵּא בְּפֹעַל אֶלָּא בְּכֹחַ וּבַהֲכָנָה, פֵּרוּשׁ: שֶׁרָאוּי לְחַטּוֹי, וּבְנֵי הַמִּשְׁמָרָה – כֻּלָּם רְאוּיִים לַחֲטוֹי. וְאָמְנָם כָּל הַחִלּוּקִים וְהֶבְדֵּלִים הָאֵלֶּה צָרִיךְ לִשְׁמֹר בְּכָל הַמַּשָּׂא וּמַתָּן הָעִיּוּנִי. וְאָז יִהְיֶה אֲמִתִּי וְנָכוֹן.

וְהִנֵּה עַד הֵנָּה בֵּאַרְנוּ **קַבָּלַת** הַמַּאֲמָרִים אוֹ **הַכְחָשָׁתָן** בְּמָה שֶׁיִּסְכִּים הַשֵּׂכֶל עִמָּהֶם אוֹ לֹא יִסְכִּים, מִצַּד עִנְיָנָם. וְאוּלָם יֵשׁ עוֹד שֶׁיִּסְכִּים אוֹ לֹא יִסְכִּים עִם הַמַּאֲמָר, לֹא מִצַּד עִנְיָנוֹ, אֶלָּא מִצַּד הַגָּדָתוֹ. וְזֶה בִּשְׁנֵי דְּרָכִים, הָאֶחָד מִצַּד כְּלָל כָּל הַהַגָּדָה, הַשֵּׁנִי מִצַּד חֶלְקֶיהָ.

מִצַּד **כְּלָל כָּל הַהַגָּדָה** הוּא, כִּי הִנֵּה מֵחֹק יָשָׁר הַסִּפּוּר הוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּסִּפּוּר תּוֹעֶלֶת וְלֹא יִהְיֶה מוֹתָר וּדְבַר כֶּפֶל. וְעַל פִּי הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, אִם נִשְׁמַע סִפּוּר שֶׁיֵּרָאֶה לָנוּ הַגָּדָתוֹ בִּלְתִּי מֻצְרֶכֶת, נַקְשֶׁה עָלָיו: "פְּשִׁיטָא!" כִּי הַדָּבָר הַמְפֹרָסָם וְנוֹדָע לַכֹּל אֵין צֹרֶךְ לְהַגִּידוֹ. וְתֵרוּץ הַקֻּשְׁיָה הַזֹּאת יִהְיֶה כְּשֶׁנִּמְצָא שֶׁיִּהְיֶה מָקוֹם לַחֲשֹׁב נֶגֶד מַה שֶּׁיַּגִּיד לָנוּ, וְנִקְרָא זֶה "**סָלְקָא דַּעְתָּךְ**".

מִצַּד חֶלְקֵי **הַהַגָּדָה** הוּא, כִּי מֵחֹק הַסִּפּוּר הוּא גַּם כֵּן, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשׁוּם חֵלֶק מִמֶּנּוּ דָּבָר מוֹתָר אוֹ נִכְפָּל לְלֹא צֹרֶךְ: וּמֵחֲקוֹ כְּמוֹ כֵן, שֶׁיִּהְיֶה סִדְרוֹ הָגוּן וְנָאוֹת בַּחֵלֶק מַה שֶּׁצָּרִיךְ לַחֵלֶק וּבַחֵבֶר מַה שֶּׁצָּרִיךְ לַחֵבֶר. וְאִם נִמְצָא בְּמַאֲמָר חֶסְרוֹן אֶחָד מֵאֵלֶּה הַתְּנָאִים נַקְשֶׁה עָלָיו כְּפִי מַה שֶּׁנִּמְצָא שֶׁחִסֵּר מִמֶּנּוּ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: כְּשֶׁנִּמְצָא הֶיוֹת הַמִּלּוֹת בִּלְתִּי מְכֻוָּנוֹת, נַקְשֶׁה עָלָיו "הָא גּוּפָא קְשָׁיָא!" כְּשֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵין הַהֶסְדֵּר הָגוּן, נַקְשֶׁה עָלָיו כְּפִי מַה שֶּׁחִסֵּר מִמֶּנּוּ. דֶּרֶךְ מָשָׁל (בְּרָכוֹת ב')::"תַּנָּא הֵיכָא קָאֵי? לִיעַרְבִינְהוּ וְלִתְנִינְהוּ". (בָּבָא קַמָּא כ"ז): "פְּתַח בְּכַד וְסֵיֵם בְּחָבִית?" וּכְיוֹצֵא בָּזֶה.

כָּל אֵלֶּה יְסוֹדוֹת טִבְעִיִּים מְחֻקָּקִים בְּשִׂכְלֵנוּ. שֶׁעֲלֵיהֶם נִבְנִים בִּנְיְנֵי הָעִיּוּן וְהַחֲקִירָה וְכָל סוּגְיוֹת הַתַּלְמוּד בְּכָל חֶלְקֵיהֶם.

עַתָּה נָבֹאר חֶלְקֵי **הַסּוּגְיוֹת** בִּפְרָט, שֶׁהֵם כָּלָל הַבִּנְיָנִים הַנִּבְנִים עַל הַיְסוֹדוֹת הָאֵלֶּה.

פֶּרֶק ט

יְבֹאר חֶלְקֵי הַסּוּגְיוֹת וּמִשְׁפְּטֵיהֶם

הִנֵּה חֶלְקֵי הַסּוּגְיוֹת בִּכְלָל כְּבָר זְכַרְנוּם, וְהֵם: מֵימְרָא, שְׁאֵלָה, תְּשׁוּבָה, סְתִירָה, רְאָיָה, קֻשְׁיָא וְתֵרוּץ.

עַתָּה נַזְכִּיר פְּרָטֵיהֶם וּנְבָאֵר מִשְׁפְּטֵיהֶם.

הַמֵּימְרָא – מִתְחַלֵּק לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים: הָאֶחָד – **שְׁמוּעָה**, הַשֵּׁנִי – **פֵּרוּשׁ**, הַשְּׁלִישִׁי – **דִּיּוּק**, הָרְבִיעִי – **הַגָּדָה**. **הַשְׁאֵלָה** – תֵּחָלֵק לִשְׁנַיִם: הָאֶחָד – **שְׁאֵלָה**, הַשֵּׁנִי – **אַבָּעְיָא**. **הַתְּשׁוּבָה** – גַּם כֵּן לִשְׁנַיִם: הָאֶחָד – **תְּשׁוּבַת הַשְׁאֵלָה**, הַשֵּׁנִי – **תְּשׁוּבַת הָאַבָּעְיָא**, וְנִקְרֵאת **פְּשִׁיטִית**.

הָרְאָיָה – תֵּחָלֵק לִשְׁנַיִם: הָאֶחָד – **הוֹכָחָה** וְהַשֵּׁנִי – **סַיְעָתָא**. **הַסְּתִירָה** – תֵּחָלֵק לִשְׁנַיִם: הָאֶחָד – **סְתִירָה** וְהַשֵּׁנִי – **דְּחִיָּה**. **הַקֻּשְׁיָא** – תֵּחָלֵק לִשְׁלֹשָׁה: הָאֶחָד – **פִּרְכָא**, הַשֵּׁנִי – **רֻמְיָא**, הַשְּׁלִישִׁי – **תִּיּוּבְתָא**.

הַתֵּרוּץ – יֵחָלֵק לִשְׁנַיִם: הָאֶחָד – **יְשִׁיבָה**, הַשֵּׁנִי – **שִׁנּוּי**. **הַשְּׁמוּעָה** הִיא – שֶׁיֹּאמַר אוֹמֵר מַאֲמָר אֶחָד, יוֹדִיעַ בּוֹ אֶחָד מִן הָעִנְיָנִים, דָּבָר מִן הַהֲלָכוֹת, אוֹ מִן הַמּוּסָרִים, אוֹ בְּאֵיזֶה מִין מֵהֶם שֶׁיִּהְיֶה. דֶּרֶךְ מָשָׁל (בְּרָכוֹת): "אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר: נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם – דְּבַר תּוֹרָה", וּמִשְׁפְּטֵיהָ מִשְׁפְּטֵי הַמַּאֲמָרִים שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי.

הַפֵּרוּשׁ הוּא – שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶחָד מִן הַכְּתוּבִים אוֹ מִן הַמַּאֲמָרִים. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (בְּרָכוֹת כ"ב): "מַה טִּיבָן שֶׁל טוֹבְלֵי שַׁחֲרִית" – פֵּרַשׁ אַחַר כְּךָ: "הֵכִי קָאָמַר, מַה טִּיבָן בְּאַרְבָּעִים סְאָה, אֶפְשָׁר בְּתִשְׁעָה קַבִּין" וְכוּ'. וְאָמְנָם מִשְׁפַּט הַפֵּרוּשׁ הוּא, שֶׁמִּלְּבַד הַסְּכִימוּ עִם הָאֱמֶת בְּעֶצֶם עִנְיָנוֹ, צָרִיךְ שֶׁיִּסְכִּים עִם הַמַּאֲמָר הַמְפֹרָשׁ כְּפִי מִלּוֹתָיו וְסֵדֶר הַגָּדָתוֹ;

וְאוּלָם אִם יַסְכִּים לְגַמְרֵי עִם הַמַּאֲמָר – יִקָּרֵא **פְּרוּשׁ מְרֻוָּח**, וְאִם יַסְכִּים בְּעִקַּר הַמַּאֲמָר וְלֹא יֵאוֹת הֵיטֵב עִם כָּל הַמִּלּוֹת אוֹ עִם כָּל הַסֵּדֶר, עַד שֶׁנִּצְטָרֵךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא דִּבֵּר בַּעַל הַמַּאֲמָר בְּדִקְדּוּק – יִקָּרֵא **פְּרוּשׁ דָּחוּק**. וְאִם לֹא יַסְכִּים כְּלָל עִם הַמַּאֲמָר – **נִדְחֵהוּ לְגַמְרֵי**, וְהִנֵּה בִכְלָל זֶה יִכָּלֵל דֶּרֶךְ בֵּאוּר הַנִּקְרָא **אוֹקְמְתָא**, וְהוּא בֵּאוּר תְּנָאֵי בַּמַּאֲמָר, דְּהַיְנוּ, שֶׁלֹּא נְבָאֵר כְּלָל הַהַגָּדָה וּמִלּוֹתֶיהָ אֶלָּא נַנִּיחֵם כְּמַשְׁמָעָן הַפָּשׁוּט, אֲבָל נִגְמֹל הַמַּאֲמָר בְּאַחַד הַתְּנָאִים, וְהוּא כְּשֶׁנֶּאֱמַר: "הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן" אוֹ: "הָא מַנִּי? – רַ' פְּלוֹנִי הִיא". דֶּרֶךְ מָשָׁל (בְּרָכוֹת ב'): "הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן", וְכֵן (שָׁם כ"ד): "לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן לִבּוֹ, וְכוּ'.

הַדִּיּוּק הוּא – שֶׁיְּדַיֵּק מִמַּאֲמָר אֶחָד אוֹ כָּתוּב אֶחָד מַה שֶּׁלֹּא פֹּרַשׁ בּוֹ, וּכְמַה שֶׁזָּכַרְתִּי לְמַעְלָה. דֶּרֶךְ מָשָׁל, עַל מִשְׁנַת "בַּעַל קֶרִי מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ" – "אָמַר רָבָא: זֹאת אוֹמֶרֶת, הִרְהוּר כְּדִבּוּר דָּמֵי" – וּמִשְּׁפָטָיו נִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק חֲמִשִּׁי.

הַהַגָּדָה – שֶׁמַּגִּיד אֶחָד מַעֲשֶׂה אוֹ מַאֲמַר זוּלָתוֹ, פֵּרוּשׁ: כְּשֶׁמַּגִּיד אֶחָד מַה שֶּׁהִרְגִּישׁ אַחֵר, לְפִי דַּעְתּוֹ, מִן הַקְּשָׁיוֹת אוֹ מִן הַתֵּרוּצִים. דֶּרֶךְ מָשָׁל. כְּשֶׁאָמְרוּ (שַׁבָּת י"ט): "אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי" וְכוּ', וּכְשֶׁאָמְרוּ (בָּבָא קַמָּא פ"ג): תּוּ קַשְׁיָא לֵיהּ מַאי חָזֵית" וְכוּ', הִנֵּה שָׁם מַגִּיד הַשֵּׁ"ס מַה שֶּׁהִרְגִּישׁ הַתַּנָּא. לְפִי דַּעְתּוֹ, בְּדִבְרֵי עַצְמוֹ.

הַשְׁאָלָה – כְּשֶׁיִּשְׁאַל שׁוֹאֵל עַל עִנְיָן אֶחָד, אִם הוּא, אִם אֵינוֹ, אוֹ עַל תְּנַאי מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן עַל מָקוֹם אוֹ עַל זְמַן אוֹ עַל טַעַם וְכַיּוֹצֵא. דֶּרֶךְ מָשָׁל (יְבָמוֹת ק"ב): "אֲמַרְתִּי לוֹ: כְּלוּם אַתָּה בָקִי בְּרִבֵּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא?" וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת ל"ה): "כֵּיצַד מְבָרְכִין" וְכוּ', וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ (יְבָמוֹת קי"ב): "מַאי שְׁנָא חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת וְכוּ', וּמַאי שְׁנָא שׁוֹטֶה" וְכוּ'.

הָאַבָּעְיָא – כְּשֶׁיִּשְׁאַל שׁוֹאֵל עַל עִנְיָן אֶחָד, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פָּנִים לִשְׁנֵי צְדָדִין, וִיבַקֵּשׁ עַל הַהַכְרָעָה לְאֶחָד מֵהֶם. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "בְּעָא מִנֵּיהּ רַב חִיָּא בַּר יוֹסֵף מִשְׁמוּאֵל: כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הַקְּטַנָּה וּבָגְרָה תַּחְתָּיו – מַהוּ, בָּתַר נִשּׂוּאִין אָזְלִינַן" וְכוּ'.

הַתְּשׁוּבָה – שֶׁיָּשִׁיב עַל הַשְׁאֵלָה כְּפִי מַה שֶּׁהִיא: אִם שָׁאַל עַל מְצִיאוּת עִנְיָן, אִם הוּא אִם אֵינוֹ – יָשִׁיב לוֹ: הֵן אוֹ לָאו; וְאִם טַעַם בִּקֵּשׁ – יְשִׁיבֵהוּ הַטַּעַם. דֶּרֶךְ מָשָׁל, עַל שְׁאֵלַת "כְּלוּם אַתָּה בָקִי" וְכוּ', הֵשִׁיב – הֵן, עַל שְׁאֵלַת "מַאי שְׁנָא חֵרֵשׁ" וְכוּ' הֵשִׁיב: "חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת דְּקָיְמָא תַּקָּנְתָא" וְכוּ', וְכֵן הַשְּׁאָר. – וּמִשְּׁפָטֶיהָ לִהְיוֹת תְּשׁוּבָה עַל פִּי הַשְׁאֵלָה לִהְיוֹת אֱמִתִּית.

הַפְּשִׁיטוּת הוּא – שֶׁיְּכַרְיַע לְאֶחָד מִשְּׁנֵי צְדָדֵי הָאַבָּעְיָא. דֶּרֶךְ מָשָׁל, עַל הַבַּעְיָא דְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁקִּדֵּשׁ וְכוּ', פָּשַׁט שְׁמוּאֵל "דְּבָתַר נִשּׂוּאִין אָזְלִינַן". – וּמִשְּׁפָטֶהָ כְּמִשְׁפַּט הַתְּשׁוּבָה.

הַהוֹכָחָה הוּא – שֶׁיָּבִיא רְאָיָה לְהוֹכִיחַ אֱמִתַּת מַאֲמָר שֶׁנֶּאֱמָר. דֶּרֶךְ מָשָׁל (פְּסָחִים): "אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אֵין טֻמְאָה לְמַשְׁקִין כָּל עִקָּר; תֹּדַע, שֶׁהֲרֵי הֵעִיד יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר" וְכוּ'. וְכֵן כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ: "מְנָא הַנֵּי מִלֵּי?" וְהֵשִׁיבוּ: "דִּתְנוּ רַבָּנָן" וְכוּ'. וּמִשְּׁפָטוֹ, שֶׁתּוֹכִיחַ בְּהֶכְרַח אֱמִתַּת

הַמַּאֲמָר עַל פִּי חֻקֵּי הָרְאָיָה הַמַּכְרַחַת שַׁפִּיר: אָמְנָם, גַּם מִכֹּחַ סְבָרָא נוּכַל לְהוֹכִיחַ, אַךְ אֵינָהּ כָּל כָּךְ חֲזָקָה.

הַסַּיְעָתָא – שֶׁיּוּבָא מַאֲמָר אֶחָד שֶׁיִּסְכִּים לְמַאֲמָר אַחֵר, לְחַזֵּק הַדֵּעָה שֶׁנֶּאֱמְרָה בּוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל (יְבָמוֹת ק"ב): "דְּתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבָּא, חֻלְצָה בְּמִנְעָל הַנִּפְרָם וְכוּ' חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה". – וּמִשְׁפָּטָהּ כְּמִשְׁפַּט הַהוֹכָחָה.

הַסְתָּרָה – שֶׁיִּסְתֹּר מַאֲמָר שֶׁנֶּאֱמַר, אוֹ רְאָיָה שֶׁהוּבְאָה, וְיֵרָאֶה הֶיּוֹתָהּ מְבֻטֶּלֶת. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "אַפְלוּ לְמַאן דְּאָמַר טָמְאַת מַשְׁקִין דְּאוֹרָיְתָא וְכוּ' אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי וְכוּ' וְאִי הִלְכְתָא גְּמִירִי לַהּ, מִי יָלְפִינַן מִנַּהּ?" הִנֵּה כָּאן סָתַר שְׁמוּעָתוֹ שֶׁל רַב פַּפָּא לַחֲלוּטִין מִכֹּחַ הַמּוֹפֵת שֶׁהֵבִיא נֶגְדָּהּ וְהִנֵּה מִשְׁפַּט הַסְתָּרָה – שֶׁתִּסְתֹּר בְּכֹחַ חָזָק עַל פִּי חֻזְקוּת הָרְאָיָה הַמַּכְחֶשֶׁת שַׁפִּיר לְמַעְלָה.

הַדְחָיָה – שֶׁיִּדָּחֶה הֶכְרַח הַמַּאֲמָר, אַךְ לֹא יְבֻטַּל עִנְיָנוֹ לְגַמְרֵי וְלֹא יֵכָחֵשׁ אֶפְשָׁרִיּוּתוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרוּ: "מַאי לָאו?" הֵשִׁיבוּ: "לֹא". וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ: "וְדִלְמָא" וְ"אֵימָא", הִנֵּה הוּא סִמָּן דְּחִיָּה לְהֶכְרַח הַמַּאֲמָר שֶׁנֶּאֱמַר. וְהִנֵּה הַדְּחִיָּה, דְּי שֶׁתִּסְתֹּר הַהֶכְרַח אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר הַמַּאֲמָר אֶפְשָׁרִי, וְאָז נִשְׁאַר הַמַּאֲמָר מְסֻפָּק וּבְלְתִּי מֻכְרָח. אָמְנָם צָרִיךְ עַל כָּל פָּנִים, שֶׁמַּה שֶּׁיְּקַיֵּם עַל יָדֵהּ יִהְיֶה לוֹ מָקוֹם בַּנּוֹשֵׂא אֲשֶׁר נָדִין עָלָיו, וְלֹא יִהְיֶה דָּבָר רָחוֹק בְּתַכְלִית, כִּי אִלּוּ הָיָה כָּךְ – הָיָה נִשְׁאָר הַמַּאֲמָר מְקֻיָּם בְּכֹחַ הַסְּבָרָא כְּמַה שֶׁזָּכַרְתִּי לְמַעְלָה.

הַפְרָכָא הִיא – כְּשֶׁיְּמֻצָּא בְּסֵדֶר הַמַּאֲמָר אוֹ הַגְּדָתוֹ דָּבָר בִּלְתִּי נָאוֹת. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרוּ: "הָא גּוּפָא קַשְׁיָא". אוֹ שֶׁאָמְרוּ: "שְׁנַיִם אוֹמְרִים מֵת וְכוּ', מַאי קָא מַשְׁמַע לָן וְכוּ' הַיְנוּ הָךְ". וְכֵן שָׁם (יְבָמוֹת קי"ח): "וְלִפְלוֹג רַבִּי מֵאִיר בְּרֵישָׁא?" וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה קֻשְׁיוֹת שָׁעַל סִדּוּרֵי הַמַּאֲמָרִים אוֹ צֶרֶךְ הַהַגָּדָה בְּכֻלָּהּ אוֹ בְּחֶלְקֵיהֶם.

הֲרָמְיָא – כְּשֶׁיּוּבְאוּ שְׁנֵי מַאֲמָרִים אוֹ שְׁנֵי כְתוּבִים הֻפְכִּיִּים אוֹ מִתְנַגְּדִים לְבַקֵּשׁ יִשּׁוּבָם. דֶּרֶךְ מָשָׁל (יְבָמוֹת קכ"א): "וּרְמִינְהִי: אָדָם אֵינוֹ מְטַמֵּא, וְכוּ'. וְכֵן כְּשֶׁאָמְרוּ: "רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי רְמִי, כְּתִיב: וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ" וְכוּ'.

הַיְשׁוּב – כְּשֶׁתִּתַּרֵץ הַפִּרְכָּא אוֹ הֲרָמְיָא בְּיִשּׁוּב נָכוֹן וַאֲמִתִּי שֶׁיַּאֲמִין בּוֹ הַמְּתָרֵץ הֱיוֹת זֶה אֱמֶת הַדָּבָר. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁתֵּרֵץ רַ' יַעֲקֹב בַּר אִידִי לְרֶמְיָתוֹ סָבַר וְכוּ'. וּמִשְׁפָּטוֹ שֶׁיִּהְיֶה אֱמֶת בְּעַצְמוֹ, וְיַסְכִּים עִם הַמַּאֲמָר שֶׁעָלָיו הוּא בָּא.

הַשְׁנוּי – כְּשֶׁתִּתַּרֵץ הַקֻּשְׁיָא אוֹ הֲרָמְיָא, בְּמַה שֶּׁאֵין הַכַּוָּנָה בּוֹ לַמְּתָרֵץ בְּהֶחְלֵט שֶׁיִּהְיֶה כֵּן אֱמֶת הַדָּבָר, אֶלָּא שֶׁתִּדָּחֶה הַקֻּשְׁיָא. וְהִנֵּה זֶה דּוֹמֶה לִדְחִיָּה בֶּאֱמֶת, אֶלָּא שֶׁהַדְּחִיָּה תִּהְיֶה עַל מַאֲמָר שֶׁהֻנַּח אוֹ שֶׁהוּבָאת וְהַשְׁנוּי דְּחִיָּה עַל קֻשְׁיָא. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁהִקְשׁוּ עַל רָבָא, בְּאָמְרָם (יְבָמוֹת ק"ד): "חֵרֵשׁ שֶׁנֶּחֱלַשׁ וְכוּ' מַאי טַעְמָא לָאו – מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי קְרִיָּה נִנְהוּ".

דָּחוּ וְאָמְרוּ: "לָאו, מְשׁוּם דְּלָאו בְּנֵי דֵּעָה נִנְהוּ". וּמִשְׁפַּט הַשִּׁנּוּי הוּא, שֶׁיּוּכַל לְהַסְכִּים עִם הַמַּאֲמָר שֶׁעָלָיו הוּבָא, וְאַפִּילּוּ נִצְטָרֵךְ לְהַנִּיחַ בּוֹ קְצָת זָרוּת וְחֶסְרוֹן אוֹ דָּבָר בִּלְתִּי נָאוֹת, מַאֲמָר שֶׁלֹּא דְּקְדֵּק כָּל כָּךְ בַּעַל הַמַּאֲמָר בְּמִלּוֹתָיו. וְאוּלָם, כְּפִי רְבוֹת הַחֶסְרוֹן שֶׁנִּצְטָרֵךְ לְהַנִּיחַ בּוֹ, כָּךְ יִהְיֶה הַשִּׁנּוּי יוֹתֵר דָּחוּק; וְאִם יִרְבֶּה הַזָּרוּת שֶׁמְּלוֹתָיו בֶּאֱמֶת לֹא תִסְבֹּלְנָה אוֹתוֹ, לֹא נִתֵּן לוֹ מָקוֹם כְּלָל.

פֶּרֶק י

יְבָאֵר סֵדֶר הָעִיּוּן בַּסַּגְיוֹת וּבַחִבּוּרִים

הִנֵּה עַד הֵנָּה בֵּאַרְנוּ חֶלְקֵי הַסַּגְיוֹת וְהַמְכָוָּן בָּם. עַתָּה נְבָאֵר סֵדֶר הָעִיּוּן בָּהֶן לְהַשִּׂיג כָּל דָּבָר לְפִי מַה שֶּׁהוּא.

כְּבָר הִקְדַּמְתִּי לְךָ, שֶׁדַּרְכֵי הַהַגָּדָה וְאָפְנֵי הַדִּבּוּר הֵם רַבִּים; וְאוּלָם, זֶה נוֹלַד מִסִּבּוֹת שׁוֹנוֹת: **הָרִאשׁוֹנָה**, שֶׁטֶּבַע הָאֲנָשִׁים נוֹתֵן, זֶה שֶׁיִּהְיֶה לְכָל אֶחָד דֶּרֶךְ פְּרָטִי וּמְיֻחָד לְהַגִּיד מַחְשְׁבוֹתָיו, וּלְבַטֵּא מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ בְּכָל שְׁאָר הָעִנְיָנִים, הַטְּבָעִים שֶׁמִּתְחַלְּפִים בִּבְנֵי הָאָדָם כְּפִי מִזְגֵיהֶם וּתְכוּנָתָם וּנְטִיַּת שִׂכְלָם.

הַשֵּׁנִית, מַה שֶּׁמְּלֶאכֶת הַמְּלִיצָה מְלַמֶּדֶת לְהַנְעִים הַהַגָּדָה וּלְיַפּוֹתָהּ, אוֹ לְהָקֵל הַהֲבָנָה לַשּׁוֹמְעִים וּלְהַכְנִיס הַדְּבָרִים בְּלִבָּם.

הַשְּׁלִישִׁית, מַה שֶּׁמִּנְהַג הַדּוֹרוֹת אוֹ הָאֲרָצוֹת גּוֹרֵם; כִּי יֵשׁ שֶׁנָּהֲגוּ לְדַבֵּר בְּדֶרֶךְ אֶחָד וְיֵשׁ שֶׁנָּהֲגוּ לְדַבֵּר בְּדֶרֶךְ אַחֵר. וְעַל הָרֹב מִתְלַמְּדִים בְּנֵי הָאָדָם לְדַבֵּר כְּפִי מִנְהַג מְקוֹמָם בְּזִמָּנָם. זֶה מִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ כָּל קוֹרֵא בְחִבּוּר מִן הַחִבּוּרִים, שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לְהָבִין לְשׁוֹן הַמְחַבֵּר הַהוּא וְדֶרֶךְ הַגָּדָתוֹ – כִּי מַה שֶּׁלְּפִי אַחַד הַלְּשׁוֹנוֹת אוֹ דַּרְכֵי הַדִּבּוּר יִרְמוֹז לָנוּ עִנְיָן אֶחָד וְנָבִין מִמֶּנּוּ הֲבָנָה אַחַת, אֶפְשָׁר, שֶׁלְּפִי לְשׁוֹן אַחֵר וְדֶרֶךְ אַחֵר יִרְמֹז לָנוּ עִנְיָן מִתְחַלֵּף מִזֶּה מְאֹד, וְנָבִין מִמֶּנּוּ הֲבָנָה רְחוֹקָה מִן הָאַחֶרֶת.

וְהִנֵּה בְּבוֹאֲךָ לְעַיֵּן בְּאַחַת מִן הַסַּגְיוֹת, תַּתְחִל בָּהּ מֵעַט מֵעַט, וְכָל דִּבּוּר תִּקְרָא מִמֶּנָּה, תִּתְבּוֹנֵן בּוֹ תְּחִלָּה עַד שֶׁתַּבְחִין חֶלְקָיו הֵיטֵב, דְּהַיְנוּ: הַנּוֹשֵׂא וְהַנָּשׂוּא וְהַדֶּרֶךְ שֶׁיֵּאָמֵר הָעִנְיָן הַהוּא, דְּהַיְנוּ, הַנָּשׂוּא בְּאוֹתוֹ הַנּוֹשֵׂא. וְאוּלָם יִהְיֶה הַדִּבּוּר בְּאֵיזֶה צוּרָה שֶׁיִּהְיֶה, צָרִיךְ שֶׁתְּצַיְּרֵהוּ בְּמַחְשַׁבְתְּךָ בְּצוּרַת הַמַּאֲמָרִים הַיְשָׁרָה. פֵּרוּשׁ: כִּי אִם תִּמְצָא הַמַּאֲמָר, בְּדֶרֶךְ תְּמִיהָה, אוֹ בְּדֶרֶךְ קְשָׁיָא, בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ שֶׁיִּהְיֶה – הִנֵּה תּוֹצִיא **תַּמְצִית** כַּוָּנָתוֹ בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ, וְהַיְנוּ, **הָעִנְיָן** שֶׁרָצָה לוֹמַר בַּעַל הַמַּאֲמָר הַהוּא, וְהַנּוֹשֵׂא שֶׁבּוֹ רָצָה לוֹמַר הָעִנְיָן הַהוּא, וְאָז תְּצַיְּרֵהוּ בְּשִׂכְלְךָ עַל **הַצּוּרָה הַיְשָׁרָה** שֶׁהִיא, הַנּוֹשֵׂא פְּלוֹנִי יֵשׁ בּוֹ עִנְיָן פְּלוֹנִי. דֶּרֶךְ מָשָׁל: כְּשֶׁמְּצָאתָ הַדִּבּוּר: "אֲבִי הַבֵּן מַאי אִכָּא לְמֵימַר?" – הִנֵּה זֶה הַדִּבּוּר בְּדֶרֶךְ **קַשְׁיָא**, וּכְשֶׁתּוֹצִיא

תַּמְצִית כַּוָּנָתוֹ, תִּמְצָא שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן לוֹמַר, שֶׁאָבִי הַבֵּן צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לְמֹל אֶת הַבֵּן, וְזוֹ הִיא הַצּוּרָה הַיְשָׁרָה שֶׁל הַמַּאֲמָר הַזֶּה וְכֵן תְּצַיְּרֵהוּ בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ. וְאָמְנָם, אַחֲרֵי הַכִּירְךָ הַמַּאֲמָר בַּחֲלָקָיו, אָז צָרִיךְ שֶׁתִּתְבּוֹנֵן לְהַכִּיר מַהוּ **הַתַּכְלִית** בַּאֲמִירַת אוֹתוֹ הַמַּאֲמָר – אִם הוּא עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ, לְהוֹדִיעַ הֱיוֹת הָעִנְיָן הַהוּא בַּנּוֹשֵׂא הַהוּא אוֹ לִשְׁאֹל אִם יֵשׁ עִנְיָן אֶחָד בְּנוֹשֵׂא אֶחָד, אוֹ אִם הוּא מִתְחַבֵּר וּמִתְיַחֵס אֶל מַאֲמָר אַחֵר שֶׁנֶּאֱמַר; וְיִהְיֶה, אוֹ לְפָרְשׁוֹ, אוֹ לְהוֹכִיחַ עָלָיו, אוֹ לְהַקְשׁוֹת עָלָיו, אוֹ לְתָרֵץ קֻשְׁיָא שֶׁהֻקְשְׁתָה עָלָיו, אוֹ לְהָשִׁיב עַל שְׁאֵלָה. כְּשֶׁתִּמְצָא וְתַכִּיר תַּכְלִית כַּוָּנָתוֹ, אָז צָרִיךְ שֶׁתִּתְבּוֹנֵן **אֵיךְ** הוּא מַסְכִּים עִם הַתַּכְלִית בֶּאֱמֶת, פֵּרוּשׁ, אֵיךְ מִכֹּחַ הַמַּאֲמָר הַזֶּה יִפָּרֵשׁ הָרִאשׁוֹן, אוֹ נוֹכִיחַ עָלָיו, אוֹ יִתְבָּאֵר הֱיוֹת בּוֹ קֹשִׁי, אוֹ יוּסַר הַקֹּשִׁי מִמֶּנּוּ, אוֹ תִּהְיֶה תְּשׁוּבָה לַשְּׁאֵלָה. וְאָמְנָם מִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתִּתְבּוֹנֵן הוּא, כִּי הִנֵּה כָּל מַאֲמָר וְכָל הַקְדָּמָה, צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מְאֻמֶּתֶת, וּכְמוֹ שֶׁזָּכַרְתִּי לְמַעְלָה. אַךְ הָאֲמָתַת מַאֲמָר אֶחָד, לִפְעָמִים, יִהְיֶה מִכֹּחַ מוֹפְתִים רַבִּים נִמְשָׁכִים זֶה אַחַר זֶה. כִּי הִנֵּה תִּמְצָא הַקְדָּמָה אַחַת מְאֻמֶּתֶת מַאֲמָר אֶחָד וְהַהַקְדָּמָה הַהִיא תְּאֻמַּת מִכֹּחַ הַקְדָּמָה אַחֶרֶת וְהָאַחֶרֶת מֵאֲחֶרֶת, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַדָּבָר אֶל הַמְאֻמָּתִים מִצַּד עַצְמָם אוֹ אֶל הַהַסְכָּמָה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה, וְאָז נָשׁוּב לְמַפְרֵעַ עַל כָּל הַהַקְדָּמוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ עַד הָרִאשׁוֹנָה, כִּי נֹאמַר: אִם הַשְּׁלִישִׁית אֱמֶת – מֻכְרָח שֶׁהָרִאשׁוֹנָה תִּהְיֶה אֱמֶת, כְּיוֹן שֶׁכָּלֶן תְּלוּיוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְזֶה בֵּיֵּן בְּהַנָּחוֹת וּבֵין בְּקֻשְׁיוֹת. וְהִנֵּה נִמְצָא שֶׁיֵּשׁ הַמַּאֲמָרִים, וּרְאָיוֹת הַמַּאֲמָרִים, וּרְאָיוֹת הָרְאָיוֹת, וּרְאָיוֹת רְאָיוֹת הָרְאָיוֹת, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּכַל הַדָּבָר לִמְשֹׁךְ וְלִלֶּכֶת בְּהֶמְשֵׁךְ גָּדוֹל וּכְבָר יֵאָמְרוּ אֵלֶּה הַדְּבָרִים בְּדֶרֶךְ קְצָר, כְּפִי לְשׁוֹן הַתַּלְמוּד. וְאַתָּה צָרִיךְ שֶׁתְּצַיֵּר וְתִתְבּוֹנֵן בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ אֶת הַכֹּל בַּצּוּרָה הַיְשָׁרָה, דְּהַיְנוּ, צָרִיךְ שֶׁתַּכִּיר וְתַבְחִין מַה שֶּׁהוּא הַמַּאֲמָר הַנִּרְצֶה וּמַה שֶּׁהוּא הָרְאָיָה שֶׁעָלָיו, וּמָה רְאָיוֹת הָרְאָיָה – וְכֵן עַד הַסּוֹף.

עוֹד יֵשׁ בֵּאוּר הַמַּאֲמָרִים, דְּהַיְנוּ, שֶׁדָּבָר אֶחָד יֵאָמֵר בְּקִצָּרָה אוֹ בְּרַמְיָזָה, וְאַחַר כָּךְ יְבֹאַר בְּיוֹתֵר הַרְחָבָה. וְהִנֵּה אֵין הַבֵּאוּר אֶלָּא הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן בְּעַצְמוֹ, אָמְנָם הוּא בְּדֶרֶךְ יוֹתֵר רָחָב מִן הָרִאשׁוֹן. וְגַם זֶה צָרִיךְ שֶׁתַּבְחִין מַהוּ מַאֲמָר וּמַהוּ בֵאוּר. מַאֲמָר, דֶּרֶךְ מְשָׁל, כְּשֶׁמָּצָאתָ שֶׁאָמְרוּ (שַׁבָּת ה'): "הֵיכָא אַשְׁכְּחָנָא כְּהַאי גַּוְנָא דְּחַיָּב? אָמַר רַב סְפָרָא, אָמַר רַבִּי אַמִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִדֵּי דַּהֲוָה – אַמַּעֲבִיר חֵפֶץ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; הָתָם לְאוּ אַף עַל גַּב דְּכַמָּה דָּנָקָט לֵהּ וְאָזֵל – פָּטוּר, כִּי מַנַּח לֵהּ – חַיָּב. הָכִי נַמִּי לֹא שְׁנָא". וְהִקְשׁוּ עוֹד: "מִי דָּמֵי? – הָתָם כָּל הֵיכָא דְּמַנַּח לֵהּ – מְקוֹם חִיּוּב, הָכָא – אִי מַנַּח לֵהּ בִּסְטָיו מְקוֹם פְּטוּר הוּא". הִנֵּה בַּתְּחִלָּה הָיָה הַמַּאֲמָר שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲנוּת לְפַלְטְיָא דֶּרֶךְ סְטָיו, חַיָּב. וְהִקְשָׁה הַשַּׁ"ס עַל זֶה בְּאָמְרוֹ: "הֵיכִי אַשְׁכַּחְנָא כְּהַאי גַּוְנָא דְּחַיָּב?" כַּוָּנָתוֹ, זֶה שֶׁמּוֹצִיא מֵחֲנוּת לְפַלְטְיָא דֶּרֶךְ סְטָיו, הַדַּעַת נוֹתֶנֶת שֶׁלֹּא יִהְיֶה חַיָּב, וְזֶה, לְפִי שֶׁמּוֹצִיא מִרְשׁוּת לִרְשׁוּת שֶׁהוּא חַיָּב –

הוּא כְּשֶׁמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ אִפְכָּא, וְאֵין בֵּין הָעֲקִירָה וְהַהַנָּחָה עִנְיָן פְּטוּר, אַךְ כְּשֶׁיֵּשׁ בֵּין הָעֲקִירָה וַהַנָּחָה אֶמְצָעִיּוּת שֶׁל פְּטוּר, אֵין לָנוּ שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב. וְהִנֵּה נִכְלָל בָּזֶה מַאֲמָר, וּרְאֵיָה עָלָיו, וּרְאֵיָה עַל הָרְאָיָה, לְפִי שֶׁכְּבָוְנַת "הֵיכִי אַשְׁכַּחְנָא וכו' " הוּא שֶׁלֹּא מָצָאנוּ מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת כְּגוֹן זֶה שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב, וּמוּבָן מִזֶּה, שֶׁאִם כֵּן, אֵין פֵּרוּשׁ מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת כְּמוֹ זֶה, אֶלָּא הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּלִי אֶמְצָעִיּוּת פְּטוּר כְּלָל, וּמִזֶּה נוֹצִיא שֶׁהַמּוֹצִיא הַזֶּה רָאוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חַיָּב. וְאוּלָם אַתָּה תְּצַיֵּר כָּל זֶה בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ בַּצּוּרָה הַפְּשׁוּטָה הַיְשָׁרָה, וְהַיְנוּ, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲנוּת לְפַלְטֶיָא דֶּרֶךְ סְטָיו אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ, וּרְאָיָה לָזֶה, אִם אֵין אָנוּ מוֹצְאִים בְּפֵרוּשׁ שֶׁהַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק עִנְיָן פְּטוּר בָּאֶמְצַע יִהְיֶה חַיָּב – אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ. בָּאֱמֶת אֵין אָנוּ מוֹצְאִים בְּפֵרוּשׁ שֶׁהַמּוֹצִיא וכו' אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ – לְפִי שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ בִכְלַל הַהֶבְנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל אֶחָד מֵהַדִּינִים, אֵין לָנוּ לְהַכְנִיסוֹ בַּכְּלָל הַהוּא אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לָנוּ רְאָיָה בְּרוּרָה עַל זֶה – מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק פְּטוּר בָּאֶמְצַע אֵינוֹ בִכְלַל הַהֶבְנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אִם כֵּן אֵין לָנוּ לְהַכְנִיסוֹ בַּכְּלָל הַהוּא אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לָנוּ רְאָיָה בְּרוּרָה, וְהַיְנוּ אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ הַהַקְדָּמָה שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ בִכְלַל הַהֶבְנָה הָרִאשׁוֹנָה. וְכֵן הַשֵּׁנִי שֶׁמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק עִנְיָן פְּטוּר בָּאֶמְצַע אֵינוֹ בִכְלַל הַהֶבְנָה הָרִאשׁוֹנָה וְכוּ' אֵינָן צְרִיכוֹת רְאָיָה אַחֶרֶת, כִּי הֵן מִן הַמַּשְׁכְּלוֹת. נִמְצֵינוּ לְמֵדִים שֶׁהַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק פְּטוּר בָּאֶמְצַע אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ, הַמּוֹצִיא לְפַלְטֶיָא דֶּרֶךְ סְטָיו הוּא מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק פְּטוּר בָּאֶמְצַע אִם כֵּן אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ. וְהִנֵּה כָּל זֶה תּוּכַל לְכְלֹל בְּקֶשֶׁר אֶחָד שֶׁתִּמְצָאנָה בוֹ כָּל הַהַקְדָּמוֹת מִתְקַשְּׁרוֹת זוֹ בְזוֹ לְפָנֶיךָ עַד צֵאת הַתּוֹלָדָה הַמְבֻקֶּשֶׁת וְתֹאמַר: מוֹצִיא מֵחֲנוּת לְפַלְטֶיָא דֶּרֶךְ סְטָיו הוּא מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק פְּטוּר (בָּאֶמְצַע מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק פְּטוּר) בָּאֶמְצַע אֵינוֹ בִכְלַל הַהֶבְנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְגַם אֵין לָנוּ רְאָיָה שֶׁיִּכָּלֵל בּוֹ מַה שֶׁאֵינוֹ בַהֶבְנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְאֵין רְאָיָה שֶׁיִּכָּלֵל בּוֹ אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם, אִם כֵּן מוֹצִיא מֵחֲנוּת לְפַלְטֶיָא דֶּרֶךְ סְטָיו אֵין לָנוּ לְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת.

אַחַר כָּךְ הֵשִׁיבוּ עַל זֶה: "מִדֵּי דַּהֲוָה אַמַּעֲבִיר חֵפֶץ" וְכוּ' כַּוָּנַת זֶה, שֶׁרָאוּי שֶׁהַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק פְּטוּר יִהְיֶה חַיָּב – הֵפֶךְ מַה שֶּׁחָשַׁבְנוּ רָאוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חַיָּב. רְאָיָה עַל זֶה: "הַמַּעֲבִיר אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים" וּבְאוּר זֶה, שֶׁהַמַּעֲבִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הִנֵּה בֵּין הָעֲקִירָה וְהַהַנָּחָה יֵשׁ עִנְיָן פְּטוּר – שֶׁהוּא כָּל זְמַן שֶׁמּוֹלִיכוֹ, וְאַחַר כָּךְ, כְּשֶׁמַּנִּיחַ מִתְחַיֵּב אִם כָּךְ גַּם כֵּן נוּכַל לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה חִיּוּב, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ הַהֶעָבָרָה דֶּרֶךְ סְטָיו בְּאֶמְצַע. וְנִמְצָא שֶׁיֵּשׁ כָּאן מַאֲמָר וּרְאָיָה וּבְאוּר הַמַּאֲמָר הוּא, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהֶפְסֵק פְּטוּר שֶׁהוּא חַיָּב רְאָיָה עַל זֶה, מִכֹּחַ דִּמְיוֹן: הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת הוּא דּוֹמֶה לְמַעֲבִיר בִּרְשׁוּת

הָרַבִּים – מַעֲבִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים הוּא חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ הֶפְסֵק פְּטוּר בֵּין עֲקִירָה לַהֲנָחָה. אִם כֵּן גַּם הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בַּאוּר הַהַקְדָּמָה שֶׁהַמַּעֲבִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים יֵשׁ בּוֹ הֶפְסֵק פְּטוּר וְכוּ' שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ פָּטוּר.

הִנֵּךְ רוֹאֶה כַּמָּה לְשׁוֹנָם שֶׁל חֲכָמִים קָצָר, וְכַמָּה מִן הַהִתְבּוֹנְנוּת נִכְלָל בָּהֶם; וְאוּלָם, כָּל זֶה צָרִיךְ שֶׁיְּצַטַיֵּר בְּשִׂכְלֵךְ מִכֹּחַ הַמִּלּוֹת הָהֵם, כִּי אִם קְצָת מִזֶּה יֵעָדֵר מִצִּיּוּרֵךְ, הָיָה לֹא צִיַּרְתְּ מַה שֶּׁכָּוְנוּ הֵם לוֹמַר.

וּמַה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתִּתְבּוֹנֵן עוֹד, הוּא לְהַכִּיר **הַשֵּׁמוֹת הַנִּרְדָּפִים** שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ אֵצֶל הַמְדַקְדְּקִים, וְכֵן **הַמַּאֲמָרִים הַנִּרְדָּפִים**, דְּהַיְנוּ שֶׁמִּלּוֹתֵיהֶם שׁוֹנוֹת וְעִנְיָנָם אֶחָד. כִּי הִנֵּה יִקָּרֶה לְפָעָמִים שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי מַאֲמָרִים **סוֹתְרִים** זֶה אֶת זֶה אוֹ **מוֹכִיחִים** זֶה עַל זֶה, וְלֹא יָרְגִּישׁ בָּהֶם הַשֵּׂכֶל בְּתְחִילַת הִתְבּוֹנְנוּתוֹ, מִפְּנֵי הֱיוֹת נוֹשְׂאֵיהֶם אוֹ עִנְיְנֵיהֶם מְזֻכָּרִים בְּמִצְוֹת שׁוֹנוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהֵם אֶחָד בֶּאֱמֶת; אוֹ סְדְרֵי מִלּוֹתֵיהֶם מִתְחַלְּפִים. אָמְנָם, כְּשֶׁיִּסְתַּכֵּל בָּהֶם הֵיטֵב, וְיַשִּׂיג סוֹף כָּוָּנָתָם יִמְצָא הֱיוֹתָם בֶּאֱמֶת מִתְיַחֲסִים זֶה לָזֶה. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם יֹאמַר אֶחָד: "**קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ** אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן" וְיֹאמַר אַחֵר: "**הַקָּרְבָּנוֹת** יֵשׁ לָהֶם פִּדְיוֹן" – הִנֵּה שְׁנֵי הַמַּאֲמָרִים הֶפְכִּיִּים וַדַּאי. וְכֵן כְּשֶׁיֹּאמַר אֶחָד: "מַשְׁקִין בֵּי מַדְבְּחַיָּא – דְּכֵן" וְיֹאמַר אֶחָר: "הַשֶּׁמֶן וְהַדָּם וְהַיַּיִן וְהַמַּיִם טְהוֹרִים" – הִנֵּה שְׁנֵי הַמַּאֲמָרִים שָׁוִים, כִּי אֶחָד הִזְכִּיר הַסּוּג וְאֶחָד הִזְכִּיר הַמִּינִים. – וְכָל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

וְהִנֵּה צָרִיךְ שֶׁתְּדַקְדֵּק בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר לִרְאוֹת אֵיזֶה חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַסֻּגְיוֹת הוּא – וּכְמוֹ שֶׁהִצַּעְתִּי לְפָנֶיךָ לְמַעְלָה. וְנִמְצָא שֶׁלִּפְעָמִים נִרְכָּבִים שְׁנַיִם מִן הַחֲלָקִים כְּאֶחָד. דֶּרֶךְ מָשָׁל: כְּשֶׁיּוּבָא לְרְאָיָה עַל מַאֲמָר שֶׁנֶּאֱמַר הַגָּדַת אֶחָד מִן הַחֲכָמִים שֶׁמַּגִּיד מַעֲשֶׂה שֶׁאֵרַע אוֹ מַאֲמָר אֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר, הִנֵּה תַּבְחִין שָׁם **שְׁנֵי** חֲלָקִים **נִרְכָּבִים** כְּאֶחָד, וְהַיְנוּ **הוֹכָחָה וְהַגָּדָה** – כִּי נוֹכִיחַ הַמַּאֲמָר בְּכֹחַ הַהַגָּדָה שֶׁהַגָּדָה. וְצָרִיךְ שֶׁתְּבִין תְּחִלָּה הַהַגָּדָה בִּפְנֵי עַצְמָה וְאַחַר כָּךְ תְּבִין הַהוֹכָחָה. פֵּרוּשׁ אֵיךְ הַהַגָּדָה הַהִיא תִּהְיֶה הוֹכָחָה לַמַּאֲמָר שֶׁנִּרְצֶה לְהוֹכִיחַ. וּכְבָר אֶפְשָׁר שֶׁתִּסְתַּר הַהוֹכָחָה וְיִקָּשֶׁה עָלֶיהָ. וְלֹא מִפְּנֵי זֶה יִקָּשֶׁה עַל הַהַגָּדָה אֶלָּא שֶׁנִּרְאֶה הֱיוֹת הַהַגָּדָה זֹאת בְּלִתִּי מוֹכַחַת הַמַּאֲמָר, שֶׁחִשַּׁבְנוּ לְהוֹכִיחַ מִמֶּנָּה, וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּסְתַּר הַהַגָּדָה עַצְמָהּ וְיִקָּשֶׁה עָלֶיהָ, אֲפִילּוּ שֶׁנּוֹדָה עַל הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן, וְאֶפְשָׁר שֶׁנּוֹדֶה אֲפִילּוּ הַהוֹכָחָה וְאַף עַל פִּי כֵן נַקְשֶׁה עַל הַהַגָּדָה עַל מְלוֹתֶיהָ אוֹ עַל אֵיזֶה עִנְיָן מִמֶּנָּה. וְכֵן כְּשֶׁיִּרְצֶה אֶחָד מִן הַחֲכָמִים לְפָרֵשׁ טַעֲנָה אַחַת שֶׁהִרְגִּישׁ חָכָם אֶחָד בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו, הִנֵּה יִזְכִּיר הַקֻּשְׁיָה הַהִיא שֶׁהֶקְשִׁית לְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁל הֶחָכָם בַּעַל הַמַּאֲמָר, וְתִקְרָא זֹאת **קֻשְׁיָא מַגֵּדָת** – כִּי אֵינָהּ קֻשְׁיָה יְקֻשֶׁה אוֹתוֹ הֶחָכָם עַל מַאֲמַר חֲבֵרוֹ, אֶלָּא זֶה הֶחָכָם מַגִּיד מַה שֶּׁהֶקְשָׁה לַחֲבֵרוֹ. וּכְבָר יִקָּרֶה שֶׁאוֹתוֹ חָכָם עַצְמוֹ שֶׁהִגִּיד הַקֻּשְׁיָה לֹא יַסְכִּים בָּהּ. וְאֶפְשָׁר שֶׁמִּקְשָׁן אַחֵר קֻשָּׁה

עַל הַמַּגִּיד עַל הַגָּדָתוֹ שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ הֱיוֹת בִּלְתִּי אֶפְשָׁר שֶׁבַּעַל הַמַּאֲמָר יְכַוֵּן לְמַה שֶׁחָשַׁב הוּא וְלֹא מִפְּנֵי זֶה **יִסְתֹּר קַשְׁיָתוֹ** אֶלָּא **יִסְתֹּר הַגָּדָתוֹ**. וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּקְשֶׁה מַקְשֶׁה עַל הַקַּשְׁיָה עַצְמָה שֶׁהִגִּיד הַמַּגִּיד וְיִסְתֹּר אוֹתָהּ. וְכֵן אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְשֶׁה עַל הַהַגָּדָה אוֹ עַל הַקַּשְׁיָה וְלֹא מִפְּנֵי זֶה יַכְנִיס עַצְמוֹ בַּמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן לֹא לְאַמְתּוֹ וְלֹא לְכַזְּבוֹ. עַל כֵּן צָרִיךְ שֶׁתִּתְבּוֹנֵן מְאֹד לְהַבְדִּיל בֵּין מַה שֶּׁאֹמַר אוֹמֵר **מִדַּעַת עַצְמוֹ** וּבֵין מַה שֶּׁיַּגִּיד **מַגִּיד מִזּוּלָתוֹ**. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרוּ בַּשַּׁ"ס: "מַאי אִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר?" הֵשִׁיב: " תּוּ קָא קַשְׁיָא לִיהּ לַתַּנָּא" וְכוּ' הִנֵּה זוֹ **קַשְׁיָה** מֻגֶּדֶת שֶׁהִגִּיד הַמַּגִּיד שֶׁהַתַּנָּא הִרְגִּישׁ קַשְׁיָה זוֹ עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהִקְשׁוּ: "אָמְרִי, דְּיָנִין" וְכוּ' הִנֵּה הוּא **קַשְׁיָה עַל הַגָּדַת הַמַּגִּיד** – מַרְאֶה שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זֹאת כַּוָּנַת הַתַּנָּא שֶׁבֵּאֵר הוּא בְּהַגָּדָתוֹ. וּבְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָרִיךְ שֶׁתִּשְׁמֹר מְאֹד כְּדֵי שֶׁתִּנָּקֶה מִן הַטָּעָיוֹת וְהָעַרְבּוּבִים. וְהִנֵּה אַחַר שֶׁהִשַּׂגְתָּ כַּוָּנַת הַסָּגְיָא אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ עַל פִּי כָּל הַכְּלָלִים הָאֵלֶּה, אָז תֻּשׁוּב לְהִתְבּוֹנֵן עַל כָּל חֵלֶק מֵחֲלָקֶיהָ, וְאִם יֵרָאֶה לְךָ שֶׁכֻּלָּם עוֹמְדִים בִּגְבוּלָם הָרָאוּי עַל פִּי הַמִּשְׁפָּטִים הַטִּבְעִיִּים שֶׁזָּכַרְתִּי לְמַעְלָה – הִנֵּה טוֹב מְאֹד; וְאִם יֵרָאֶה לְךָ בְּחֵלֶק מֵחֲלָקִים שֶׁלֹּא יִשְׁמֹר הַגְּבוּל הָרָאוּי לוֹ – אָז תִּטְרַח וְתַעֲמֹל עַד שֶׁתִּמְצָא לוֹ הַיִּשּׁוּב הֶהָגוּן וְהָרָאוּי שֶׁיַּסְכִּים עִם הַלָּשׁוֹן שֶׁלְּפָנֶיךָ וְיַסְכִּים עִם **הַמַּאֲמָת** אוֹ **הַמְפָרְסָם**.

פֶּרֶק יא

יְבָאֵר כְּלָל הַבְּחָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לְהַבְחִין בַּנּוֹשְׁאִים וְסֵדֶר הַלִּמּוּד

עַד הֵנָּה בֵּאַרְנוּ דֶּרֶךְ הֶבְנַת הַסָּגְיוֹת; עַתָּה נְבָאֵר הַהַבְחָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לְהַבְחִין בַּנּוֹשְׁאִים שֶׁנִּרְאֶה לְדוֹן כְּפִי הַסָּגְיוֹת וְהַהֲלָכוֹת אוֹ כְּפִי הַשֶּׂכֶל.

כְּלָלֵי הַהַבְחָנוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לְהַבְחִין בַּנּוֹשְׁאִים – עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע וְאֵלּוּ הֵן:

הַבְחָנָה רִאשׁוֹנָה — **הַמַּהוּת**, וְהוּא כְּלָל עִנְיָנוֹ שֶׁל הַנּוֹשֵׂא כְּפִי מַה שֶּׁהוּא בָּאֱמֶת, שֶׁבּוֹ תַּבְחִינֵהוּ בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ מִכָּל שְׁאָר הַנּוֹשְׁאִים הַמְצֻיָּרִים בָּהּ. וּבֵאוּר הָעִנְיָן הַכְּלָלִי הַזֶּה כָּרָאוּי נִקְרָא **גְּדֵר**. דֶּרֶךְ מָשָׁל: כְּשֶׁאָמְרוּ "אֵיזֶהוּ כוֹלֶלֶת – כָּל שֶׁאֵין בָּהּ לֹא כָתַף וְלֹא נֵטֶף – זֶה נִקְרָא גְּדֵרָהּ שֶׁל עוֹלֶלֶת, וְהֵינוּ אֶשְׁכּוֹל שֶׁאֵין לוֹ לֹא כָתַף וְלֹא נֵטֶף. וּמִשְׁפַּט הַגָּדֵר הוּא, שֶׁיְּבָאֵר הָעִקָּר מַה שֶּׁבְּעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַנּוֹשֵׂא, שֶׁהוּא מַה שֶּׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ מַה שֶּׁהוּא. פֵּרוּשׁ, שֶׁאִלּוּ הָיָה דָּבָר זֶה נָעֲדָר מִמֶּנּוּ לֹא הָיָה זֶה הַנּוֹשֵׂא אֶלָּא נוֹשֵׂא אַחֵר.

הַבְחָנָה שְׁנִיָּה – **הַחֲלָקִים**: דֶּרֶךְ מָשָׁל: "שְׁנֵי עוֹרוֹת יֵשׁ לוֹ לַוֵּשֶׁט; וְכֵן: גְּלִיל הָעֶלְיוֹן, גְּלִיל הַתַּחְתּוֹן וְהָעֵמֶק.

הַבְחָנָה שְׁלִישִׁית – **הָאֵיכוּת**. וְהוּא תְּכוּנַת הַנּוֹשֵׂא וּמִזְגּוֹ. כְּגוֹן, אִם הוּא קַר, אִם הוּא חַם, אִם לַח וְאִם יָבֵשׁ, הַמַּרְאֶה שֶׁבּוֹ חָזְקוֹ אוֹ חֻלְשָׁתוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. דֶּרֶךְ מָשָׁל: חִיצּוֹן אָדֹם

וּפְנִימִי לָבָן. וְכֵן: "אֲשִׁינֵי הֲווֹ צֹמֶת הַגִּידִין, רְכִיכֵי לֹא הֲווֹן צֹמֶת הַגִּידִין".

הַבְחָנָה רְבִיעִית – **הַכַּמּוּת**. וְהוּא הַמִּדָּה בְּמַה שֶׁשַּׁיָּךְ מִדָּה וּמִנְיָן בְּמַה שֶׁשַּׁיָּךְ מִנְיָן. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ שֵׁשׁ-עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ" אוֹ "הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ גְּפָנִים" וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הַבְחָנָה חֲמִשִּׁית – **הַחֹמֶר**. וְהוּא מַה שֶּׁמִּמֶּנּוּ נַעֲשָׂה הַנּוֹשֵׂא. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כְּלֵי מַתֶּכוֹת – חָמְרָן הוּא מַתֶּכֶת, כְּלֵי חֶרֶס – חָמְרוֹ חֶרֶס.

הַבְחָנָה שִׁשִּׁית – **הַצּוּרָה**. הִיא מִשְּׁנֵי מִינִים: הָאֶחָד – עַצְמִית וְהַשֵּׁנִי מֻרְגָּשֶׁת. הָעַצְמִית הִיא מַהוּתוֹ שֶׁל הַנּוֹשֵׂא, דֶּרֶךְ מָשָׁל: צוּרַת הָאָדָם הוּא הֱיוֹתוֹ בַּעַל חַיִּים מְדַבֵּר. אָמְנָם זֶה עִנְיָן מֻשְׂכָּל בָּאָדָם – לֹא מֻרְגָּשׁ וְנִרְאֶה בוֹ. הַמֻּרְגָּשֶׁת הִיא תַּבְנִית הַנּוֹשֵׂא כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּהוּ הָעֵינַיִם. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כְּמִין תֵּבָה פְּרוּצָה, כְּמִין גַּם".

הַבְחָנָה שְׁבִיעִית – **הַפְּעֻלָּה**. וְהוּא מַה שֶּׁהוּא פּוֹעֵל בְּזוּלָתוֹ. וְיֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי מִינִים: הָאֶחָד **טִבְעִית**, וְהוּא מַה שֶּׁפּוֹעֲלִים הַנִּמְצָאִים זֶה בָּזֶה בַּטֶּבַע. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "דִּמְנַקְּרָא לְהוֹ לְמֵעַיְּא". הַשֵּׁנִי **רְצוֹנִית**, וְהוּא מַה שֶּׁפּוֹעֲלִים הַבַּעֲלֵי חַיִּים בִּרְצוֹנָם. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע".

הַבְחָנָה שְׁמִינִית – **הַהִפָּעֵל**. וְהוּא רֹשֶׁם שֶׁנִּרְשָׁם בַּנּוֹשֵׂא מִמַּה שֶּׁפּוֹעֲלִים בּוֹ אֲחֵרִים. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "מֵעַיִם שֶׁנִּקְּבוּ וְלֵיחָה סוֹתֶמֶתְהּ", שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת בּוֹ חֵם מִקְצָתוֹ חַם כֻּלּוֹ.

הַבְחָנָה תְּשִׁיעִית – **הַסּוּג וְהַמִּין**, דְּהַיְנוּ מֵאֵיזֶה סוּג הוּא הַנּוֹשֵׂא אוֹ מֵאֵיזֶה מִין. וּכְבָר נִתְבָּאֵר עִנְיַן הַסּוּג וְהַמִּין אֵצֶל בַּעֲלֵי הַדִּקְדּוּק, וְהוּא – שֶׁכָּלַל הַרְבֵּה נוֹשְׂאִים מְשֻׁתָּפִים בְּעִנְיָן אֶחָד, נִקְרָא **מִין**. דֶּרֶךְ מָשָׁל: אָדָם הוּא מִין, כּוֹלֵל כָּל הָאֲנָשִׁים לִהְיוֹתָם מְשֻׁתָּפִים בְּעִנְיַן הָאֱנוֹשִׁיּוּת. וְאוּלָם מַה שֶּׁיִּכְלֹל מִינִים רַבִּים יִקָּרֵא **סוּג**. דֶּרֶךְ מָשָׁל: בַּעֲלֵי חַיִּים הוּא סוּג – שֶׁכּוֹלֵל מִין הָאָדָם, מִין הַבְּהֵמוֹת, מִין הָעוֹפוֹת, מִין הָרְמָשִׂים, מִין הַדָּגִים. וּכְשֶׁיִּהְיֶה עוֹד כְּלָל אַחֵר, שֶׁיִּכְלֹל סוּגִים רַבִּים, יִקָּרֵא **סוּג הַסּוּג**, וְהַסּוּגִים הַנִּכְלָלִים בּוֹ יִקָּרְאוּ לְגַבֵּי מִינִים, וּלְגַבֵּי הַמִּינִים הַנִּכְלָלִים בָּהֶם יִקָּרְאוּ סוּגִים. דֶּרֶךְ מָשָׁל: גֶּשֶׁם הוּא סוּג כּוֹלֵל הַבַּעֲלֵי חַיִּים וּבִלְתִּי בַּעֲלֵי חַיִּים, וְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם אֵלֶּה הֵם סוּגִים שֶׁכּוֹלְלִים מִינִים הַרְבֵּה. דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַבַּעֲלֵי חַיִּים כּוֹלֵל הַמְדַבֵּר וּבִלְתִּי מְדַבֵּר; הַבִּלְתִּי בַּעֲלֵי חַיִּים כּוֹלֵל הָאֲבָנִים, הַמַּתָּכוֹת וְהַצְּמָחִים. וְאָמְנָם בַּעֲלֵי חַיִּים לְגַבֵּי גֶּשֶׁם נִקְרָא מִין וְלְגַבֵּי מְדַבֵּר נִקְרָא סוּג. כְּלֵי עֵץ הוּא סוּג כּוֹלֵל שְׁנֵי מִינִים, שֶׁהֵם פְּשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ וּמְקֻבָּלֵי כְּלֵי עֵץ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

הַבְחִינָה הָעֲשִׂירִית – **הַסִּבָּה**, וְהוּא מַה שֶּׁמִּכֹּחָהּ נוֹלַד וְנִמְצָא הַמִּסּוֹבָב. וְיֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי מִינִים: הָאֶחָד – סִבָּה מוֹלֶדֶת וְהַשֵּׁנִי – פּוֹעֶלֶת. דֶּרֶךְ מָשָׁל, הָעֵץ לַפְּרִי הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ – סִבָּה מוֹלֶדֶת, וְהֲרֵי זֶה כְּמוֹ הָאָב שֶׁהוּא סִבָּה לִבְנוֹ, שֶׁהוּא הֶמְשֵׁךְ נִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ. – "אַךְ דְּאִזְלָא מֵחַמְתֵּהּ"

הוּא הַסִּבָּה הַפּוֹעֶלֶת, וְכֵן: "חַמְרָא וְרֵיחָנֵי פְּקִחִין" הֵם סִבָּה פּוֹעֶלֶת. וַהֲרֵי זֶה כְּכָל אֻמָּן לַכֵּלִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה – שֶׁאֵינָם הֶמְשֵׁךְ מִמֶּנּוּ אַךְ נִפְעָלִים מִמֶּנּוּ.

הַבְחָנָה אַחַת עֶשְׂרֵה – **הָאֻמְצָעִי** שֶׁעַל יָדוֹ פּוֹעֶלֶת הַסִּבָּה אֶת פְּעֻלָּתָהּ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "דְּמֶעְבַּד לֵהּ עַל יְדֵי קְיוּהָא דְחַמְרָא".

הַבְחָנָה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה – **הַמְעוֹרֵר**, וְהוּא מַה שֶּׁמְּעוֹרֵר אֶת הַפּוֹעֵל בְּרָצוֹן שֶׁיִּפְעַל. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "– מַה שְׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא? – קְרִיעַת יַם-סוּף שָׁמַע וּבָא". שְׁמִיעַת קְרִיעַת יַם-סוּף הָיְתָה שֶׁהֵעִירָה אֶת יִתְרוֹ לְשֶׁיָּבוֹא.

הַבְחָנָה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה – **הַתַּכְלִית**, וְהוּא הַכַּוָּנָה שֶׁמִּתְכַּוֵּן הַפּוֹעֵל בִּפְעֻלָּתוֹ. פֵּרוּשׁ, מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְהַשִּׂיג עַל יְדֵי פְּעֻלָּתוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַלּוֹמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת – תַּכְלִיתוֹ בַּלִּמּוּד הוּא לְהַשִּׂיג הֶיוֹתוֹ עוֹשֶׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים.

הַבְחָנָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה – **הַמְסוֹבָב**, וְהוּא הַנּוֹלָד מִן הַנּוֹשֵׂא, שֶׁנִּמְצָא הַנּוֹשֵׂא סִבָּה לוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "דְּאָזְלָא מֵחַמְתֵּהּ", הַהֲלִיכָה הִיא הַמְסוֹבָב שֶׁלּוֹ. הַבֵּן הוּא מְסוֹבָב שֶׁל הָאָב; הַכְּלִי – מְסוֹבָב שֶׁל הָאֻמָּן.

הַבְחָנָה חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה – **הַמִּתְחַבֵּר**, וְהוּא כָּל מִקְרֶה שֶׁיִּתְלַוֶּה וְיִתְחַבֵּר לַנּוֹשֵׂא, נוֹסָף עַל עַצְמוּתוֹ, וְיֵחָלֵק לִשְׁלֹשָׁה מִינִים: הָאֶחָד, מַה שֶּׁמִּתְחַבֵּר בְּעַצְמוֹ שֶׁל הַנּוֹשֵׂא אוֹ עָלָיו אוֹ אֵלָיו, כְּגוֹן: הַחָכְמָה בָּחָכָם, הַקַּלּוּת בְּדָבָר קַל, הַכָּבוֹד בַּנִּכְבָּד; הַצִּפּוּי עַל הַכֶּלִי; הַלְבוּשׁ עַל הָאָדָם. דֶּרֶךְ מָשָׁל: בְּהֵמָה מְסֻכֶּנֶת – שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִקְרֶה הַסַּכָּנָה; מִטְפַּחַת שְׂרוּיָה בְּמַיִם – שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִקְרֶה זֶה שֶׁל הֱיוֹתָהּ שְׂרוּיָה בְּמַיִם. הַשֵּׁנִי – עִנְיָן שֶׁנִּמְצָא עִם הַנּוֹשֵׂא בִּזְמַן אֶחָד. דֶּרֶךְ מָשָׁל: פַּת שֶׁאָפָאוּ עִם הַצִּלִּי. – וְכֵן כָּל שֶׁהוּא עִקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה. הַשְּׁלִישִׁי הוּא הַקּוֹדֶם וְהַמְאֻחָר – וְהוּא מַה שֶּׁיִּקְדֹּם לַנּוֹשֵׂא אוֹ שֶׁיָּבוֹא אַחֲרָיו. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "נוֹטְלִים לַיָּדַיִם וְאַחַר כָּךְ מוֹזְגִים אֶת הַכּוֹס". – הִנֵּה נְטִילַת-יָדַיִם הוּא קֹדֶם לְמִזִּיגַת הַכּוֹס וּמִזִּיגַת הַכּוֹס הוּא הַבָּא אַחַר נְטִילַת הַיָּדַיִם.

הַבְחָנָה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה – **הַמָּקוֹם**, דֶּרֶךְ מָשָׁל: שְׁתֵּי גֶּזֶטְרָאוֹת, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ; שְׁתֵּי עֲיָרוֹת, זוֹ סְמוּכָה לְזוֹ; עֶשְׂרֵה בָתִּים, זֶה לִפְנִים מִזֶּה.

הַבְחָנָה שְׁבַע-עֶשְׂרֵה – **הַמַּצָּב**, וְהוּא תְּכוּנַת הִתְיַצֵּב הַנּוֹשֵׂא בְּמָקוֹמוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִילָּה – בֵּין עוֹמֵד בֵּין יוֹשֵׁב": בָּעֶרֶב, כָּל אָדָם יַטּוּ וְיִקְרְאוּ וּבַבֹּקֶר – יַעֲמֹדוּ".

הַבְחָנָה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה – **הַתְּנוּעָה**, וְהוּא מַה שֶּׁיַּעֲתִק הַנּוֹשֵׂא מִמָּקוֹם אֶל מָקוֹם. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂים לְמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂים".

הַבְחָנָה תִּשַׁע עֶשְׂרֵה – **הַזְּמַן**, דֶּרֶךְ מָשָׁל: "מֵאֵימָתַי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּעַרְבִית": "כָּל אָדָם יַטּוּ וְיִקְרְאוּ וּבַבֹּקֶר יַעֲמֹדוּ".

הַבְחָנָה עֶשְׂרִים – **הַיַּחַס**, וְהוּא מַה שֶּׁאֶחָד מִתְיַחֵס לְזוּלָתוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם.

הַבְחָנָה עֶשְׂרִים וְאַחַת – הַנּוֹשֵׁא, וְהֵינוּ כְּשֶׁהַנָּדוֹן שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא מִקְרֶה מִן הַמִּקְרִים שֶׁיִּהְיֶה נָשׂוּא עַל אֶחָד מִן הַנּוֹשְׂאִים, הִנֵּה נְבַקֵּשׁ מִי הוּא נוֹשְׂאוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁאָמְרוּ (פְּסָחִים י"ד): "אֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁחֲלוּקָה טָמְאָתוֹ בֵּין מֵת לְשֶׁרֶץ – הֱוֵי אוֹמֵר, זֶה מַתֶּכֶת".

הַבְחָנָה עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם – **הַדִּמְיוֹן**. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "דִּמְיָא לְסָאסְאָה"; (שָׁם): "חֶרֶב – הֲרֵי הוּא כְחָלָל"; "אַדִּי וְאַדִּי – חַד שְׁעוּרָא הוּא".

הַבְחָנָה עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ – **הַהֶבְדֵּל**, וְהוּא הֶעְדֵּר הַדִּמְיוֹן. דֶּרֶךְ מָשָׁל: (שָׁם כ"ב): "שְׁאנֵי דָם דְּאִתְקַשׁ לְמַיִם, שְׁאנֵי אֵבֶר מִן הַחַי דְּאִתְקַשׁ לְדָם".

הַבְחָנָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע – **הַנִּגּוּד**, וְהוּא הֵפֶךְ הַדִּמְיוֹן. וּכְבָר נִתְפָּרֵשׁ לְמַעְלָה הַנִּגּוּד בְּכָל מִינִין וְהֵבֵאנוּ מִשְׁלֵיהֶם, עַיֵּן שָׁם.

וְצָרִיךְ שֶׁתֵּדַע שֶׁיֵּשׁ **קְדִימָה וְאִחוּר** מִשְּׁלֹשָׁה מִינִים: הָאֶחָד – **זְמַנִּי** וְהַשֵּׁנִי – **שִׂכְלִי** וְהַשְּׁלִישִׁי – **טִבְעִי**.

זְמַנִּי – הוּא מַה שֶּׁיְּקֻדִּים לְזוּלָתוֹ בִּזְמַן; **שִׂכְלִי** – הוּא מַה שֶּׁלֹּא יְקֻדַּם בִּזְמַן אֶלָּא בַּמַּעְלָה שֶׁנִּתַּן לוֹ.

קְדִימָה בַּשֵּׂכֶל – דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַמֶּלֶךְ וְהָעָם – הַמֶּלֶךְ קוֹדֵם וְהָעָם מְאֻחָר; הָעֶלְיוֹנִים קוֹדְמִים לַתַּחְתּוֹנִים, וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

הַטִּבְעִי – הוּא מִי שֶׁמְּצִיאוּתוֹ תְּלוּיָה בִּמְצִיאוּת חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיִּמָּצְאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, אוֹתוֹ שֶׁהוּא סִבָּה לַחֲבֵרוֹ יִקָּרֵא **קוֹדֵם** וְהַמְסֻבָּב מִמֶּנּוּ – **מְאֻחָר**.

וּמַה שֶּׁעוֹזֵר אֶל הַהַשְׂכָּלָה עֵזֶר גָּדוֹל וּמֵקֵל לָהּ אֶת הַטַּרַח הוּא הַסֵּדֶר, וְזֶה – בֵּין לִלְמֹד וּבֵין לְלַמֵּד. כִּי הִנֵּה בָּזֶה מְסַקֵּל אֶת הַמְּסִלָּה לִפְנֵי הַשֵּׂכֶל, שֶׁיּוּכַל לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּלִי מִכְשׁוֹלוֹת. וְאִם לוֹמֵד – הוּא יַשִּׂיג הַמַּשְׂכָּלוֹת שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ עַל נָכוֹן, וְאִם מְלַמֵּד – הוּא יְבָאֵר מַה שֶּׁבְּדַעְתּוֹ לְבָאֵר בְּאוּר מַסְפִּיק, וְיִקַּל אֶל הַלּוֹמֵד מִמֶּנּוּ לְהַשִּׂיג מַה שֶּׁיְּלַמְּדֵהוּ.

עִקָּרֵי הַסֵּדֶר שְׁלֹשָׁה: הַסִּדּוּר, הַגְּדָרִים וְהַחִלּוּק.

הַסִּדּוּר – הוּא סִדּוּר הָעִנְיָנִים מַה שֶּׁרָאוּי לִהְיוֹת בְּתְחִלָּתָן וּמַה שֶּׁרָאוּי לִהְיוֹת אַחַר כָּךְ. וְהִנֵּה הַסִּדּוּר הַנָּאוֹת – הוּא הִתְהַלֵּךְ תָּמִיד מִן הָעִנְיָנִים הַקּוֹדְמִים אֶל מְאֻחֲרֵיהֶם, מֵהַיּוֹתֵר נוֹדָעִים אֶל הַנַּעֲלָמִים יוֹתֵר. פֵּרוּשׁ: הַכּוֹלְלִים הֵם תָּמִיד קוֹדְמִים וְיוֹתֵר נוֹדָעִים מֵהַמֻּרְכָּבִים. דֶּרֶךְ מָשָׁל: בְּחָכְמַת הַדִּקְדּוּק הִנֵּה מַה שֶּׁרָאוּי שֶׁיְּדַבֵּר תְּחִלָּה הוּא בְּעִנְיַן הָאוֹתִיּוֹת, אַחַר כָּךְ – הַתֵּבוֹת וְהַנִּקֻּדּוֹת, אַחַר כָּךְ – עַל חֶלְקֵי הַדִּבּוּר, דְּהַיְנוּ – הַשֵּׁמוֹת, הַפְּעָלִים וְהַמִּלּוֹת, אַחַר כָּךְ – עַל חִבּוּרֵי הַמַּאֲמָרִים אֵלֶּה עִם אֵלֶּה.

וְאָמְנָם צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, כִּי הִנֵּה מִינֵי **הַחָכְמוֹת** – שִׁתִּים, וְהֵם הַשִּׂכְלִיּוֹת וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת.
פֵּרוּשׁ שִׂכְלִיּוֹת – מַה שֶּׁעִנְיָנוֹ יְדִיעַת מְלָאכָה אַחַת.
מַעֲשִׂיּוֹת – מַה שֶּׁעִנְיָנוֹ יְדִיעַת מְלָאכָה אַחַת.
דֶּרֶךְ מָשָׁל: חָכְמַת הַתְּכוּנָה הִיא יְדִיעַת הַגַּלְגַּלִּים וְכוֹכְבֵיהֶם בְּסִבּוּבֵיהֶם; חָכְמַת הַדִּקְדּוּק הִיא יְדִיעַת מַעֲשֶׂה הַדִּבּוּר הַמְתֻקָּן. חָכְמַת הַתְּכוּנָה הַנִּקְרָא שִׂכְלִיּוֹת, שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא הַשָּׂכֶל אֶחָד מִן הָעִנְיָנִים שֶׁבַּמְּצִיאוּת כְּמוֹ שֶׁהוּא בּוֹ, וְחָכְמַת הַדִּקְדּוּק תִּקָּרֵא מַעֲשִׂיּוֹת, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִיתָהּ הוּא לְלַמֵּד אֵיךְ רָאוּי שֶׁיְּדַבֵּר בַּלָּשׁוֹן הַהוּא.
וְאוּלָם הַסֵּדֶר הָרָאוּי בַּלִּמּוּדִים הַשִּׂכְלִיִּים הוּא – תְּחִלַּת הַכֹּל, **יְדִיעַת הַנּוֹשֵׂא** שֶׁעָלָיו נַעֲסֹק, אַחַר כָּךְ – יְדִיעַת **חֶלְקָיו**, אַחַר כָּךְ – יְדִיעַת **סְבוּתָיו**, אַחַר כָּךְ – יְדִיעַת **עִקָּרָיו** לְפִי הַהַדְרָגָה, דְּהַיְנוּ, בַּתְּחִלָּה **הַכּוֹלְלִים** וְאַחַר כָּךְ **הַפְּרָטִים**; בַּתְּחִלָּה **הַפְּשׁוּטִים** וְאַחַר כָּךְ **הַמֻּרְכָּבִים** וּכְמוֹ שֶׁזָּכַרְתִּי לְמַעְלָה.
וְהַסֵּדֶר הָרָאוּי בַּלִּמּוּדִים הַמַּעֲשִׂיִּים – הוּא תְּחִלַּת הַכֹּל יְדִיעַת **הַתַּכְלִית** אֲשֶׁר נִרְצֶה לְהַשִּׂיג, אַחַר כָּךְ – יְדִיעַת **הָאֶמְצָעִים** הַמְּצְטָרְכִים לַהֲבָנַת הַתַּכְלִית הַהוּא לְפִי הַהַדְרָגָה. דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁנִּרְצֶה לְלַמֵּד קְבִיעוּת חֳדְשֵׁי הַשָּׁנָה, הִנֵּה צָרִיךְ שֶׁנְּבָאֵר בַּתְּחִלָּה הַתַּכְלִית, וְהוּא – קְבִיעוּת רָאשֵׁי הֶחֳדָשִׁים בַּזְּמַן הָרָאוּי. אַחַר כְּךָ נְבָאֵר הָאֶמְצָעִים הַמְּצְטָרְכִים לָזֶה, וְהוּא – יְדִיעַת עִנְיַן בֶּחֳדָשִׁים הַחֲסֵרִים וְהַמְּלֵאִים וְהַשָּׁנִים הַסְּדוּרוֹת וְהַחֲסֵרוֹת וְהַשְּׁלֵמוֹת, עִנְיַן הַפְּשׁוּטוֹת וְהַמְּעֻבָּרוֹת, חֶשְׁבּוֹן הַמּוֹלָדוֹת וִידִיעַת הַדְּחִיּוֹת.
וּמִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתְּזְהֵר מְאֹד בְּסִדּוּר הוּא, שֶׁלֹּא תַזְכִּיר הָעִנְיָנִים חוּץ לִמְקוֹמָם וּמִדְרֶגְתָּם, וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא תְבָאֵר הַמְאֻחָר לִפְנֵי הַקּוֹדֵם, כִּי יִהְיֶה בִּלְתִּי אֶפְשָׁר לְהָבִין אֶת אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵהוּ, מִפְּנֵי שֶׁיֶּחְסַר יְדִיעַת עִנְיַן מַה שֶּׁרָאוּי שֶׁיְּקַדֵּם, אוֹ שֶׁלֹּא תַזְכִּיר דָּבָר אֲשֶׁר לֹא בֵאַרְתָּ – כִּי זֶה יְבַלְבֵּל דַּעַת הַשּׁוֹמֵעַ וְיִמְנָעֵהוּ מֵהַשִּׂיג מַה שֶּׁתְּלַמְּדֵהוּ, אֶלָּא אִם תַּכְרַח לְהָבִיא דָּבָר אֲשֶׁר לֹא בֵאַרְתּוֹ עֲדַיִן, הִנֵּה תַזְכִּיר אֶצְלוֹ מִיָּד שֶׁעוֹד לְפָנִים תְּבָאֲרֵהוּ. כִּי זֶה מִמַּה שֶּׁהִשְׁקִיט דַּעַת הַשּׁוֹמֵעַ, שֶׁלֹּא יְשׁוֹטֵט לְבַקֵּשׁ יְדִיעַת הַדָּבָר הַהוּא שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לִמְצֹא אוֹתָהּ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִלּוּ הָיִיתָ מְבָאֵר בְּלִמּוּד קְבִיעוּת הֶחֳדָשִׁים תִּזְכָּרֵנּוּ עִנְיַן הַשָּׁנִים הַסְּדוּרוֹת וְהַחֲסֵרוֹת וּשְׁלֵמוֹת קֹדֶם עִנְיַן הֶחֳדָשִׁים הַחֲסֵרִים וְהַמְּלֵאִים – הִנֵּה זֶה חֶסְרוֹן סֵדֶר, כִּי עִנְיַן הַסְּדוּרוֹת הַחֲסֵרוֹת וְהַשְּׁלֵמוֹת תָּלוּי בְּעִנְיַן חֶסְרוֹן הֶחֳדָשִׁים וּמִלּוּאָם וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתּוּכַל לְבָאֲרוֹ כָּרָאוּי קֹדֶם שֶׁתְּבָאֵר חֶסְרוֹן הֶחֳדָשִׁים וּמִלּוּאָם.
הַגְּדָרִים – הוּא שֶׁתִּתְבּוֹנֵן מְאֹד בְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁתַּזְכִּיר לְגַדֵּר אוֹתָם לַאֲמִתָּם **בְּגָדֵר שָׁלֵם**, שֶׁיִּכְלֹל כָּל עִקַּר עִנְיָנָם עַד שֶׁיְּכַיֵּר צִיּוּרָם הֵיטֵב בְּדַעַת הַשּׁוֹמֵעַ, וְלֹא תַקַּח הָעִנְיָנִים **בְּמִקְרִיִּים** תַּחַת **הָעַצְמִיִּים**, **לְגַדֵּר** בָּהֶם עִנְיָנָךְ, כִּי לֹא יִתֵּן זֶה צִיּוּר שָׁלֵם אֶל שׁוֹמְעֶיךָ.

הַחְלוּק – הוּא גַּם כֵּן עִקַּר גָּדוֹל לְהָקֵל לַלָּמֵד הַשָּׂגַת מְבֻקָּשׁוֹ. כִּי כָּל זְמַן שֶׁאֵין הַשֵּׂכֶל מַשִּׂיג אֶלָּא הַכְּלָלִים אֵין הַשָּׂגָתוֹ שְׁלֵמָה, וּכְדֵי שֶׁתִּשְׁתַּלֵּם צָרִיךְ שֶׁיְּנַתַּח לְפָנָיו הַנּוֹשֵׂא לְנְתָחָיו. כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַבִּיט עַל כֻּלָּם וּלְהַכִּירָם כְּמוֹ שֶׁהֵם, וְאָז יִקָּרֵא שֶׁנִּצְטַיֵּר בּוֹ הַנּוֹשֵׂא צִיּוּר שָׁלֵם. וְאָמְנָם, מַה שֶּׁצָּרִיךְ שֶׁתִּשְׁמֹר בָּזֶה הוּא – שֶׁיִּהְיוּ הַחֲלָקִים אֲשֶׁר תַּבְחִין כּוֹלְלִים כָּל נוֹשְׂאֶיךָ בֶּאֱמֶת, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. פֵּרוּשׁ: שֶׁלֹּא תַנִּיחַ חֵלֶק מִנּוֹשְׂאֶיךָ אֲשֶׁר לֹא תִמְנֵהוּ, וְכֵן לֹא תִמְנֶה יוֹתֵר עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ בֶּאֱמֶת. וְהַמֻּבְחָר שֶׁבַּחְלוּק הוּא – שֶׁתְּחַלֵּק נוֹשַׂאֲךָ **לַחֲלָקִים כּוֹלְלִים**, וְאַחַר כָּךְ תְּשׁוּב וּתְחַלֵּק כָּל חֵלֶק מֵחֲלָקָיו **לַחֲלָקִים שְׁנִיִּים**, פְּרָטִיִּים מֵהָרִאשׁוֹנִים, וְכָל אֶחָד מִן הַשְּׁנִיִּים **לִשְׁלִישִׁיִּים**, וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה. וְטוֹב שֶׁתְּמַעֵט בְּמִסְפַּר הַחֲלָקִים כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְךָ, וְתַרְבֶּה בְּחִלּוּק כַּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר. פֵּרוּשׁ, שֶׁאִם תּוּכַל, תִּשְׁתַּדֵּל לְכְלֹל כָּל נוֹשַׂאֲךָ בִּשְׁנֵי חֲלָקִים אוֹ שְׁלֹשָׁה. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה. דֶּרֶךְ מָשָׁל: "יְצִיאוֹת הַשַּׁבָּת – שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע בִּפְנִים וּשְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע בַּחוּץ". – הִנֵּה כָאן חָלוּק כְּלָל יְצִיאוֹת הַשַּׁבָּת לִשְׁנֵי חֲלָקִים, דְּהַיְנוּ, בִּפְנִים וּבַחוּץ. אַחַר כָּךְ חָלוּק כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵי חֲלָקִים לִשְׁנַיִם, וְכָל אֶחָד מֵאֵלֶּה הַשְּׁתַּיִם לִשְׁתַּיִם אֲחֵרִים וְנִמְצְאוּ אַרְבַּע – וְזֶהוּ "שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע".

וְהִנֵּה תִּזָּהֵר בָּזֶה לְהִתְהַלֵּךְ בַּהֲדָרְנָה הָרְאוּיָה, וְלֹא תַזְכִּיר חֵלֶק שְׁנִיִּים עִם הָרִאשׁוֹנִים וְלֹא שְׁלִישִׁיִּים עִם הַשְּׁנִיִּים, וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֶלָּא כָּל דָּבָר בִּמְקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ. וְיִהְיוּ הַחֲלָקִים כָּל אֶחָד שׁוֹנֶה מֵחֲבֵרוֹ וְנִבְדָּל מִמֶּנּוּ בֶּאֱמֶת, שֶׁלֹּא תִמְנֶה עִנְיָן אֶחָד שְׁנֵי פְּעָמִים. זֶה כְּלָל דֶּרֶךְ הַעִיּוּן וְהַהִתְבּוֹנְנוּת לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג כָּל מַשְׂכָּל שֶׁיִּהְיֶה לַאֲמִתּוֹ. וַה' יִתֵּן חָכְמָה, מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה.

תַּם וְנִשְׁלַם שֶׁבַח לָאֵל בּוֹרֵא עוֹלָם

לוח המלות הלמודיות הבאות בזה הספר

qualità אֵיכוּת mezzo אֶמְצָעִי definizione גְּדֵר simile – simili דּוֹמִים contrario passione הֶכְרֵחִים sillogismo הֶקֵּשׁ מוּפְתִּי sillogismo condizionato הֶקֵּשׁ תְּלוּי primizia הַקְדָּמָה inverso חִלּוּפִים materia חֹמֶר universale quantità כּוֹלְלִים dissociato כַּמּוּת esclusivo מַאֲמָר מְמַעֵט estensivo מוֹצִיא restrittivo מַגְבִּיל assiomatico מְחֻלָּק dettagliato מְתֻחַלְּפִים contrario מְתֻנַּגְדִים reciproco מְתֻהַפְּכִים משְׂכָּלוֹת רְאשׁוֹנוֹת sensibile מוּחָשׁוֹת comune מְפֻרְסָמוֹת tradizionale מְקֻבָּלוֹת essenziale מַהוּת speziale מִין causa מְעוֹרֵר effetto מְסוֹבָב adeguato מִתְחַבֵּר soggetto נוֹשֵׂא predicato נָשׂוּא distinzione נִבְדָּלִים סוּג genere סִבָּה causa

singolare פְּרָטִים azione פְּעֻלָּה forma צוּרָה particolari קְצָתִיִּים proprie שֶׁבִּסְגֻלָּתוֹ accidentale שֶׁבְּמִקְרֵיו condizionale תָּלוּי finale תַּכְלִית

שִׁיר לרמח"ל

מַה זֶּה יוֹסִיפוּ לָךְ בִּמְנוּחָתֵךְ
מוֹרִי לוּצָאטוֹ שְׁבָחֵי שִׁפְתוֹתֵינוּ
גַּם בִּגְאוֹן מַמְלִיץ בִּמְלִיצוֹתֵיךְ
לָתֵת כָּבוֹד אֵלַיִךְ כִּלְבוֹבֵינוּ
אָמְנָם! רַב לָךְ אִתָּנוּ חִבּוּרֵיךְ
הֵמָּה צִיּוּנַי עַד אֶל זִכְרוֹנָךְ.
דוד פראנקו מינדוס